

**EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU**

**23. ISTUNGJÄRK**

**19.–22. november 1990**

## SISUKORD

### EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU 23. ISTUNGJÄRK ESIMENE ISTUNG

19. november 1990 .....	3
Istungjärgu päevakorra kinnitamine .....	3
Eesti Vabariigi seaduse "Riiklike teenindus-, kaubandus- ja tootlustusettevõtete erastamise lähtealused" eelnõu ja Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsuse "Eesti Vabariigi seaduse "Riiklike teenindus-, kaubandus- ja tootlustusettevõtete erastamise lähtealused" kehtestamise kohta" projekti teine lugemine .....	10
Eesti Vabariigi maamaksu seaduse eelnõu teine lugemine .....	21
Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumi otsuse "Eesti Vabariigi Valitsuse poolt esitatud Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsuse "Eesti Vabariigi Väärismetallide ja Vääriskivide Fondi moodustamise kohta" projektist" kohta.....	29

### EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU 23. ISTUNGJÄRK TEINE ISTUNG

20. november 1990 .....	33
Rahvasaadikute päevakorralised avaldused.....	33
Eesti Vabariigi Valitsuse ja Eesti Panga infotund.....	45

### EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU 23. ISTUNGJÄRK KOLMAS ISTUNG

21. november 1990 .....	63
Ettepanekutest ajutiste komisjonide moodustamise kohta toiduainete ning kütuse ja energeetiliste ressurssidega varustamise kontrollimiseks vabariigis .....	63
Abinõudest Eesti Vabariigi idapoliitika väljatöötamiseks.....	78

### EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU 23. ISTUNGJÄRK NELJAS ISTUNG

22. november 1990 .....	90
Balti Riikide Nõukogu pöördumisest Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu Ülemnõukogu poole 21. novembrist 1990. aastal.....	90
Abinõudest Eesti Vabariigi idapoliitika väljatöötamiseks.....	108

# EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU

## 23. ISTUNGJÄRK

### ESIMENE ISTUNG

19. november 1990

#### Istungjärgu päevakorra kinnitamine

##### Juhataja (V. Andrejev)

Kohal on 75 saadikut, puudub 30. Lugupeetud saadikud, arutame 23. istungjärgu päevakorda. Vastavalt reglemendile § 7 lõige 3 eelmisel istungjärgul päevakorras olnud, kuid käsitlemata jäänud küsimused kantakse hääletamata üle algava istungjärgu päevakorda. Teil on käes 23. istungjärgu päevakorra küsimused. Tuletan lühidalt meelde küsimusi, mis on Ülemnõukogu menetluses.

1. Eesti Vabariigi sideseaduse eelnõu ei ole veel teiseks lugemiseks valmis. Saame selle lülitada järgmise istungjärgu päevakorda.

2. Eesti Vabariigi Ülemnõukogu alatistest komisjonidest. Otsustasime, et õiguskomisjon koos reglemendikomisjoniga esitab Ülemnõukogule seaduseelnõu 26. novembriks. Nii saame selle küsimuse arutelu jätkata järgmisel istungil.

3. Kirde-Eesti keskkonna kriisiolukorrast. Keskkonnakomisjoni seisukoht on, et paljud probleemid selles küsimuses saavad vastuse, kui detsembris võetakse vastu riiklik energeetikaprogramm. Pärast seda saame hakata seda küsimust arutama.

4. Seaduseelnõu maareformi läbiviimise ja maaseaduse aluste kohta ning Eestimaa Talupidajate Keskliidu volikogu ja maa-keskerakonna põhiseisukohad maareformi küsimustes. Maareformi küsimused me otsustasime 12. novembril anda arutamiseks maaelukomisjonile ja omandi- ja maareformi komisjonile tähtajaga 2 nädalat. Omandireformi alused on aga teiseks lugemiseks valmis. Seepärast on õige see küsimus jagada kaheks iseseisvaks küsimuseks. Arvan, et selle otsuse vastuvõtmiseks meil ei ole vaja hääletada.

5. Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumi 9. oktoobri otsusest "Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsuse "Eluasemeõiguse tagamisest seoses kahjude heastamisega alusetult represseeritud isikutele" projekti kohta". Me otsustasime 14. novembril, et õiguskomisjon

koos justiitsministeeriumiga ja seaduseelnõu autori Kaido Kamaga arutavad seaduseelnõu veel kord. Saame seda küsimust arutada järgmisel istungjärgul.

Teile antud päevakorra projekti neli küsimust olid juba eelmiste istungjärkude päevakorras, mistõttu nad kantakse üle 23. istungjärgu päevakorda hääletamata. Vastavalt reglemendile on homme valitsuse ja Eesti Panga infotund. Teen ettepaneku täiendavalt päevakorda võtta Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumi 6. novembri otsuse "Eesti Vabariigi Valitsuse poolt esitatud Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsuse "Eesti Vabariigi Väärismetallide ja Vääriskivide Fondi moodustamise kohta" projektist" kinnitamine. Presiidiumi ettepanek on anda see küsimus ekspertiisiks eelarve- ja majanduskomisjonile ja presiidiumi õigusliku analüüsi ja ekspertiisi osakonnale. Ekspertiarvamused laekuvad täna. Kas sellelgi on täiendavaid ettepanekuid? Sergei Petinov.

### **S. Petinov**

Tere õhtust, lugupeetud juhataja! Tere õhtust, lugupeetud kolleegid! Esitan enne töö algust kaks küsimust, millele saadikutegrupp "Võrdsete õiguste eest" tahaks väga vastust saada. Möödunud reedel ja laupäeval teatavasti toimus NSV Liidu Ülemnõukogu istungjärg, kus võttis sõna NSV Liidu rahvasaadik, Eesti Vabariigi alaline esindaja Moskvast Jüri Kahn. Ma ei räägi selle sõnavõtu sisust ega vormist, igatüüpi endal on õigus otsustada, kui palju see vastab vabariigi huvidele, küll aga tahaksin kuulda Ülemnõukogu Presiidiumi liikmetelt, kes kõnealuse teksti läbi vaatas ja heaks kiitis, sest see esitati Ülemnõukogu Presiidiumi nimel.

Teine küsimus tuleneb eelmisest. Kes Eesti Vabariigist valitud NSV Liidu Ülemnõukogu saadikutest täidab oma kohustusi pidevalt ja osaleb selle töös? Siin valitseb üpris vastuoksuslik olukord.

Ja lõpuks. Mulle tundub, et NSV Liidu Ülemnõukogu istungjärg, ettepanekud, mis president teisel päeval tegi, ei jäta vist kedagi osavõtmatuks. Küsimustel, mille president tõstas, ja otsustel, mida ta soovitas vastu võtta, on väga põhimõtteline tähtsus kõigile vabariikidele, ka Eestile. Saadikutegrupp "Võrdsete õiguste eest" leiab, et meil oleks kasulik neid arutada ja oma arvamust avaldada. Selleks soovitan ühel päeval korraldada Eesti parlamendis kahetunnise poliitilise diskussiooni. Tänan!

### **Juhataja**

Tänan! Palun oma küsimused formuleerida kirjalikult.

**J. Kork**

Lugupeetud spiiker, lubage meelde tuletada meie äsja vastuvõetud reglemendi 15. punkti 4. lõiget, kus istungi juhataja annab võimaluse iga istungjärgu teise istungi alguses esineda Ülemnõukogu liikmeil jne., jne. Sellised avaldused mul ongi.

**Juhataja**

Tänan! Kas on veel ettepanekuid, märkusi? Ei ole? Vladimir Malkovski.

**V. Malkovski**

Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Ma arvan, et Sergei Petinovi tõstatatud küsimused ei puudutanud lihtsalt päevakorda. Mis puutub reglemendisse, siis lugupeetud saadik Kork luges ette vale punkti. Mul on natuke piinlik küsimust esitada, sest paljusid Ülemnõukogu Presiidiumi liikmeid pole kohal, aga loodetavasti nad tulevad ja siis oleks hea, kui mulle vastataks, kas Eesti Vabariigi Ülemnõukogu istungjärgul on liidulepingut arutatud või ei?

**Juhataja**

Tänan! Homme toimub presiidium ja presiidium vastab teile. Kas on veel küsimusi, märkusi? Ei ole. Siis palun veel kord registreerida. Kontrollime kohalolekut. Palun registreerida! Kohal on 82 saadikut, puudub 23. Ma panen päevakorra tervikuna hääletamisele, kinnitamisele. Palun hääletada! Üks hetk, palun. Mart Laar.

**M. Laar**

Austatud spiiker, ma palun väga vabandust hilinemise pärast, sest Ülemnõukogu väliskomisjoni kohtumine Rootsi parlamendi väliskomisjoniga venis oodatust veidi pikemaks. Mul oleks seoses päevakorraga kristlik-demokraatliku saadikurühma poolt ettepanek lülitada sellesse veel punkt, mis puudutab Eesti Vabariigi omandiõiguse taastamist Eesti Vabariigi territooriumil tegutsevatele riiklikele pankadele üle läinud vara suhtes. Ettekandja selles küsimuses oleks Rein Otsason. Tegemist on projektiga, mis on pikka aega juba seisnud meie majanduskomisjonis, ja me leidsime, et selle arutamine oleks siiski kiiremas korras vajalik. Aitäh!

**Juhataja**

Mul ei ole seda. Kuidas ma saan panna hääletamisele? Ma vabandan, aga mul ei ole seda projekti. Andke, palun! Lugupeetud Ülemnõukogu, ma natukene kiirustasin. Vabandage

mind. Teil on Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsus Eesti Vabariigi omandiõiguse taastamisest Eesti Vabariigi territooriumil tegutsevatele riiklikele pankadele üle läinud vara suhtes. On vaja hääletada, kas me võtame selle küsimuse 23. istungjärgu päevakorda?

### **Ü. Uluots**

Mul on küsimus. Nii palju kui mina tean, et ole see projekt menetlust läbi teinud. Mida me siin suures saalis arutame? Mart Laar, palun vastake.

### **M. Laar**

See dokument esitati juba mõnda aega tagasi Ülemnõukogu Presiidiumile, kes suunas selle majanduskomisjoni. Selle dokumendi üle tekkis Eesti Panga infotunni ajal härra Rein Otsasoni ja majanduskomisjoni vahel teatav poleemika. Kristlik-demokraatlik saadikurühm leiab, et projekt on siiski arutamisküps. Saadikurühm ei ole seega nõus majanduskomisjoni arvamusega, toetades antud juhul Rein Otsasoni arvamust, ning paneb ette Ülemnõukogul see küsimus ära otsustada, kas me soovime seda asja arutada või mitte. Aitäh!

### **Juhataja**

Tänan! Mida arvab majanduskomisjon? Kalju Koha, palun.

### **K. Koha**

Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! See seaduseelnõu, millest praegu jutt käib, esitati majanduskomisjonile. Majanduskomisjon arutas seda oma koosolekul koos kõikide Eestis praegu tegutsevate pankade esindajatega. Ühiselt leiti, et see seaduseelnõu ei vaata nõuetele ja teda ei saa enne arutama hakata, kui meil omandireformi aluste seadus on vastu võetud. Alles siis hakkame seda seadust arutama, üksikult üldisele liikuda ei saa. Me oleme selles ise juba kokku leppinud, et põhimõtte küsimuse otsustame ära ja siis alustame üksikjuhtude arutamisega.

### **Juhataja**

Tänan! Kas need kolm sõnavõtjat on päevakorra kohta? Lebedev, Made ja Uluots? Lebedev, palun.

## **V. Lebedev**

Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Vastavalt reglemendile ei saa me hakata arutama küsimust, mille kohta saadikutel puudub materjal. Ma ei tea, kuidas kellelgi, aga minu laual seda täna ei ole. Loodetavasti võetakse küsimus päevakorrast. Tänan!

## **T. Made**

Austatud eesistuja! Küsimus on Eesti Panga seisukohalt muidugi väga tõsine. Kui me seda täna selle nädala päevakorda ei võta, siis peaksime andma majanduskomisjonile teatud tähtaja selle küsimuse toomiseks meie täiskogu ette. Me ei saa ilmselt oodata, kuni omandireformi asjad on läbi räägitud. Eesti Panka tuleb tema ettevõtmistes toetada. Aitäh!

## **Ü. Uluots**

Täienduseks Kalju Kohale ma tahan öelda, et selles küsimuses tuleb ära kuulata vastvalitud Eesti Panga nõukogu, sellepärast panga presidendi arvamus ei ole prevaleeriv ega põhjapanev. Kuni ei ole sealt otsust ja arvamust tulnud, ma leian, et seda asja suures kogus arutada ei saa.

## **Juhataja**

Lugupeetud Ülemnõukogu, ma panen päevakorra tervikuna kinnitamisele ilma selle küsimuseta. Ei ole nõus? Ma kuulsin komisjoni arvamust ja sellepärast ma võtsin selle küsimuse maha. Illar Hallaste, palun.

## **I. Hallaste**

Tänan! Lugupeetud eesistuja! See küsimus tuleb ikkagi arutusele panna või vähemalt hääletusele panna. Või on võimalik, et teie määrate omalt poolt aja, millal see meile päevakorda tuleb. Sest muidu võib tekkida olukord, et meie pangad jäävadki Nõukogude Liidu alluvusse ja me ei astu selles suhtes mingeid samme. Teeme ära, et näiteks järgmisel istungjärgul on see kindlalt päevakorrast. Sellisel juhul paneme ta täna hääletusele eraldi. Aitäh!

## **L. Kaljuvee**

Lugupeetud juhataja, seda projekti me praegu arutada ei saa, sellepärast et ta on liiga toores, selleks et tuua siia suure nõukogu ette. See on üks mõte. Teine mõte on see, mis kolleeg Petinov välja ütles. Ma arvan, et seda mõtet tuleks toetada ja üleile hr. Gorbatšovi poolt loetletud ettepanekute osas tuleks meie Ülemnõukogul võtta vastu seisukoht. Nagu ma aru

saan, ei ole hr. Petinovil ja ei ole ka minul praegu projekti esitada. Aga ma arvan, et lähemal ajal peaks Eesti Vabariigi Ülemnõukogu oma seisukoha siiski välja ütleva.

### **Juhataja**

Täna! Lugupeetud Ülemnõukogu, paneme selle küsimuse hääletamisele. Kalju Koha, kas te määrate tähtaja või ei määrata?

### **K. Koha**

Lugupeetud juhataja, kolleegid, tähtaega ma täpselt küll öelda ei saa, kuid me jääme ikka oma arvamuse juurde, et enne omandireformi aluste seadust seda küsimust me edasi arutada ei saa. Ja ka panga nõukogu liikmed on avaldanud arvamust, et see tuleb panga nõukogus läbi vaadata. Nii et me saame küsimust arutama hakata alles pärast neid tähtaegu. Toorelt seda küsimust päevakorda võtta ei saa. Praegu paistab, et kellelgi on poliitiline kapital otsa saanud. Aitäh!

### **Juhataja**

Ma teen ettepaneku läbirääkimised lõpetada. Vitali Menšikov.

### **V. Menšikov**

Lugupeetud kohalviibivad kolleegid! Mulle näib, et enne Eesti Panga juhatuse arvamuse ärakuulamist oleks majanduskomisjonil ilmselt ennatlik tähtaegu hääletusele panna. Majanduskomisjon ja Eesti Pank võivad sellega välja tulla järgmise istungjärgu alguses. Alles siis, kui neil on kõik valmis, saab otsuse vastu võtta. Täna!

### **V. Pohla**

Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Mart Laari poolt esitatud ettepanekut me ei saa päevakorda võtmiseks hääletamisele panna, sest see rikub meie protseduuri reegleid. Teist küsimust, s.o. määrata tähtaega, ei saa siin otsustada sellepärast, et küsimus ei ole päevakorras. Et küsimust praegu hääletada, hääletamisele panna ei saa. Täna!

### **Juhataja**

Lugupeetud saadikud, kas me paneme selle küsimuse hääletamisele või ei pane? (Hääled saalist.)

Ma arvan, et hääletame ära ja siis vaatame. Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et



küsimus Eesti Vabariigi omandiõiguse taastamisest Eesti Vabariigi territooriumil tegutsevatele riiklikele pankadele ülejäänud vara suhtes lülitada 23. istungjärgu päevakorda? Palun hääletada!

Poolt on 14, vastu 51, erapooletuid 16. Seda otsust ei võetud vastu. Nüüd ma panen päevakorra tervikuna kinnitamisele. Kes on selle poolt? Palun hääletada! Sergei Petinov.

### **S. Petinov**

Lugupeetud juhataja! Lubatagu mul sellisel juhul sõnastada ettepanek, mille meie saadikugrupp päevakorda tegi. Praeguses staadiumis ei nõua see otsuse projekti, sest me tahame lähipäevil korraldada poliitilise diskussiooni. Seda mõtet toetas ka saadik Kaljuvee. Palun panna see hääletusele. Diskussioon tuleb läbi viia käesoleval nädalal, päeva ja kellaaja võib valida presiidium. Diskussioon oleks väga kasulik, et välja selgitada arvamusi kõigile tähtsas küsimuses.

### **J. Telgmaa**

Lugupeetud eesistuja, lugupeetud kolleegid! Sedalaadi diskussioonid on olnud meil kõik päevakorravälised. Tähendab, sõltub sellest, kuidas me kokku lepime. Mul oleks ettepanek anda fraktsioonide esimeestele otsustada, kas teha see diskussioon või mitte. Kuna seni on olnud kõik päevakorravälised, siis peaks see ka olema päevakorraväline. Tänan!

### **Juhataja**

Presiidium toimub homme, ta võtab arutamisele teie küsimuse ja homme vastab teile.

### **J. Allik**

Lugupeetud härra juhataja, ma tahaksin seda küsimust selgitada reglemendi järgi. Me reglemendikomisjonis lähtusime sellest, et ilma otsuseta ei ole Ülemnõukogu päevakorras ühtegi küsimust. Lihtsalt diskussioon on rahvakoosolek, see ei ole parlament. Seetõttu diskussioonid võivad toimuda fraktsioonidevahelisel kokkuleppel tõesti väljaspool tööaega. Kui lugupeetud saadikugrupp, keda see küsimus erutab, soovib, et see oleks päevakorras, siis praegu kehtiva reglemendi järgi nad peaksid esitama otsuseprojekti. See võib olla ka üherealine, näiteks "Mõista hukka ..." või "Kiita heaks ..." või midagi taolist. Ja kuna materjali eelnevalt kätte ei ole jaotatud, siis taotleme selle arutamist vastavalt paragrahvile, mis näeb ette kiireid otsuseid. Nad peavad saama rohkem poolt- kui vastuhääli ja küsimus peab tulema kohe viivitamatult arutamisele. Aitäh!

## **Juhataja**

Täna! Ma palun, et Sergei Petinov esitaks oma ettepanekud kirjalikult. Otsuse projekti. Siis me lülitame päevakorda. Vladimir Malkovski.

## **V. Malkovski**

Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Vist ei maksa taotleda, et see küsimus otsuse projektina päevakorda võetaks. Oleks tore, kui me praegu hääletaksime, kas poliitilist diskussiooni on vaja korraldada või ei, kas teha seda istungite ajal või väljaspool neid.

## **Ü. Uluots**

On kurb, aga vist paljud meie hulgast ei saa sellest diskussioonist osa võtta, kuna meil ei ole diskussiooni alust. Praegu olemasolev informatsioon on kaudne ja selle alusel alustada Eesti Ülemnõukogus diskussiooni, see tundub olevat midagi sellist, kui naised räägivad poliitikast piimasabas.

## **Juhataja**

Täna! Sergei Petinov, me arutame teie küsimust homme hommikul.

Lugupeetud Ülemnõukogu, panen päevakorra tervikuna hääletamisele. Kes on selle poolt, et päevakord kinnitada? Palun hääletada! Poolt on 71, vastu ei ole ja erapooletuid on 5. Sellega on 23. istungjärgu päevakord kinnitatud.

**Eesti Vabariigi seaduse "Riiklike teenindus-, kaubandus- ja tootlustusettevõtete erastamise lähtealused" eelnõu ja Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsuse "Eesti Vabariigi seaduse "Riiklike teenindus-, kaubandus- ja tootlustusettevõtete erastamise lähtealused" kehtestamise kohta" projekti teine lugemine**

## **Juhataja**

Ma teen ettepaneku kuulata Eesti Vabariigi seaduse "Riiklike teenistus-, kaubandus- ja tootlustusettevõtete erastamise lähtealused" eelnõu ja asuda Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsuse projekti "Eesti Vabariigi seaduse "Riiklike teenindus-, kaubandus- ja

toitlustusettevõtete erastamise lähtealused" kehtestamise kohta" teisele lugemisele. Ettekandja on Riigivaraameti peadirektor Ardo Kamratov.

### **A. Kamratov**

Lugupeetud juhataja, lugupeetud saadikud! Antud seaduseelnõu oli mitu nädalat tagasi siinsamas saalis esimesel lugemisel. Peale seda on ta läbinud täiendavad arutelud Ülemnõukogu eelarve- ja majanduskomisjonis. Lubage mul lühidalt puudutada neid täiendusi ja muudatusi, mis sellesse seaduseelnõusse vahepeal on sisse viidud.

Kõigepealt on muutunud preambula redaktsioon. Mis puudutab esimest paragrahvi, siis 1. paragrahvis sisulisi muudatusi ei ole tehtud. Redigeeritud on ainult teksti, et ta oleks kõigile ühiselt arusaadav.

Olulisem muudatus on tehtud § 2, kus on muudetud § 2 punkt 1 teine pool. Pärast paiksustsensuse määramist on välja pakutud selline tekst. Ma loen § 2 igaks juhaks täielikult ette. Käesoleva seaduse järgi võivad erastatava vara omandajaks olla Eestis kokku vähemalt 10 aastat elanud ja siin alaliselt elavad vähemalt 18-aastased ning nende asutatud ja nende ühisel omandil põhinevad ning vastavalt Eesti Vabariigi normatiivaktides ettenähtud korras registreeritud ettevõtted, samuti teenindus- ja tootmiskooperatiivid ja rendiettevõtted, välja arvatud kolhoosid.

Edasi on ära jäetud § 3 punkt 1 ja § 3 mõningal määral redigeeritud. Välja on jäetud § 3 punkt 7 (eelmises redaktsioonis) kui mittevajalik. On muudetud § 3 punkt 4 redaktsiooni, kus on ainult nimetatud, et Riigivaraamet tellib hinnakalkulatsiooni ekspertidelt. Võib-olla niisugune redaktsiooniline parandus on diskuteeritav.

Projekti teisel lugemisel peaks üheks põhiliseks arutluse objektiks olema § 6, mis on seotud töölepingu lõpetamisega erastatava ettevõtte töötajatega. Siin on diskussiooniobjekt töölepingu lõppemisega seotud kulude katmine. Praeguses redaktsioonis on märgitud, et kulud võidakse katta riigi sotsiaalfondist. Kuid võib arutada ka teisi võimalusi. Näiteks kulutusi võib katta ka privatiseeritava ettevõtte oma vahendite arvelt ja kui vahendeid ei jätku, siis võiks kulutused katta juba riiklikest fondidest või ka näiteks selle raha arvelt, mis laekub privatiseeritava vara müügilt.

§ 7-s on viidud sisse üks oluline parandus. Nimelt on nüüd konkreetselt nimetatud, et vara erastamisest laekunud summad kantakse Eesti Vabariigi reservfondi, mille moodustab Eesti Vabariigi Valitsus, kuid nende summade kasutamise otsustab Eesti Vabariigi Ülemnõukogu.

Teises dokumendis, mida on nimetatud selle eespool räägitud seaduse vastuvõtmise ja rakendamise otsuseks, on praeguse hetke seisuga lahtine kuupäev, millal seadus peaks

hakkama kehtima. Kuna hetkel ei ole veel võimalik määratleda, millal Ülemnõukogu selle seaduse vastu võtab, siis on viidud sisse oluline täiendus. Nimelt sellesamas 1. punktis on öeldud, et Eesti Vabariigi Valitsusel tagada nimetatud seaduse rakendamine vastavuses omandireformi põhimõtetega Eesti Vabariigis. Need põhimõtted on samuti Ülemnõukogus esimesel lugemisel juba olnud.

Edasi on muudetud punkti 2, seda konkretiseerides. Nimelt on öeldud, et vabariigi valitsus võiks esitada Ülemnõukogule ettepanekuid, et käesolevat seadust oleks võimalik rakendada nende riiklike teenindus-, kaubandus-, toitlustusettevõtete vara privatiseerimisel, mille väärtus on üle poole miljoni rubla, kusjuures nende ettevõtete nimekirjad tuleks igal juhul eelnevalt Ülemnõukogus läbi arutada ja ka siin siis kinnitada. Teises alapunktis on tehtud ettepanek, et eksperimendi korras võimaldatakse valitsusel teatud konkreetsete tööstusettevõtete osas, mida Ülemnõukogu kinnitab, rakendada seda seadust nende privatiseerimisel eksperimentaalselt. Nende ettevõtete nimekirjade kinnitamine on sätestatud otsuse punktis 3.

Tuleb märkida veel seda, et käesolevas otsuses on tehtud ettepanek välja töötada vabariigi valitsuse ja Eesti Panga koostööna eespool nimetatud reservfondi kasutamise kriteeriumid ja põhimõtted ja esitada need siis Ülemnõukogu Presiidiumile 1. detsembriks. Nimetatud ettepanekute alusel oleks võimalik juba konkreetselt paika panna, kuidas privatiseerimisel laekunud raha kasutada.

Lõpetuseks lubage mul tuletada Ülemnõukogule meelde seda, et vastavalt käesolevale seadusele hakkab privatiseerimist korraldama vabariigi Riigivaraamet. Siinjuures Ülemnõukogu ei ole veel läbi vaadanud Eesti Vabariigi pangaseaduse § 9, kus on fikseeritud, et riigivarade talitus tuleb Eesti Panga ja rahandusministeeriumi juurde. Probleemi sisu on siin selles, et sellisel juhul vabariigi Riigivaraamet ei saa praktiliselt enne ikkagi tööle hakata ja käesolevat seadust ei saa ka sisuliselt realiseerima hakata, kui vabariigi Ülemnõukogu ei leia võimalust läbi vaadata pangaseaduse § 9 ja seda vabariigi valitsuse ettepaneku järgi tühistada. Tänan tähelepanu eest!

## **K. Koha**

Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Majanduskomisjon on seda seaduseelnõu mitmel korral arutanud. Probleeme tekitas meil § 2 lõige 1. Siin on põhiline vaidlusalune objekt, kes ikkagi on omanik, sest eelnevates seaduseelnõude tekstides oli, et juriidilised isikud võivad olla omanikud. Nüüd on täiendatud, et võivad olla ühisomandil põhinevad ettevõtted. Selles paragrahvis komisjon ei leidnud ühist seisukohta, oli nii- ja naasuguseid arvamusi. Sest

tahaks, et vara läheks erakätesse ja ta oleks kindlates kätes, aga mitte fiktiivsete juriidiliste isikute kätes.

§ 6 on märgitud ära, kes kannab töölepingu lõpetamisega seotud kulud. Eelnevas tekstis oli riik. Nüüd me püüdsime täpsemalt ära määrata – Eesti Sotsiaalfond, et kodanikul oleks kindel tulullikas, millega katta töölepingu lõppemisega seotud kahjud. Ja majanduskomisjon on jätkuvalt seisukohal, et privatiseerimisega seotud üksikuid seadusi saame arutada ja vastu võtta Ülemnõukogus alles pärast seda, kui me oleme põhimõtteliselt läbi arutanud omandireformi aluste seaduse ja ka vastu võtnud. See tähendab, et Ülemnõukogu on teinud põhimõttelise valiku nii poliitilises kui ka majanduslikus mõttes. Alles siis saaksime teisi seadusi lõplikul kujul vastu võtta, sest kui me võtame üksikuid seadusi eraldi vastu, siis me ei tarvitse süsteemi kui tervikut kokku saada. Erinevatest kildudest mosaiikplaati kokku panna on keeruline ja seepärast tuleks ära määrata raamid, kuhupoole ja kuidas me läheme. Seega majanduskomisjoni ettepanek on antud seaduseelnõu teine lugemine katkestada. Teisel lugemisel ei saa enne seadust vastu võtta, kui on omandireformi aluste seadus vastu võetud. Aitäh!

### **Juhataja**

Tänan! Valeri Kois. Teil on küsimus? Palun.

### **V. Kois**

Aitäh! Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Mul on konkreetne küsimus. Kas uuel omanikul on õigus müüa ettevõtet juba samal või järgmisel päeval näiteks mõnele välismaalasele või riiklikule ettevõttele jne.? Seadusest paistab, et on: täna ostsin, homme müün maha.

### **A. Kamratov**

Kui ma nüüd õigesti aru sain, siis te küsisite välisriikide kodanike kohta.

### **V. Kois**

Kui seaduseelnõu ei täpsusta, siis ostab eraisik täna kaupluse ja müüb selle homme kolhoosile või riiklikule ettevõttele. Mingist privatiseerimisest ei saa asja, algab spekulatsioon ja kõik. Nähtavasti tuleb määrata ajavahemik, mille jooksul uus omanik ei või seda müüa.

## **A. Kamratov**

Siin me läheme omandiseadusega otseselt vastuollu, sellepärast et omandiõigust ei saa ju omanikul piirata. Seda küsimust me saame otseselt lahendada ikkagi siis, kui me oleme üldised küsimused enne ära lahendanud. Tähendab, üldiste küsimuste raames peame need põhimõtted paika panema: kuivõrd ja kui palju me piirame omandiõigust antud etapil. See on täitsa loomulik, et see probleem on päevakorras. Aitäh!

## **K. Koha**

Ma täpsustaksin seda momenti. Käesoleva seaduse § 5 puudutab omandiõiguse üleminekut. Antud juhul me oleme projekteerinud sellise situatsiooni, et omandiõigus läheb üle lepingulistele alustele, kusjuures vara omandiõiguse üleminekul igal konkreetsel juhul fikseeritakse lepingusse ära ka uue omaniku õigused selle vara edasise kasutamise osas. Sellepärast meie võime näiteks privatiseerimise käigus müüa maha üksiku kaubandusettevõtte letid, toolid, lauad, mille puhul võib-olla ei ole vaja ette kirjutada seda ranget nõuet, et vara edasimüümine on piiratud vähemalt teatud aja jooksul. Kuid suurte tööstusettevõtete puhul ja ka mõningate teenindusettevõtete puhul, mis puudutavad inimeste esmaseid eluvajadusi, peab vara edasimüügi piirang ilmselt sees olema. Ja ma leian, et need küsimused ikkagi peaks otsustama vabariigi valitsus ja antud seaduse projekti järgi juba konkreetsed kohalikud omavalitsused, kelle kompetentsi ka seaduse järgi jääb praegu õigus teha ettepanekuid vara sihtotstarbelise kasutamise osas teatud piiraja jooksul, see tähendab sealhulgas ka edasimüügi keeldu teatud aja jooksul. Tänan!

## **J. Kass**

Lugupeetud juhataja, asjaga hästi kursis olev ettekandja! Ma tahaksin teiega konsulteerida, küsida § 3 punkt 2 asjus, kus on paika pandud erastatav vara n.-ö. eelisõiguse tasandid. Siin on, et "omavalitsuse volikogu ettepanekul vara ostmise eesõigus selle vara edasise sihipärase kasutamise tingimusel erastatava ettevõtte töötajatele või vara asukohajärgsetele elanikele". Mina, sooviksin "või" asemel panna hoopis teised sõnad: nendepoolsel loobumisel teistele elanikele selles piirkonnas, kes vastavad paiksustsensusse nõuetele. Asi on selles, ma olen nendes ringkondades käinud, kus juba toimub toitlustusettevõtete erastamine, uusärivad suruvad aktiivselt peale. Nendes ettevõtetes töötajad on tegelikult ohus ja kui me paneme nad võrdsele tasandile, siis võib juhtuda, et saavutatakse kokkulepe selle ettevõtte juhtkonnaga ja töötajad surutakse välja. Ma leian, et see tasand tuleks teravamalt eristada. Endistel töötajatel

on siiski eesõigus, sõna "või" asemel panna "nendepoolsel loobumisel". Kas te olete minuga nõus?

#### **A. Kamratov**

Ma ütleksin niimoodi, Ülemnõukogu on pädev igasugust redaktsiooni muutma, ma lihtsalt toon kaks äärmuslikku näidet. On olemas kahjuks ka teistsuguseid näiteid, kus tegelikult ettevõttes või majandusüksuses töötavad inimesed ei ole ise ettevõtlikud ja nad soovivad jätkata samasugust tegevust samasugustes piirides, sealhulgas direktorid, juhatajad, raamatupidajad. Ja kui me selle nõude absolutiseerime, võime täpselt samamoodi teha kahju. Praegune konstruktsioon oli selline, et anda kohalikele omavalitsustele (kuna teenindus nagu põhiliselt peaks olema nende kompetentsi küsimus) see tulevane majanduslik staatus, anda neile õigus otsustada, kas nad taotlevad eelisõigust oma töötajatele. See oleks loogiline rakendada sellisel juhul, kui oma töötajad on asjalikud inimesed. Või teisel juhul lasta laiemale ringile, nii et probleem on mõlemat pidi olemas. Ühtpidi olen teie ettepanekuga nõus, teistpidi sellega saajaprotsendiliselt nõustuda ei saa.

#### **J. Kass**

Selge, siis tuleb sinna juurde klausel: nende mittetoimimise tulemusel. Muidugi, kes selle järele ära määrab, kas nad tulevad toime või mitte. Aga ma leian, et need tasandid tuleb siiski natukene eristada. Aitäh!

#### **V. Kois**

Mul on teine küsimus 6. paragrahvi asjas. Ma pole päriselt nõus, nagu seisneks ainus probleem selles, millisest fondist hakatakse kompensatsiooni maksma. Sisuliselt on tegemist lokaudiga. Võib-olla pole see sõna päris kohane, aga kõik töötajad ju vallandatakse. Kui varem asutuste ja ettevõtete reorganiseerimisel vallandati piiratud arv inimesi, siis nüüd kujuneb vallandamine massiliseks. Probleem on juba sotsiaalne. Kas Eesti ametiühingutel ja Ülemnõukogu sotsiaalkomisjonil on selle kohta oma arvamus?

#### **A. Kamratov**

Mis puudutab ametiühingute seisukohta selle punkti osas, siis seda ei ole veel praegu küsitud. Samuti ei ole küsitud teie poolt mainitud komisjoni käest. Kuid rõhutaksin, et ma ei julgeks öelda, et see on mingisugune massiline vallandamine. Küsimus on selles, et sama § 5, mida ma eespool märkisin, võimaldab riigi esindajatel ja uuel omanikul kokku leppida selles, et

vallandamisele võib kuuluda näiteks ainult 10% või 1 või 2 töötajat. Antud seadusega on sellist kokkulepet põhimõtteliselt võimalik teha. Ja ma ei usu, et teenindus-, kaubandus- ja tootlustusettevõtete privatiseerimise juures toimub tohutult suur inimeste vallandamine. Ilmselt leiab suurem vallandamine aset siis, kui Liiduga majanduslepingute katkemisel või mingil muul tasandil hakkavad ettevõtted seisma jääma.

#### **A. Novohatski**

Lugupeetud ettekandja, mul on selline küsimus. Seaduseelnõu esimesel lugemisel Ülemnõukogus ei selgitatud, mispärast tahetakse kehtestada nimelt kümneaastane paiksustsensus. Tahan teada, mis tingib kümneaastase paiksustsensuse, millega seda põhjendatakse? Miks tsensus ei ole näiteks kakskümmend viis, kolm või viisteist aastat? Tänan!

#### **A. Kamratov**

Kümneaastane paiksustsensus on tehtud kolmel põhjusel. Esimene põhjus on selles, et me ikkagi müüme vara ja seda me ei saa müüa juhuslikele inimestele. Kas see number peab nüüd olema 10, 11, 12 või 8 või 9, on raske öelda. Nüüd teine põhjus, miks on just 10 valitud. See tuleneb demograafilistest uuringutest, mis on tehtud ka Liidu tasandil. Vene keeles on olemas niisugune sõna nagu новоселы. Need on inimesed, kes on mingisuguses paikkonnas elanud kuni 2 aastat. Liidu demograafilisest kirjandusest tuleb välja ka teine termin: постоянные жители. Ja selle piiri hindavad sotsioloogid just 10 aastaga. Kolmas põhjus, mida antud numbri paikapanemise juures on arvestatud, on nimelt see, mida ma püüdsin ka eelmisel lugemisel välja tuua. Küsimus seisneb selles, et antud seaduse järgi meil tegelikult ei käivitu kinnisvaraturg. Siin me anname julgelt eelisõigusi osta vara ja ka soodustatud režiimis osta vara teatud kodanikegruppidele. Järelikult me peame siis ka püüdma müüa seda vara nendele, kes on seda vara ühiselt koos meiega välja teeninud. Oli toodud niisuguseid hinnanguid, et inimestel on jäänud nagu saamata teatud osa tulust, mida nad oleksid võinud normaalsete jaotussuhete puhul saada. See tulu siis oleks kuskil 10 aasta jooksul näiteks 10 000–20 000 rubla, mis nad oleks võinud täiendavalt saada. Muidugi on sellel viimasel väitel ka teine pool. Võib esitada kohe küsimuse, et miks me siis üldse raha eest seda vara müüme, kui inimestel on tulu saamata jäänud?



## **V. Lebedev**

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Mul on härra ettekandjale küsimus. Teie väitel kehtestatakse kümneaastane tsensus selleks, et vara ei müüdaks juhuslikele inimestele. Mina ei saa tõtt-öelda aru, kes need juhuslikud inimesed on ja kuidas kõnealune määratlus seondub kümneaastase paiksustsensusuga. Seda esiteks. Palun selgitust, mida tähendab juhusliku inimese mõiste.

Ja teine küsimus on mul ka. Kui meie Ülemnõukogu äkki võtab vastu kodakondsusseaduse n.-ö. nullvariandi, mida teie kümneaastast tsensust sätestavatest dokumentidest siis arvata? Kuidas see kodanikuõiguste ja üldtunnustatud rahvusvaheliste reeglite taustal välja näeb? Kuidas ta tsivilisatsiooni põhimõtete ja juriidiliste sätetega klappima hakkab? Tänan!

## **A. Kamratov**

Juhusliku inimese mõistet ma püüdsin siin juba välja öelda, ega ma ei oska seda siin rohkem edasi arendada. Need on inimesed, kes tulevad meile elama ajutiselt ja ka alaliselt ja kes siis lahkuvad vabariigist ühe, kahe, kolme aasta pärast. Kes ei ole siin andnud mingisugust tööpanust ja kellel siis tekib näiteks ahvatlus seda vara kaasa võtta ja see vara võib sattuda vabariigi territooriumilt mujale. Tähendab, miks ma seda rõhutan. Me võime küll vara omandiõiguse ülemineku lepingus fikseerida tema kohustuse seda vara kasutada ainult vabariigi territooriumil ja meie rahva hüvanguks, kuid kuna vara hind Liidu turul võib olla väga oluliselt erinev meie turu omast, siis on tal kindlasti kasulik see vara seal maha müüa suurema hinnaga ja ikkagi vaheltkasu saada ja siis summa meile ilusasti rahulikult ära maksta. Näiteks praegu on läinud Liidu turul tohutult hinda autopesulad, mille väärtus võib olla kuskil 15 000 rubla. Neid on võimalik Liidu turul maha müüa 80 000 rubla eest, meie turu hind aga kindlasti kõrgemaks ei kujune. Nii et tekib tõesti probleem, inimesed võivad hakata tassima seda vara välja.

Mis puudutab küsimuse teist poolt, kodakondsusega seotud probleemistikku, siis ma siin just eelmises vastuses rõhutasin, et meil on siin tegemist soodustatud režiimiga, ka hinna osas tekib meil soodustatud režiim, meil tekib müük oma töötajatele. Järelikult on võimalik öelda seda, et need inimesed, kes on rohkem elanud meie vabariigis, saavad vara kätte soodustatud režiimil. Kui tuleb kodakondsus, siis on vara müük poole demokraatlikum ja ma eeldan ka, et meil on siis turusuhted kaugemale arenenud, et meil ei tekigi vajadust seda vara nii väga kinnistada Eestimaa territooriumile.

## **A. Labassov**

Lugupeetud ettekandja, lugupeetud kolleegid! Teen ettepaneku lõpetada küsimuste esitamine ja ettekandja vaevamine. Põhjus on lihtne: küsimusi võidakse esitada lõputult. Esiteks, asunud arutama seda seaduseelnõu enne kui omandireformi aluste seaduse projekti, rakendame vankri hobuse ette. Teiseks, seaduseelnõu on väga toores. Omandi subjektid on määratlemata, üldse pole arusaadav, mispärast munitsipaalomandi privatiseerimisega hakkab tegelema valitsus ja mispärast raha, mis meie majandusele on kingitud, ei kulutata ära, vaid pannakse teadmata eesmärgil reservfondi. Teen ettepaneku läbi vaadata majanduskomisjoni esildis, mille esitas Kalju Koha, võtta seaduseelnõu praegu päevakorrast ja tulla selle juurde tagasi siis, kui on vastu võetud omandireformi aluste seadus. Mingem ikka üldiselt üksikule. Kui me üksikküsimusi enne arutame, siis ei mahu need pärast ühiskorvi. Tänan tähelepanu eest!

## **Juhataja**

Kas te vastate?

## **A. Kamratov**

Mul vist vastata eriti midagi ei ole, kuid ma tuletan Ülemnõukogule meelde, et privatiseerimine antud valdkonnas toimus juba möödunud perioodil. Eelmine kord me rääkisime just kooperatiivse ja individuaalse töise tegevuse arengust vabariigis. Nii et kui jätta praegu see seadus vastu võtmata, siis tähendab see inimese olmesfääri puudutavate oluliste küsimuste seiskamist, ja ma ei oska öelda, kui pikaks perioodiks. Ma ausalt öelda kahtlen, et varade tagastamise kompensatsiooni maksmise küsimused on lihtsamad kui siin seaduses fikseeritud momendid. Mis puutub munitsipaalomandi kohta käinud märkusesse, siis ma sellega nõustuda ei saa. Antud vara ei ole ametlikult munitsipaalomandisse üle antud, kuna meil puudub ju vastav Ülemnõukogu seisukoht ja ka vabariigi seisukoht. Kuid samal ajal on vabariigi linnades ja rajoonides märgata tendentse, kus kohalikud omavalitsused teenindus- ja kaubandusobjekte juba oma korralduste ja käsikirjadega püüavad võtta munitsipaalomandusse ja moodustada munitsipaalettevõtted. Samal ajal kaubandus- ja teenindustegevus ei peaks minu arvates mitte kunagi kuuluma kohaliku omavalitsuse alla ja munitsipaalettevõtmine seal tegutsema. Mõned üksikud ettevõtted, mis annavad kahjumeid, võiksid küll olla munitsipaalomand. Ma tõin eelmine kord näitena saunu, võib-olla pesumaju jms.

## **Juhataja**

Tänan! Ja viimase küsimuse esitab Klavdia Sergij.

## **K. Sergij**

Lugupeetud ettekandja, palun öelge, kas privatiseeritavate ettevõtete väärtuse hindamise süsteem on välja töötatud? Kui jaa, siis mis on selle alus?

## **A. Kamratov**

Jaa. On vara hindamise meetodika, projekt või eelnõu on väljatöötamisel. Ja on niisugune arusaamine, et selle hindamise eelnõu peaks kinnitama Riigivaraameti nõukogu, kuhu kuuluvad ka siis Eesti Panga ja Ülemnõukogu esindajad. Meetodika seisneb selles, et määratleda vara hind, lähtudes potentsiaalsest tulust, mida see vara uuele omanikule majandustegevusse rakendatuna annab. Järelikult, kui on näiteks sihtotstarbelise kasutamise nõue sisse kirjutatud, siis ka lähtudes vastavatest arvestustest tuleks vara hind välja kalkuleerida. Nii et potentsiaalne tulu, mida see vara peaks omanikule andma, on aluseks, kusjuures arvestatakse ühelt poolt jooksvaid kulusi, mis selle varaga tekivad, samuti maksusid, mis tuleb kanda riigieelarvesse, ning teise poolena arvestatakse järelikult siis kapitaalsete kulusi ja kapitaalmahutuste tasuvust. Nii et kapitaalkulutused selles arvutusmeetodikas olekski tinglikult vara hind. Nii et tagant ettepoole kapitaalmahutuste efektiivsuse arvutus.

## **Juhataja**

Veel üks küsimus. Liia Hänni, palun.

## **L. Hänni**

Austatud ettekandja! Võib arvata, et riigivarade väärtuste hindamine on küllaltki töömahukas ülesanne. Kes kannab sellega seotud kulutused? Aitäh!

## **A. Kamratov**

Minu arvates sellega seotud kulutused tulekski kanda vastava normatiivi järgi sellest reservfondist, mis antud seaduse § 7 järgi saab moodustatud. Kuidas laekunud summasid hakata kasutama, selle peavad välja töötama vabariigi valitsus ja Eesti Pank ühiselt.

## **Juhataja**

Täna, küsimusi ei ole, olete vaba.

Lugupeetud Ülemnõukogu, majanduskomisjon esitas ettepaneku katkestada eelnõu teine lugemine ja ma panen selle ettepaneku hääletamisele. Enne teeme kohaloleku kontrolli. Kohal on 71 saadikut, puudub 34. Valeri Kois.

#### **V. Kois**

Aitäh! Lugupeetud kolleegid! Tulen veel kord tagasi 6. paragrahvi juurde. Ettevõttes või kaupluses töötavate inimeste saatust ei saa otsustada ühelt poolt riigi ja teiselt poolt tulevase omaniku läbirääkimiste teel. Kollektiivil peab tingimata olema õigus öelda oma sõna. Lääneriikideski on endise personali probleem ettevõtte peremehe vahetuse puhul kõige valusam ja raskem. Ametiühingu osavõtuta seda ei lahendata. Kõik on seadustes kirjas. Vaheaega, mille Kalju Koha soovitas teha, tuleb kasutada selleks, et küsida ametiühingute arvamust nimetatud probleemi kohta. Tänan!

#### **Juhataja**

Kas on veel sõnasoovijaid? Ei ole. Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et seaduse "Riiklike teenindus-, kaubandus- ja toitlustusettevõtete erastamise lähtealused" eelnõu teine lugemine katkestada? Palun hääletada! Poolt on 51, vastu 4 ja erapooletuid 3. Sellega see ettepanek on vastu võetud.

Läheme päevakorraküsimuste arutamises edasi. Eesti Vabariigi maamaksu seaduse eelnõu teine lugemine. Üks hetk, palun. Vitali Menšikov.

#### **V. Menšikov**

Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Palun vabandust, ma andsin küll märku, aga seda vist ei pandud kohe tähele. Reglemendi järgi tuleb kindlaks määrata, kui kauaks seaduseelnõu lugemine katkestatakse. Kui me ei saa konkreetset aega öelda, siis kuidagi peab küsimuse ikkagi sõnastama. Praegu otsustasime lugemise lihtsalt katkestada ja kõik. Kui ma asjast valesti aru sain, siis palun selgitust.

#### **Juhataja**

Vitali Menšikovil on õigus, reglemendi järgi on vaja täpsustada, millal me hakkame arutama seda küsimust. Kalju Koha.

## **K. Koha**

Lugupeetud juhataja, kolleegid! Kuupäevaliselt ei saa ju paika panna, sest majanduskomisjoni põhitingimus on see, et me peame omandireformi aluste seaduse arutelu lõpetama, ja selle seaduseelnõu juures meil tuleb teha valik. Vastavalt sellele valikule me saame edasi tegutseda. Nii et tingimuseks on ainult omandireformi seaduste aluste arutelu ja selle seaduse vastuvõtmine. Millisel kujul ta siis tuleb, seda otsustab juba Ülemnõukogu. Kuupäevaliselt ei saa paika panna, võib ainult järgmise istungjärguni lükata. Aitäh!

## **A. Labassov**

Mina sõnastaksin nii: katkestada kuni Eesti Vabariigi omandireformi aluste seaduse vastuvõtmiseni. Pärast selle seaduse vastuvõtmist saame tagasi tulla kõigi rahvamajanduse privatiseerimist käsitlevate seaduseelnõude juurde.

## **Juhataja**

Lugupeetud Ülemnõukogu, kas on vaja hääletada seda ettepanekut? Ei ole.

## **Eesti Vabariigi maamaksu seaduse eelnõu teine lugemine**

## **Juhataja**

Lähme edasi. Eesti Vabariigi maamaksu seaduse eelnõu teine lugemine, ettekandja on Maksuameti peadirektor Villar Aron. Palun!

## **V. Aron**

Lugupeetud eesistuja, lugupeetud saadikud! Arvestades seda, et ei maaelukomisjon ega majanduskomisjon ei ole mind kutsunud osa võtma maamaksu seaduseelnõu arutamisest komisjonides, ei ole mul teada, millised on täiendavalt üleskerkinud küsimused. Seetõttu mul ei ole midagi lisada oma ettekandele, mille ma tegin esimesel lugemisel. Kõik.

## **Juhataja**

Tänan! Kas ettekandjale on küsimusi? Ei. Kaasettekande teeb Kalju Koha.

## **K. Koha**

Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Ma eelkõige vabandan, kuna meil majanduskomisjonis on mingil määral tööjaotus, kes millise seaduseelnõuga rohkem tegeleb. Ma soovin teile ainult edasi öelda majanduskomisjoni seisukoha ja rääkida teile, millise seaduseelnõu projektiga me pöördume Ülemnõukogu poole, et kehtestada maamaksu järgnevas aastaks, s.o. 1991. aastaks. Maaküsimus on meil täna veel lahendamata, puudub maaseadus ja maamaks on maaseadusega väga tihedas seoses. Meil on ees omandireform, samuti ka maareform ja siin võivad suhted väga erinevalt muutuda, seepärast majanduskomisjon koos maaelukomisjoni teeb Ülemnõukogule ettepaneku võtta vastu seadus maamaksu kehtestamise kohta 1991. aastaks, kus me teeme ettepaneku peatada Eesti NSV maksukorraldusseaduse § 27 rakendamine kuni 1992. aasta 1. jaanuarini. Teen ettepaneku Eesti Vabariigi Valitsusel kehtestada juriidilistele isikutele ja üksikisikutele, kellel on Eesti Vabariigi territooriumil kasutada maa, maamaksu määrad ja selle maksmise kord 1991. aastaks. Üksikisikute puhul säilitada 1991. aastaks senikehtivad põllumajandushoonete ja maa maksustamise määrad ja kord. Sest see seaduseelnõu, mis meile on esitatud teistkordselt, ei erine sisuliselt esimese korra ettepanekust. Majanduskomisjon jääb oma seisukoha juurde, et antud maamaksu seadus on sisuliselt mehaaniline liide tänasest põllumajandusmaksust ja hoonetemaksust. Ja me leiame, et enne kui me võtame maamaksu seaduse vastu, on veel vaja tegelda põhjalikult maaküsimustega. Nii et majanduskomisjon teeb ettepaneku võtta vastu majanduskomisjoni, eelarve-majanduskomisjoni ja maaelukomisjoni poolt pakutav seaduseelnõu, et vabariigi valitsus saaks järgmiseks aastaks kehtestada maamaksu määrad sellisel kujul, nagu nad on praeguses seaduseelnõus pakutud. Üksikisikute puhul on ettepanek säilitada sellisel kujul, nagu seni on olnud. Juriidiliste isikute puhul jääb vabariigi valitsuse kompetentsi. See paber peaks kõigil olema käes, välja jagatud minu meelest eelmisel istungjärgul või üle-eelmisel.

## **V. Kois**

Lugupeetud ettekandja! 3. punktis öeldakse, et praegu kehtivad üksikisikute maksumäärad ei muutu, eks ju? Kuid kooperatiivid, ma mõtlen aiandus- ja suvilakooperatiive, on juriidilised isikud. Kas nähakse ette, et valitsusel on õigus nende maksumäärasid muuta? Tänan!

## **K. Koha**

Jaa, nad on juriidilised isikud ja vabariigi valitsusel on siin oma kompetents olemas. Ma usun, et valitsus ei kehtesta selliseid määrasid, mis sisuliselt suretavad kooperatiivse tegevuse. Me oleme ju teda usaldanud ka valitsema.

## **Juhataja**

Tänan, kas on veel küsimusi Kalju Kohale? Ei ole. Tänan! Jaak Jõerüüt.

## **J. Jõerüüt**

Härra juhataja, mul on üks protseduuriline märkus. Meie parlament või parlamentaarne kogu ei ole 555 aastat vana, aga võib-olla saaks siiski mõnest lähimineviku lohakusest lahti ja kolmanda päevakorrapunkti juures kustutaks ära päevakorrapunkt nr. 1 – päevakorra kinnitamine.

## **L. Arro**

Ma üldiselt toetan praegusel momendil seda seisukohta, et anda maamaksu rakendamine ajutiselt valitsusele. Kuid seejuures on mõned ettepanekud, kuna valitsus kasutas oma õigust ja rakendas oma määrusega ettevõtte tulumaksu ja käibemaksu, võtmata arvesse ühtegi parandust, mida Ülemnõukogu komisjonid tegid, olgugi et need maksud olid juba komisjonides arutusel ja rahandusministeerium oli nendest parandustest teadlik. Võiks tuua ühe sellise näite. Üks põhiline ettepanek meie komisjoni poolt oli vabastada tulumaksust põllumajandustoodang ja tõsta käibemaksu 1% võrra. Vabariigi eelarve oleks võitnud *ca* 50 miljonit rubla ja põllumajandus oleks vähem kannatanud. Käibemaksu 1% tõstmine ei oleks mõjunud halvavalt tööstusele, eriti kergetööstusele, kes seni maksid käibemaksu kuni 80%. Ei taha uskuda, et sellise defitsiidi tingimustes, mis meil praegu valitseb, tööstuskaupade hinnad langevad. Ja kui langevad, siis on karta, et nad müüakse ikka kusagil kallimalt maha ja rahval tuleb ikka raha maksta. Riik aga on rahast ilma. Isegi praeguste hindade juures on kaup kadunud, pole riidet, pole sokke jne. Praegu saab riik vähemalt käibemaksu kätte. Seepärast on valitsusele ettepanek, et arvestataks maamaksu määruuses komisjonides tehtud ettepanekuid ja rakendamisele peaks tulema esitatud seadusprojekti teine variant. See tähendab, et planeeritud maamaksu suurus oleks sama mis seadusprojekti seletuskirjas. Seega peaks jääma põllumajandustöötajate maamaks 32,4 miljonit rubla. Teiseks, et maamaks laekub maatüki asukohajärgse omavalitsuse eelarvesse, nagu öeldud seadusprojekti paragrahvis 7.

Kolmandaks tahaks kuulda nendes küsimustes valitsuse esindajate seisukohta. Vastasel korral ei tea me hääletada selle poolt, et anda maamaksu rakendamine valitsuse pädevusse. Aitäh!

### **L. Kaljuvee**

Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Maamaksu kehtestamise seadus, seesama projekt, mis meil ees on, oli arutusel ka maavanematega poolteist nädalat tagasi Pärnus ja nad palusid, et ma need seisukohad välja toaksin. Samuti viibis selle arutelu juures härra justiitsminister Jüri Raidla. Ja esimene põhimõtteline märkus on maamaksu kehtestamise seaduse osas selline, et me põhimõtteliselt, kui maksustame maad, siis maksustame kui objekti. Selles seaduses punktis 2 ja punktis 3 me läheme üldse teistele alustele, hakkame subjekti maksustama. Tähendab, me peame väärtustama maa, aga maksustame maa valdaja, mitte maa. Siin ei ole lähenemisviisi printsiipsaalselt õige. Lääne-Viru maakonnas tehtud arvestuse järgi me kolmanda punkti puhul kaotame kuskil 300 000 rubla maakonna eelarvest, kui me jätame üksikisikutele need määrad, mis praegu kehtivad. Samuti kaotavad teised maakonnad. Meil oli arutusel ka see punkt, millest oli juttu esimesel korral, kui me maamaksu seadust siin arutasime. Üheks põhjuseks, miks me maamaksu seaduse tagasi lükkasime, oli küsimus talumaade maksustamisest. Peaks vaatama siiski talumaade maksustamise läbi sellest seisukohast, kuidas maad kasutatakse. Praegu me teame, et nende hulgas, kes maad on saanud, on tõsiseid talumehi, näiteks Lääne-Viru maakonnas kuskil kolmandik. Maa on harimata ja läheb raisku. Selle seadusega me jätame aastaks ajaks need mehed n.-ö. vastutusest kõrvale. Me maavanematega jäime sellisele seisukohale, et maamaks tuleks kehtestada maa eest ja üksikisikute maksustamine tuleks ikkagi läbi vaadata. Miks ma kui majanduskomisjoni liige seda kui eriarvamust välja toon? Ma olen härra Veetõusmet kahel korral informeerinud nendest vastuoludest, mida ma näen selle seaduse puhul. Maavanemate arvates seda seadust nii kehtestada ei tohiks.

### **V. Kois**

Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Olen teatavates raskustes, sest probleemi lahendamiseks pakutakse meile kaht varianti, aga kumbki mind ei rahulda.

Võtkem majanduskomisjoni variant. Valitsus on meile esitanud kaks maamaksu seaduseelnõu, kusjuures neil puudub põhimõtteline erinevus. Kui me nüüd anname valitsusele õiguse kehtestada maamaksu seadus järgmisest aastast, siis kehtestab ta selle juba tuntud kujul. Mis seal minu meelest vääri on? Kõigepealt tuleb ette näha üks maamaks maal ja teine linnas. Põllumajandus- ja linnamaal on ometi suur vaks vahet. Omaaegses Eesti Vabariigis



seda arvestati. Mul on tollase "Maal asuvate kinnisvarade maksuseaduse" fotokoopia. Selle 1. paragrahv sätestas: "Käesoleva seaduse alusel maksustatakse kinnisvaramaksuga kõik väljaspool linnade ja alevite administratiivpiire asuvad maad..." Jne. See oleks õige lähenemisviis.

Teisest printsiipiaalsest põhjusest rääkis juba Lembit Kaljuvee. Tõepoolest, see seaduseelnõu näeb ette maakasutaja maksustamise. Maksu suurus sõltub peamiselt maakasutaja kukru paksusest ehk lihtsalt tema n.-õ. klassifikatsioonist. Kuid maa on ju loodusvara. Teiste loodusvarade analoogi järgides peab maks olenema esmajoones kasutatava maa kvaliteedist ja suuruselt. Maks peab sundima inimest kasutama võimalikult väiksemat maalappi võimalikult tõhusamalt.

Kolmas põhjus on 5. paragrahv, mis lubab kohalikul omavalitsusel maksu suurust kuni sajakordselt tõsta. Mida see annab? Kohalik omavalitsus saab võimaluse maksu igal ajal – täna, homme, kuu või poole aasta pärast – suvaliselt kuni sajakordses ulatuses tõsta. Järelikult pole maakasutajal mingit kindlustunnet. Pealegi jätab seaduseelnõu võimaluse tõsta maksumäära ühegi kriteeriumita. Lõpuks jõuame sinnamaale, et maksustame näiteks punapäist maakasutajat sada korda kõrgemalt. Puha anarhia. Toon näite meilt Ida-Virumaalt, mida ma mainisin juba eelmine kord. Seaduseelnõu kehtestab maksu algmääraks 3 kopikat ruutmeetrit. Meil on umbes 9000 hektarit maad põlevkivikarjääride all. Kui maks ühelt hektarilt on 300 rubla, siis 9000 hektarilt saab maakond tervelt 2,7 miljonit rubla aastas. Ilus summa! Arvestagem nüüd, et maakonna valitsus võib seda sajakordselt tõsta. Tulemus oleks 270 miljonit rubla aastas maakonna kasuks. Usutavasti sajakordset maksutõstmist ei tule, aga isegi kümnekordne läheks põlevkivi-, põlevkivitöötlemis- ja energeetikatööstusele väga kalliks ning tingiks hinnaanarhia.

Lõpuks tuletan teile meelde, kuidas me juunis võtsime vastu omandiseaduse. Tegime seda 2/3 häälteenamusega, sest tegemist oli põhilise, konstitutsioonilise seadusega. Praegune seaduseelnõu aga ignoreerib omandiseadust täielikult, välistab kõigi omandivormide võrdsuse seaduse ees. Eks vaadake: üksikisikul on üks maksumäär, kooperatiivil teine ja riiklikul ettevõttel kolmas. Minu arvates on see seadus lihtsalt konstitutsioonivastane. Mul on ettepanek lükata mõlemad variandid tagasi, saata nad viimistlemisele. Tänan!

## **Juhataja**

Valeri Kois, palun kirjalikult. Kontrollime kohalolekut. Kohal on 76 saadikut, puudub 29. On kaks ettepanekut. Üks ettepanek on maamaksu kehtestamise kohta. Ja teine on Valeri Koisi ettepanek.

## **L. Arro**

Lugupeetud juhataja! Ma paluksin, et valitsuse esindaja lõppsõnas ütleks, millised on tema seisukohad maamaksu määrase rakendamise suhtes. Ma mõtlen just nende määrade osas, mida ma oma sõnavõttus käsitlesin.

## **K. Koha**

Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Ma juhin teie tähelepanu sellele, et majanduskomisjon töötas välja oma seaduseelnõu variandi mõttega, et me saaksime sellest mäest üle, mis on kerkinud maamaksu seaduseelnõu ette. Selle eelnõuga me garanteerime riigile järgmiseks aastaks konkreetsed tulud, me delegeerime maksumäärad ja maksmise korra valitsuse kompetentsi. Selleks me peatame maksukorraldusseaduse § 27 toime üheks aastaks ja mitte kauemaks. Selle aja sees on meil piisavalt aega rahulikult läbi töötada maamaksu seadus komplekselt, analüüsida läbi kõik maad, nii põllumajandusmaad kui looduskaitsealused maad, sõjaväeosade maad jne., jne. See probleemidering on üsna lai ja suur. Selle majanduskomisjoni ja maaelukomisjoni poolt välja pakutud seaduseelnõuga anname lahendi järgneva aasta tulude jaoks, et riigieelarvel ja kohalikel omavalitsustel oleks tuluallikas. Täna tähelepanu eest!

## **A. Zõbin**

Lugupeetud juhataja ja härra saadikud! Toetan härra Koisi ettepanekut selle seaduseelnõu kohta. Seadust on muidugi vaja, aga see peab olema äärmiselt täpne. Olen Koisiga nõus, et kui ruutmeetrimaksu saabajakordselt tõsta, siis lööb altkäemaks igas maakonnas vohama. Tuleb kindlaks määrata, millistel tingimustel, milliste dokumentide põhjal võib maksu tõsta. Vaevalt leidub majandeid või ettevõtteid, kellele maksumäär ei käiks üle jõu. Aga isegi kui mõni selle välja kannab, pole nii lai maksustamisdiapasoon lubatav. Igal juhul peavad olema täpsed kriteeriumid: koefitsiendid, katastrid jne. Toorest seadust ei saa vastu võtta, sellega kaasneks kohe kõiksugu omavoli. Eelnõu tuleb tagasi lükata ja parema puudumisel kasutada neid normatiivakte, mis meil praegu on. Täna!

## **V. Kois**

Lugupeetud juhataja ja kolleegid! Ma pole päris kindel, et minu ettepanekut toetatakse, seepärast tahan igaks juhuks teha paranduse majanduskomisjoni projekti, ehkki see pole just ilus. Soovitan 3. punkti sõnastada nii, et üksikisikutele, aianduskooperatiividele ja köögiviljaühistutele säilitatakse 1991. aastaks praegused maksumäärad. Tähendab, et

põllumajandussaadusi tootvate kooperatiivide ja ühistute ning üksikisikute maks jääks tuleval aastal sama suureks nagu tänavu.

### **Juhataja**

Tänan! Kas Villar Aron soovib veel lõppsõna? Palun!

### **V. Aron**

Lugupeetud saadikud! Mul on teile ainult üks palve, ärge lükake otsustamist tänasest enam edasi. Sest aeg on nii kaugele jõudnud, et kui me täna seda ära ei otsusta, siis ei ole meil järgmisel aastal enam maksustamist ei vanas korras ega uues korras. Ja kõik see summa, mis ette nähakse ja mis siamaani on ka laekunud, jääb tuleval aastal lihtsalt laekumata. Ma olen täiesti nõus selle projektiga, mis on esitatud maaelukomisjoni ja majanduskomisjoni poolt, kuid sinna võiks ju teha täiendusi. Võiks ju panna sinna juurde, nii nagu siin oli öeldud, et maks laekub igal juhul kohalikku eelarvesse. Ta on siamaani sinna laekunud ja las laekub ka edaspidi. Võiks ju panna sinna sisse ka selle, et maksusumma põllumajandusettevõtetelt ei tohiks suureneda, võrreldes sellega, mis on praeguses seaduseelnõus ette nähtud. Ja võiks sinna sisse panna, et kui see maksu kõrgendamine tekitab vastuväiteid, siis valitsusel mitte lubada maksu kõrgendamist 100-kordselt. Või näha ette teatud arv kordi. Aga ärge jätke seda täna otsustamata, sest siis ei jõua seda enam praktikas ellu viia. Aitäh!

### **Juhataja**

Tänan! Vladimir Lebedev. Kas teil on küsimus, Vladimir Lebedev?

### **V. Lebedev**

Lugupeetud ettekandja, te rääkisite eelarvest. Palun öelge, kas te olete seda dokumenti – 1991. aasta eelarvet – näinud? Tänan!

### **V. Aron**

Ma tean, et eelarves on ette nähtud maamaksu umbes 60 miljonit rubla, ma täpselt ei tea, võib-olla on viimastel päevadel midagi muutunud. See on seesama summa, mis on siamaani laekunud ka praeguste maksumäärade järgi. Ja on ette nähtud ka järgmiseks aastaks. Ei olnud ju ette nähtud maamaksu arvel maksukoormust suurendada.

## **Juhataja**

Täna! Küsimusi ei ole? Kalju Koha.

## **K. Koha**

Lugupeetud kolleegid! Te äsja kuulsite Maksuameti peadirektori hr. Aroni ettekannet või lõppsõna. Täna on mõistlik meil see seaduseelnõu vastu võtta, et me saaksime asjast üle. Valitsus kehtestab oma maksumäärad ja maksmise korra, et järgmise aasta tulud oleksid garanteeritud. Ja nii või naa jääb see seaduseelnõu Ülemnõukogu menetlusse. Aitäh!

## **Juhataja**

Kalju Koha, ma ei saanud aru. Te soovitasite teise lugemise täna katkestada või paneme teie ettepaneku hääletusele? Aitäh! Kas on veel sõnasoovijaid? Ei ole. Kas me kontrollime veel kord kohalolekut või ei ole vaja? Kõik on saalis? Lugupeetud Ülemnõukogu, mul on kaks ettepanekut siin laual. Üks on maamaksu kehtestamise kohta, mis on teile kätte jagatud ja mille esitab majanduskomisjon. Ja teise ettepaneku esitas Valeri Kois.

Teen ettepaneku mõlemad eelnõud tagasi lükata ja anda need valitsusele ümbertöötamiseks.

## **V. Kois**

Lugupeetud kolleegid! Ma mõistan väga hästi, et me oleme tõesti ajalehes, ei saa kauem oodata. Loobun oma ettepanekust seaduseelnõu tagasi lükata. Hädavajaduse sunnil tuleb see kiiresti vastu võtta, aga tulevikus, tõelise maaseaduse väljatöötamisel peab arvestama kõiki siin tehtud märkusi. Siiski palun panna hääletusele minu ettepanek Kalju Koha projekti 3. punkti kohta. Täna!

## **Juhataja**

Kas teil on parandus? Palun esitage see kirjalikult.

## **V. Kois**

Ma juba esitasin.

## **Juhataja**

Valeri Kois esitab parandusettepaneku punkt 3 kohta: "Üksikisikutele, aianduskooperatiividele ja köögiviljaühistutele säilitada ..." Edasi senise teksti järgi. Kas ma sain õigesti aru? Ja te soovite, et me paneme selle ettepaneku hääletamisele. Kes on selle

poolt, et muuta seaduse kolmandat punkti? Palun hääletada! Poolt on 36, 17 vastu ja 12 erapooletut. See ettepanek on vastu võetud.

Nüüd ma panen hääletusele Eesti Vabariigi seaduse maamaksu kehtestamise kohta. Kes on selle poolt? Palun hääletada! Poolt on 56, vastu 7 ja erapooletuid 11. Sellega seadus maamaksu kehtestamise kohta on vastu võetud.

Ja nüüd on vaja hääletada otsust katkestada Eesti Vabariigi maamaksu seaduse eelnõu teine lugemine. (Hääled saalist.) Ei ole vaja? Kalju Koha. (Hääled saalist.)

### **K. Koha**

Lugupeetud juhataja, see seaduseelnõu, mis räägib täpsemalt maamaksust endast, jääb praegu Ülemnõukogus menetlusse. Me kehtestasime täna maamaksu kehtestamise seaduse, nii et vabariigi valitsusel on volitused oma määrusega panna asjad paika, aga seaduseelnõu maamaksust jääb menetlusse. Aitäh!

### **Juhataja**

Siis ei ole vaja seda ettepanekut hääletusele panna. Tänan!

## **Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumi otsuse "Eesti Vabariigi Valitsuse poolt esitatud Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsuse "Eesti Vabariigi Väärismetallide ja Vääriskivide Fondi moodustamise kohta" projektist" kohta**

### **Juhataja**

Läheme edasi. Eesti Vabariigi Valitsuse poolt esitatud Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsuse "Eesti Vabariigi Väärismetallide ja Vääriskivide Fondi moodustamise kohta" projektist. Kas Ants Veetõusme on siin? Ei ole. Aavo Mölder, palun.

### **A. Mölder**

Austatud juhataja, kolleegid! Meile kõikidele on lauale pandud Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumi otsus "Eesti Vabariigi Valitsuse poolt esitatud Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsuse "Eesti Vabariigi Väärismetallide ja Vääriskivide Fondi moodustamise kohta" projektist". Me teame kõik, et vabariigis väärismetallide ja -kivide kokkuost ja ringlemine on

olnud senini paljude ametkondade küsimus. Kõik väärtused, nagu ka õiendist näha on, on vabariigist välja läinud vastavalt Liidu rahandusministeeriumi normatiivaktide alusel. Sellest tulenevalt ei ole vabariigis ülevaadet väärismetallide ja -kivide liikumisest. Et seda küsimust lahendada, tuleks nimetatud fond tõesti luua. Kuidas seda fondi tegevust korraldada, kes seda korraldab, need on kõik teised küsimused, ja täna ei oleks meil võib-olla muud vaja teha, kui kinnitada Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumi otsus 6. novembrist 1990. aastal "Eesti Vabariigi Valitsuse poolt esitatud Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsuse "Eesti Vabariigi Väärismetallide ja Vääriskivide Fondi moodustamise kohta" projekti kohta". Presiidiumi ettepaneku sisu on, et anda see küsimus ekspertiisiks eelarve-majanduskomisjonile majandusliku hinnangu saamiseks. Ja teiseks, anda see küsimus Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumi õigusliku ekspertiisi osakonnale juriidiliseks ekspertiisiks. Aitäh!

### **Juhataja**

Genik Israeljan, kas teil on küsimus või sõnavõtt? Palun!

### **G. Israeljan**

Lugupeetud Ülemnõukogu! Lugesin tähelepanelikult läbi Ülemnõukogu Presiidiumi esitatud õiendi ja projekti ning arvestasin siin vastuolu. Muide, ka ettekandja rääkis nii, et selgust ei saadud. Probleemi sisu on säärane. Õiendis seisab: selleks et võtta vääriskivide ja -metalli kokkuost Ülemnõukogu ja valitsuse kontrolli alla, on vabariigi rahandusministeerium koos teiste asjaomaste asutustega koostanud otsuse projekti. Õiendis sõnastatud peaesmärk on niisiis kontrolli alla võtmine, kuid otsuse projektis midagi muud: saada endale kokkuostuõigus, tähendab moodustada väärismetalli ja -kivide fond. Kas poleks lihtsam õiendis ja projektis selge sõnaga öelda: me deklareerisime, et meil on iseseisev suveräänne riik, mis ei allu mitte kellelegi, seepärast peab ta ka olema kõigi oma vääriskivide ja -metalli peremees. See oleks ilmselt ausam ja meie valijatele enam-vähem selge.

### **Juhataja**

Kas see on teie ettepanek, Genik Israeljan?

### **G. Israeljan**

Minu ettepanek on sõnastust muuta ja otse öelda, misjaoks me midagi teeme. Mitte nii, nagu siin kirjas.

## **V. Malkovski**

Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Minu meelest on kõnealune otsus liiga tõsine, et seda kergel käel vastu võtta. Siin tekib rohkesti küsimusi. Esiteks, kui palju meil väärismetalli on, kuidas see asi praegu toimub, kas mingi kontrollsüsteem on olemas ja kuidas kõik edaspidi välja näeb? Lihtsalt mingi süsteemi loomisest vist ei ole otstarbekas rääkida. Teen ettepaneku arutada seda küsimust siis, kui on saadud täielik informatsioon rahandusministeeriumilt ja teistelt organitelt, kes hakkavad asjaga tegelema.

## **Juhataja**

Tänan! Sõna on Vladimir Lebedevil.

## **V. Lebedev**

Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Vaadake meile jagatud materjali vasakut poolt. Praegu ei ole kõne all Ülemnõukogu otsuse vastuvõtmine, vaid Ülemnõukogu Presiidiumi otsuse kinnitamine. Teen teatavaks oma isikliku seisukoha. Kui me tahame, et majandus ka edaspidi alla käiks ja kuristikku veereks, siis võtkem kohe praegu vastu ka parem pool. Siis saame oma tahtmise: elutaseme edasise languse ning liiduliste organite majandus- ja rahandusblokaadi. Põhimõtteliselt vist peaks peale eelarve- ja majanduskomisjoni oma sõna ütleva veel mitu komisjoni, sealhulgas ka väliskomisjon, et kuidas see mõjutab NSV Liidu ja Eesti, teiste liiduvabariikide ja Eesti suhteid. Ka autonoomsete vabariikide, näiteks sellesama Jakuutia ja Eesti suhteid. Tänan!

## **A. Mölder**

Lugupeetud kolleegid, ma tahan toetada kolleeg Lebedevi selles osas, et me arutame täna siiski presiidiumi otsust, mitte Ülemnõukogu otsust. Ja majanduskomisjon võtab kindlasti arvesse kõikide saadikute ettepanekuid, mis vahepeal tehakse. Aga täna ei oleks vaja alustada sellel teemal läbirääkimisi. Aitäh!

## **A. Paju**

Lugupeetud juhataja, austatud kolleegid, ma tahtsin just sedasama öelda, mis härra Mölder nüüd nimetas. Minu arvates me peaksime süvenema sissesse. Otsustamisele on pandud presiidiumi otsus, minu arvates on see üks huvitav ja mõtlemapanev fakt. Iseenesest ei oleks täna üldse olnud vaja debatti. Me kas otsustame selle Ülemnõukogu Presiidiumi otsuse kinnitada või mitte. See tuleks panna praegu hääletamisele. Tänan!

## **Ü. Uluots**

Lugupeetud eesistuja asi on komplitseeritum, kui esialgu paistab, sest paljude saadikute arvates peab seda protsessi juhtima Eesti Pank, mitte aga valitsus, nagu otsuseprojektis kirjas on. Ja seepärast oleks soovitav, et enne kinnitamist ütleks selle kohta oma arvamuse vastloodud Eesti Panga nõukogu.

## **J. Allik**

Lugupeetud kolleegid, ma juhin tähelepanu, et Ülemnõukogu Presiidium on oma otsusega rikkunud Ülemnõukogu reglementi. Nimelt ka komisjoni saatmise korral peab otsuses olema märgitud tähtaeg. Muidu need asjad ujuvad meil silma alt ära.

## **Juhataja**

Tänan! Ülo Uluots, kas te vormistate oma ettepaneku kirjalikult? Tehke seda kohe.

Lugupeetud Ülemnõukogu, kontrollime kohalolekut. Kohal on 74 rahvasaadikut. Illar Hallaste.

## **I. Hallaste**

Lugupeetud eesistuja, härra Uluotsa ettepanek ei takista meid panemast hääletusele Ülemnõukogu Presiidiumi otsust, mis meile on välja jagatud, sest selle seaduseelnõu kohta või Ülemnõukogu otsuse eelnõu kohta võivad oma eksperthinnangu anda peale Eesti Panga ka kommertspangad, peale selle võivad anda mõned erakonnad ja see teeb asja ainult paremaks. Aga Ülemnõukogu Presiidiumi otsuse võime sellest hoolimata kinnitada. Aitäh!

## **Juhataja**

Härra Uluots võttis oma ettepaneku maha.

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et kinnitada Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumi otsus "Eesti Vabariigi Valitsuse poolt esitatud Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsuse "Eesti Vabariigi väärismetallide ja vääriskivide fondi moodustamise kohta" projektist"? Palun hääletada! Poolt on 53, 7 on vastu ja 13 erapooletud. Sellega on Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsus vastu võetud.

Sellega me lõpetame täna töö. Head aega ja homme kohtume kell 10.



## EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU

### 23. ISTUNGJÄRK

#### TEINE ISTUNG

20. november 1990

#### Rahvasaadikute päevakorravälised avaldused

##### Juhataja (Ü. Nugis)

Lugupeetud Ülemnõukogu! Alustagem istungi tööga. Kontrollime kohalolekut. Kohal on 82 saadikut, puudub 23.

Lugupeetud Ülemnõukogu! Täna on meie reglemendis veel reguleerimata üks pisikene vastuolu, võimalik, et see ei olegi vastuolu, kuid vastavalt reglemendile iga istungjärgu teisel istungil on igal saadikul õigus võtta päevakorravälise avaldustega sõna kuni 5 minutit. Samas, praegu kehtiva reglemendi järgi iga teise istungjärgu teisel istungil on valitsuse ja Eesti Panga infotund. Mul on ettepanek, lugupeetud Ülemnõukogu, et me oleksime valmis ja oleksime suutelised tänasel istungil mõlema probleemiga hakkama saama. Tõenäoliselt oleks otstarbekam, kui me reglemendis siiski muudatuse sisse viiksime ja lahutaksime need kaks üritust, et nad ei langeks kokku ühele istungile.

Kuid täna on veel nii nagu alguses öeldud ja kõigepealt me alustame päevakorraväliste küsimuste arutamisega. Ma muidugi väga loodaksin, et mitte kõik 105 saadikut ei soovi täna sõna võtta, kuigi see õigus on. Esimesena taotleb sõna Indrek Toome.

##### I. Toome

Lugupeetud Eesti Vabariigi Ülemnõukogu ja head kolleegid! Eelmisel neljapäeval, 15. novembril esines siin saalis Eesti Vabariigi Ülemnõukogu eetikakomisjoni esimees hr. Villu Jürjo, kes teatas teile, et nende komisjon on arutanud Ülemnõukogu väliskomisjoni liikmete Indrek Toome ja Tiit Made võimalikku osalemist väliskomisjoni sellealases töös, mis on suunatud nn. Eesti Watergate'i loo segaste asjaolude väljaselgitamisele.

Ta andis minule ka eetikakomisjoni otsuse, kus on kirjas: "Lähtudes sellest, et on esitatud kahtlusi hr. Indrek Toome ja hr. Tiit Made võimaliku seotuse kohta sündmustega (millistega, pole minul teada – I. T.), ei soovita eetikakomisjon eetilistel kaalutlustel osaleda nimetatud

isikutel asja uurimisel väliskomisjonis." Muide, ei Arnold Rüütel, Endel Lippmaa, Lennart Meri ega Edgar Savisaar, keda on väliskomisjoni istungitel selles küsimuses ära kuulatud, pole protestinud nende isikute osalemise pärast asja uurimises. Mul on sellega seoses mõned eetika valdkonda kuuluvad eetilised küsimused ja ettepanekud hr. Villu Jürjole, eetikakomisjoni esimehele.

Esimene küsimus. Kas on eetiline Ülemnõukogu eetikakomisjonil arutada Ülemnõukogu liikmetele umbusalduse avaldamise küsimusi salaja, nende seljataga?

Teine küsimus. Millise süüdistusmaterjali põhjal võeti taoline ränk usaldamatuse otsus vastu? Muide, kui ma seda küsisin hr. Jürjolt endalt, vastas ta, et nende komisjon on lugenud ajalehti ja saanud kodanikelt mõned kirjad, kus olevat avaldatud Indrek Toome osalemise kohta väliskomisjoni nn. Eesti Watergate'i arutelus kahtlusi. Kui ma küsisin, kas on võimalik minul nende kirjadega tutvuda, vastas hr. Jürjo minule üllatuslikult, et nende komisjonil, s.t. eetikakomisjonil, ei ole tavaks oma kirju kellelegi näidata. Siit järeldus, et komisjon on nad nähtavasti siis salastanud. Mind paneb see sügavalt mõtlema.

Kolmas küsimus on tänasel istungil mittevõibivale pr. Lauristinile, kuid ma tahan selle täna ja siin esitada. Miks pr. Marju Lauristin soovitas hr. Jürjol, nii ütles mulle hr. Jürjo, isiklikult see otsus Ülemnõukogule neljapäeval ette lugeda? Tavaliselt me ju oma komisjonide otsuseid Ülemnõukogu ees ette ei loe.

Ja kaks ettepanekut eetikakomisjonile. Esiteks. Ülemnõukogu eetikakomisjoni nendel liikmetel, kes selle otsuse vastu võtsid, arutada veel kord oma otsuse selle osa vastuvõtmise motiive, mis puudutavad Indrek Toomet, Tiit Madet, ja oma otsuses see osa tühistada.

Teiseks. Kuna meile on seoses eespooltooduga tekitatud moraalset kahju, on ettepanek, et eetikakomisjon avalikult vabandaks minu ja Tiit Made ees.

Ja üks ettepanek õiguskomisjonile. Ülemnõukogu õiguskomisjonil anda edaspidi juriidilist nõu eetikakomisjonile selliste mõistetega nagu õiglus ja õigus seotud küsimuste lahtimõtestamisel ja samuti nendes küsimustes, mis seonduvad mõiste "süütuse presumpatsioon" tõlgendamisega.

Head kolleegid! Arvan, et teie pilgule ei jäänud tähelepanuta eelmisel reedel, s.t. 16. novembril Eesti kultuurilehes "Reede" avaldatud Valter Heuri huvipakkuv kirjutis "Mis on lubatud ...", kus on juttu Eesti Vabariigi Ülemnõukogu ajakirjanduskomisjoni esimehe hr. Veidemanni pehmelt öeldes imelikust tegevusest. Isik, kes peaks järjekindlalt jälgima, et meie ajakirjanduse elus ei taastataks administratiivseid käsuvõtteid, on neid nähtavasti oma parteilisest kuuluvusest lähtuvalt hakanud ise kasutama. Hiljutises vestluses minuga hr. Veidemann mainis, et ta viis ka "Õhtulehte" kellegi Vodja-nimelise isiku artikli, mis on

samuti suunatud ühe Eestimaal tegutseva ühenduse vastu. Ma arvan, et vastandlike ja valusate artiklite ilmumine pressis on igati loomulik. Loomulik ja normaalne aga pole sotsiaaldemokraatlikku parteisse kuuluva Eesti Vabariigi Ülemnõukogu ajakirjanduskomisjoni esimehe hr. Rein Veidemanni taoline organiseeriv, administreeriv tegevus. Kui keegi nende parteist peab pressis artiklite ilmumist tingimata organiseerima, siis selleks ei tohi mitte mingil juhul olla. hr. Veidemann. Mul on ettepanek, et seda artiklit ja hr. Veidemanni sellealast tegevust arutaks oma istungil Eesti Vabariigi Ülemnõukogu eetikakomisjon. Võib-olla selgub, et tegu ei olnud üksikjuhtumiga, aga võib-olla selgub, et tegu oli siiski üksikjuhtumiga. Selle ettepanekuga ma väljendan ka oma edasist lugupidavat suhtumist Eesti Vabariigi Ülemnõukogu eetikakomisjonile. Aitäh!

### **T. Made**

Lugupeetud eesistuja, kallid kolleegid! Ma palun teie tähelepanu samas küsimuses, milles esines härra Indrek Toome. Väliskomisjon tutvus eile eetikakomisjoni otsusega. See loeti väliskomisjoni istungil ette ja mul jäi niisugune mulje nendest arvamustest, mis avaldati, et las koerad hauguvad, karavan läheb edasi. Kuid kuna selles otsuses on minu isikut nimeliselt puudutatud, siis tulin siia kõnetooli, et esitada eetikakomisjonile mõningaid omi mõtteid. Õieti omalt poolt mõned küsimused eetikakomisjonile ja härra Jürjole.

Otsuses on öeldud, et on arutatud "mõnedest avaldustest lähtuvalt" seda küsimust, kas härrad Toome ja Made võivad osaleda väliskomisjoni vastavas tegevuses, kus uuritakse tagamaid, mis on seotud meie nn. Watergate'i afääriga, siis tahaks konkreetselt, nimeliselt küsida: kelle avaldused ja kirjad on eetikakomisjoni valduses? Mulle tuleb otsekohe meelde, et mitte eriti ammu aega tagasi ühe suure partei vastavas osakonnas, kus kodanike kaebusi ja kirju vastu võeti, ei kutsutud kunagi süüdistatut välja. Talle ei antud mitte kunagi tema kohta käivaid kirju lugeda. Selle partei bürool võeti ka otsuseid vastu tagaselja. On see meie eetikakomisjoni puhul siis õiguslik järjepidevus – endiste aegade kogemused tulevad praegusesse Ülemnõukogusse.

Edasi. Siin on öeldud selges eesti keeles asja kohta, mida me nimetame Watergate'i afääriks ja millega väliskomisjon on mõneti kokku puutunud ning tegelnud, et härra Indrek Toome ja Tiit Made on võimalikult seotud nimetatud sündmustega. Ma käsitlen seda kui süüdistust, et mina isiklikult olen seotud sellega, seotud dokumentide avaldamisega, selle praegu meie hääbuva skandaali koostisosana. Niisiis ma palun konkreetseid tõendeid, millised on need minu seotuse elemendid selle afääriga, üksikasjaliselt, dokumentaalselt ja ilma keerutamise ning demagoogiata.

Edasi. Ma lugesin läbi stenogrammi härra Jürjo esinemisest siin saalis. Seal oli sees sõna "ülekuulamine". Härra Jürjo vabandab, et ei ole olnud "ülekuulamine". Ta on kasutanud sõna "kutsuda ette". Loen ette otsusest: "Ka ei pea eetikakomisjon piisavalt motiveeritaks antud küsimuses väliskomisjoni ees üle kuulata rahvasaadikuid" jne. Niisiis otsuses on siiski sees sõnad "üle kuulata".

Nüüd edasi. Eetikakomisjon on teatavasti meil 8-liikmeline. Härrad H. Valk ja A. Maarend ütlesid väliskomisjoni istungil, et nemad sellel eetikakomisjoni istungil ei osalenud, kus meie küsimust arutati. Olen sügavalt veendunud, et vene keelt kõnelevad saadikud ei lange nii madalale ega võta osa meie omavahelistest närimistest ja urgitsemistest. Seetõttu ei ole mul mingit kahtlust, et härra Menšikov oleks mingil määral selle asjaga seotud. Ma ei kahtle ka, et kristlasena, humanse inimesena Villu Jürjo ei võta nendest intriigidest osa. Tähendab, tema langeb ka ära. Jäävad järele Rein Järlik (ma lähen praegu isiklikuks, sest minu vastu on läinud eetikakomisjon isiklikuks), jäävad järele Jüri Rätsep, Ain Tähiste ja Uno Ugandi. Esimese kolme kohta ei oska ma midagi öelda, kuid Uno Ugandi artikleid olen ma lugenud Eesti ajakirjanduses.

Seega, Lääne-Virumaa saadikuna ütlen oma arvamuse ja seisukoha: ma ei pea võimalikuks ega vajalikuks, et meie Ülemnõukogus oleks selline komisjon nagu eetikakomisjon. Ma ei kavatse anda mingil määral vastuseid eetikakomisjonile ükskõik mis sündmuse kohta. Kuid ma olen otsekohe valmis vastama väliskomisjoni liikmetele nende küsimustele seoses minu nn. segatusega Watergate'i afääri. Võin teha seda iga kell, kui nad seda soovivad. Aitäh!

### **Juhataja**

Aitäh! Ma vabandan pealetükkimise pärast, kuid avaldaksin ikka lootust, et me tänase istungi jooksul jõuaksime tulla ehk ka valitsuse infotunni juurde. Palun, Rein Veidemann.

### **R. Veidemann**

Lugupeetud juhataja, kolleegid! Tundes piisavalt hästi informatsiooniteooriat, on mul muidugi raske hakata siin teie ees tõestama seda, et ma ei avaldanud survet, pöördudes ajalehes "Reede" toimetuse poole ühe artikli asjus. Kuigi ma tõesti seda ei teinud. Siin kehtib põhimõte – valge alustab ja võidab. Ja Valter Heuer teab seda suurepärase maletajana väga hästi. Ma ei taha teie aega kulutada ka selleks, et valgustada ühe artikli väga pikka ja keerulist teed, see viiks meid musta pesu pesemiseni ja võib-olla kogu meie ajakirjanduse juhtimise ja funktsiooni arutamiseni. Käesolevaga ma piirdun ainult selle artikli autori ja mitte kellegi, nagu väidab hr. Toome, vaid Pirgu arenduskeskuse teaduri Epp Vodja kirjaga, mille ta saatis

hr. Heuerile ja ära kirja ajakirjanduskomisjonile. Ma tutvustan seda ajakirjanduskomisjonile ja olen valmis seda tutvustama ka eetikakomisjonile.

"Lugupeetud ajalehe "Reede" toimetus, lugupeetud Valter Heuer, ajakirjanduskomisjon. Hämmastusega lugesin artiklit, mis on avaldatud ajalehe "Reede" 16. novembri numbris. "Reedes" ilmunud artikli ümber õhutatud skandaali aluseks on ilmselt minu kirjutis "Vene poliitika "Vaba Eesti" moodi". Kirjutasin selle peaaegu kaks kuud tagasi. Selgitaksin, et vähe tuntud autorina soovisin siiski oma mõtteid mainitud vallast avalikkusele probleemartiklina esitada. Kahtlustades meie mõjukate toimetuste avaldamispoliitikat, teatavat tendentslikkust, pidasin vajalikuks paluda vahendajaks esmalt "Päevalehe" ja enda vahel Rein Veidemanni, keda hästi tunnen. Oleks ju loomulik, et artikli avaldamine ja avaldamata jätmine sõltub eelkõige selle sisust, esitatava teema aktuaalsusest ja kirjutamise tasemest, mitte aga autori tuntusest, nagu "Reede" artiklis märgitud, või siis sellest, mil viisil artikkel toimetusse jõuab. Oma kirjutise edasisest eksirännakutest sain teada hr. Veidemannilt. See kinnitas minu eelnevaid kahtlusi ajalehtede toimetuste tegevusmallide suhtes. Valter Heueri vihje kõrgemate instantside kohta aga vihjab ilmselt sellele, et "Vaba Eesti" kontrollib kaudselt ja otseselt hilissotsialistliku pärandina jätkuvalt enamikku Eesti mõjukatest väljaannetest. Etteheide ükskõiksusele kontaktide võtmise suhtes toimetusega on imekspandav. Minu meelest kajastub selles kaudselt toimetuse tegutsemise kultuur tervikuna. Oma vaatekohad olid esitanud probleemartiklis. Arvan, et sel korral oleks vastamise autorile pidanud ette võtma toimetus, väljendamaks oma suhtumist minu kirjutisse. Oli ju artiklile lisatud minu aadress. Valter Heueril oleks vahest huvitav teada, et ma elan temaga ühes majas ja seda juba 30 aastat. Mis aga puutub minu artikli seostamisele Uno Ugandi rünnakuga "Vaba Eesti" ja Indrek Toome pihta, siis ei saa seda nimetada teisiti kui demagoogiaks. Oli ju minu artikkel kirjutatud tunduvalt varem kui mainitud kirjutis. Jäädes lootma edasisele koostööle, lugupidamisega Epp Vodja."

Tõepoolest, Epp Vodja pöördus minu poole küsimusega, miks ei ole autorile siamaani vastatud selle artikli edasise saatuse suhtes ja see asi hakkas mind tõepoolest ka huvitama. Leian, et teatud õigus mul selleks on ja nii ma seda Valter Heuerilt küsisingi. Seesugust huvi olen juba ilmutanud ka mitmel pool Eesti Raadio ja Eesti Televisiooni suhtes, kui seal levitatakse mitmesugust, sageli desinformatsiooni või ilmselt tehakse midagi niisugust, mis meile siin mõnikord häirivana tundub. Kui nüüd seda käsitletakse surveavaldusena, siis minu seisukohalt (mis puutub ajakirjandusse, siis on ta erakordselt allergiline ja me kõik kanname teatud määral neid stampe ajast, kust me tuleme) poleks mis tahes järelepärimist ajakirjandusele enam üldse mõtet teha. Las nad siis olla ja elada nii nagu nad tahavad. Tänan!

## **S. Petinov**

Lugupeetud spiiker, austatud kolleegid! Tänapäev on alanud meil ebaharilikult selles mõttes, et meil toimub avameelne poliitiline kõnelus. See on vajalik ja väga kasulik, me pidanuks ammu alustama avatud dialoogi, selleks et mitte vimma pidada.

Ma tahaksin öelda välja oma arvamuse mõningate Edgar Savisaare kabinetti kuuluvate inimeste tegevuse kohta, täpsemalt, mind huvitab väga rahvussuhete minister, portfelli ministri Artur Kuznetsovi tegevus. Minu tänast sõnavõttu pole ajendanud mitte ainult või siis mitte niivõrd täna "Sovetskaja Estonijas" avaldatud avalik kiri, kui kogu tema tegevus viimasel ajal alates kohalemääramise momendist.

Ausalt öeldes on jäänud selline mulje, et rahvusküsimuste, rahvussuhete ministri ülesanne seisneb ainult selles, et viia venekeelse elanikkonna hulka lepitusideid, mingil moel ohjeldada venekeelse elanikkonna agressiivsustungi, mida pole olemas. Mul on ausalt öeldes teatud määral kahju sellest inimesest, kes kisub end lõhki kõigi venekeelsete regioonide vahel ja püüab jõuda kõigile nende koosolekutele, istungitele, suurtele foorumitele, mida kõigis regioonides – Narvas, Kohtla-Järvel, Tallinnas ja teistes kohtades läbi viiakse. Ja on selline tunne, et kellelegi peale Artur Kuznetsovi need rahvustevahelised suhtes muret ei tee. Ometi ei saa ma öelda, et ta tooks sellesse keskkonda tülielemente. Ei, mind huvitavad selle probleemi mõningad teised aspektid. Mulle tundub, et rahvusküsimuste ministri tegevusala on tunduvalt avaram, kui seda arvab minister Kuznetsov. See on eelkõige meie parlamendi tegevusega seotud rahvusküsimuste lahendamine ja püüd selgitada kõigile elanikkonna kihtidele praegu vabariigis objektiivselt kujunevaid neid või teisi seisukohti.

Aga see avalik kiri Gorbatsšovile on minu meelest juba mingi individuaalse poliitika algus, mis väljub rahvusküsimuste ministri volituste raamest ja ületab neid. Vaadake, mis iseloomustab seda kirja, kui keegi on jõudnud seda lugeda. Tekib mulje, et selle on kirjutanud, miinimum, ühe riigi president teise riigi presidendile. Ma ei räägi sellest, et kahjuks vaevalt president Gorbatsšov teab, kes on Artur Kuznetsov. Tekstist näiteks pole see üldse selge. Millegipärast on Artur Kuznetsov võtnud endale õiguse rääkida meie-vormis, kasutades rahva nime jne. Isiklikult mind panevad sellised faktid nõrdima. Eile näiteks me rääkisime sellest, et alustada presidendi 8-punktilist programmi sisaldava avaldusega seotud poliitilist diskussiooni. Artur Kuznetsov reageerib aga kohe ja juba järgnebki hinnang! Kuid erinevalt ärevusseadetud NSV Liidu Ülemnõukogust ei pea me olukorda siin lootusetult katastroofiliseks. Vabandage, minul kui Ülemnõukogu liikmel tekib niisugune küsimus. Isiklikult mina ei saa hinnata ja nõustuda Kuznetsovi hinnanguga. Ja ma ei tahaks sugugi, et president, saades ministrilt niisuguse avaliku kirja, peaks võimalikuks kujundada oma

arvamust, anda mingisugust objektiivset hinnangut. Ma räägin sellest ainult seetõttu, et mulle tundub, et see ongi nimelt meie valitsuse poliitika – võtta endale talle mitteomaseid funktsioone ning minna Ülemnõukogust mööda. On aeg lõpuks õppida austama valitsust ning ilmselt peaks ennekoike peaminister õppima lõppude lõpuks austama parlamenti. Arvatavasti me selleks siin saalis olemegi, et rahulikult, objektiivselt arutada kõiki küsimusi, sealhulgas ka neid küsimusi, mis seostuvad poliitilise olukorraga vabariigis, võrrelda neid poliitilise olukorraga NSV Liidus ning anda mingid objektiivsed hinnangud, mida siis edastada mitte ainult meie elanikkonnale, nagu me seda korduvalt oleme teinud, vaid edastada ka presidendile, mida me oleme samuti korduvalt teinud.

Seepärast teen ma valitsusele ettepaneku edaspidi hoiduda sellistest kergemeelsetest avaldustest ning peaministrile – korraldada valitsuses dialoog ning mitte lubada üksikisikuil ei tea kelle nimel esineda. Ma rõhutan veel kord, et siin pole isegi seda kirjas, et tegemist on ministriga: pole arusaadav, kelle rollis minister siin esineb, kas eraisikuna või ministrina, samuti on mulle täiesti arusaamatu, kes sanktsioneeris seda, et minister Kuznetsov lõi oma grupi inimestest, kes sisuliselt kedagi ei esinda, kuid keda esitatakse kui mingit venekeelse elanikkonna koordineerimiskeskust. Ma olen ka kategooriliselt selliste töömeetodite vastu. Rahvusküsimuste ministri ametifunktsioonide vääratõlgendamist ja politiseerimist pean ma lubamatuks töötamisviisiks.

Ja lõpetuseks. Selle kõik panen ma kirja ning esitan pärast oma esinemist. Mulle tundub, et meil on aeg tutvuda paljude ministrite ametikohustustega. Minu poolt kõik. Mind huvitavad rahvusküsimuste ministri ametikohustused. Täna!

## **Juhataja**

Katsume jälgida täpselt ajalist reglementi.

## **Ü. Aaskivi**

Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Juba ette luban, et ma kindlasti ei kasuta ära 5 minutit. Ma tulen veel hetkeks tagasi selle teema juurde, millest siin saalis täna alustati. Ja ütlen nii palju, et Watergate'i ei ole ju olnud. Aga seda toodetakse pidevalt ja toodetakse ka täna siin saalis alates kella 10.05-st. Kellele on seda vaja ja kellel on kasulik hoida seda ajakirjanduslikku lõket leegina pidevalt põlemas? Mul on selline ettepanek, tõmbame sellele loole ehk nüüd joone alla, siin suures saalis vähemalt, ja teeme sellest ainult ühe õppetunni enda jaoks. Edaspidi, kui taolised asjad sünnivad, siis on ju väga kena, kui üks või teine komisjon näitab asja lahendamiseks initsiatiivi ja esineb plenaaristungil ettepanekuga

moodustada asja uurimiseks erikomisjon. Oleks väliskomisjon oma initsiatiivi nõnda rakendanud, siis oleks kõik see, mis nüüd järgnenud on ja mida ka ära kasutatud on, olemata olnud. Sest erikomisjoni moodustamisel oleks kõiki poolt- või vastuargumente saanud ju arvesse võtta. Nii et mul on ettepanek: tehkem sellest õppetund ja lõpetagem nüüd ära. Mehed, talv tuleb, kodu ehitamine on pooleli, seinad lasevad tuult läbi ja katust pole veel ollagi. Naised ja lapsed ootavad, vanaisadest ja vanaemadest rääkimata.

## **A. Paju**

Lugupeetud spiiker, austatud kolleegid! Nende päevade jooksul, mis me pärast kevadel mandaadi saamist oleme siin seinte vahel olnud, on ilmselt iga mõtlej inimene tunnetanud endas huvitavaid muutusi, sest ta on sootuks teises olukorras kui enne seda, vähemalt enamik meist. Kui keegi peab päevikut, siis võib sealt välja noppida huvitavaid tõdesid, mis just siin saalis on sündinud. Ma ei oleks tahtnud tulla täna siia pulti, ma ei teadnud, millest hr. Made ja Toome täna kõnelema hakkavad, aga ma tulin pulti, kui hr. Jürjo oli siin kõnelnud kui eetikakomisjoni esimees. Ja minus läks siis kõik sassi. Täna on ka kõik sassis. Ja ma esitaksin täna mõne küsimuse teile kõigile mõtlemiseks. Kas see tuleb sellest, et me ei tea veel täpselt, kes me oleme. Või tuleneb see sellest, et meie ei tea täpselt, kust me hakkasime tulema ja kuhu me tahame välja jõuda. Mulle tundub selle juures, andke mulle andeks, et pruugin seda sõna "tundub", sest siin on enamuses arvamustekogu, järeldusi kuuleb hästi vähe, sest järeldus ju tugineb suurele analüüsile, meie aga tihti arvame. Kas me loome eri- või erakomisjoni, ka see kogemus on meil olemas. Nende küsimuste kohta, mis takerduvad tegelikkuse lummusesse, ei ole meil ju täpset informatsiooni. Ärme lähme kaugemale. Tuletame meelde, millise õhinaga me saatsime siit teele Türi ühe julmema loo uurimiskomisjoni. Tuleb lumi ja kus on need mõtted meil komisjonis. Ja rääkimata veel paljust ja paljust. Sellepärast ma arvan, et tulles tagasi kujutluspildist tegelikkusesse, rakendades ennast selle seaduseloome juures, mida just tegelikkus oma muutuses praegu vajab, peaksime selle enamuses tühja tuule sõtkumise jätma väheks või vähemaks, kui see on võimalik.

Head kolleegid! Ma toon teile ainult ühe lihtsa näite enamikust meist siin saalis. Ma ei taha isiklikuks minna, kuid ma mäletan, kui me tegime esimest korda oma alatisi komisjone. Mis võis olla veelahe, kas üks mees kõlbab komisjoni või mitte. Läks pool aastat mööda ja see veelahe oli vee poolt kulutatud. Nüüd on äkki teised. Kas me oleme siis nüüd need mehed, kes ei saa siis või mis? Ma ei taha öelda, et pr. Ülle Aaskivi on see, kes meil seab kompassi õigeks. Täna kõlas hr. Made poolt, et ta on Lääne-Virumaa saadik. Me oleme igaüks oma maakonna saadikud. Ja uskuge, niisugused jutujamised jätavad veel segasemaks pildi meist



endist ja sellest olukorrast, mis siin tegelikult Eestimaa peal on aastal 1990, kui Pariisis mängitakse oma mängu. Meil tegelikult tuleb ära seedida ja selle juures veel kaineks jääda.

#### **V. Malkovski**

Lugupeetud spiiker, lugupeetud kolleegid, ma ei tahaks sekkuda teie kõnelustesse, kuid tunnen, et üks aspektidest, millest me tahaksime rääkida, puudutab vabariigi Ülemnõukogu tegevust.

Seoses saadik Kahni esinemisega NSV Liidu Ülemnõukogu istungil pöördun ma spiikri poole, sest Ülemnõukogu esimeest ma saalis ei näe, ning palun tungivalt esitada mulle (minu arvates on mul kui saadikul selline õigus) Ülemnõukogu istungjärgu otsus, millega volitati sm. Kahni esinema sel istungil. Kui aga viidatakse presiidiumi istungile, siis tahaksin ka presiidiumi otsust selles küsimuses, sest ma tean, et antud küsimus oli lihtsalt välja öeldud Ülemnõukogu esimehe poolt ning nagu ma ette kujutan, mingit otsust ei olnud. Lisaks sellele tahaksin ma saada Ülemnõukogu istungjärgu otsust, kus väljendatakse suhtumist liidulepingusse.

#### **Juhataja**

Suur tänu! Ma vabandan, et ma kiilun vahele. Jüri Kahn esines mitte Ülemnõukogu, vaid presiidiumi nimel. Ja tõepoolest on need stenogrammid paljudel olemas. Aparaat esitab otsuse. Villu Jürjo.

#### **V. Jürjo**

Austatud kolleegid, võib-olla on vara nii koheselt katsuda vastata. Kõigile ettepanekutele ja küsimustele kindlasti ei saagi ilma aru pidamata vastata. Kui lubate, siis ma tahaksin mõned täpsustused või mõned selgitused siiski tuua. Esimene ja kõige põhilisem küsimus, mis eetikakomisjonile on esitatud: kas on üldse eetiline arutada Ülemnõukogu liikmete umbusalduse avaldamist nende seljataga. Ma pean vabandama, kahjuks ei avaldanud umbusaldust mitte eetikakomisjon, vaid umbusaldusavaldusi on kirjalikul kujul tulnud nii väljaspool Ülemnõukogu seisvatelt inimestelt kui ka meie kolleegidelt ja seetõttu me saime ainult fikseerida selle umbusalduse olemasolu. Kas see on meie silma ees või seljataga, seda peab igäüks ise otsustama.

Tehti ka ettepanek, et meile õpetatakse süütuse presumptsiooni. Paraku parlamendi tavad ja kriminaalkoodeks ei ole üks ja seesama. Ja need õigused, mis kriminaalkoodeksi puhul igal kuriteos kahtlustataval on, ei ole mitte päris samad, mis on meil, rahva täievolilistel

esindajatel. Meie suhtes ollakse kriitilisemad. Ja tavalised eetikanormid on sellised, et kui kellegi suhtes, on see siis valitsus või muud rahvaesindajad, avaldatakse umbusaldust, siis sellisel juhul nad, eelkõige valitsus, ei kipu umbusalduse allikaid välja selgitama ja igal juhul korrale kutsuma, vaid astuvad kõrvale, sest ma usun, et ka meie 105-liikmelises kogus on küllalt inimesi, kes vajaduse korral meie sfääridega võiksid tegelda, ja see on lihtsalt elementaarne viisakus. Eetikakomisjon ei nõua ühegi inimese, sealhulgas ka mitte härrade Toome ja Made tagasiastumist ega taandamist. Meie tegime vaid ettepaneku ja seda ettepanekut võivad ja peavad nad ise kaaluma. Ja kui nad leiavad, et see ettepanek ei ole midagi väärt, siis meie seisukoht ei saa mitte millekski neid kohustada.

Täpsustaksin veel. Härra Toome ütles, et ma selgitasin, et me oleme oma informatsiooni saanud ajalehti lugedes ja kodanikelt kirju saades. Võib-olla jäi vestluses lihtsalt tähele panemata see, et olid olemas neli erinevat avaldust kuuelt Ülemnõukogu saadikult. Ja kuivõrd need on esitatud kirjalikult, ei olnud meil õigust jätta nendele reageerimata.

Ma võin vastata ka sellele küsimusele, miks palus Marju Lauristin meie seisukohta ette lugeda. Lihtsalt sellepärast, et ka juhatusele oli laekunud saadikute avaldusi, mida ta mulle ka näitas. Ma võin öelda, et need avaldused olid olemas.

Selles reas veel vaid niipalju, et härra Veidemanni ja tema artikli suhtes paluks eetikakomisjon härra Toomel taotluse esitada ka kirjalikult, et me saaksime selle paki juurde lisada. Ülejäänud küsimustes peame omavahel pidama nõu.

Härra Paju sõnavõtule tahaksin ma lisada ainult ühe asja. Nüüd on möödunud 8 kuud Türi verisest topeltmõrvast ja vahepeal mitte ainult meie maal ei ole asi umbe jooksnud. Vahepeal on lisandunud hulgaliselt samalaadseid vaimulikke mõrvu, millest enamus on sama segases seisus (preester Aleksander Men Moskva lähistelt, kahe vaimuliku mõrvad Lätimaal). Nii et see on meie tegelikkus. Ja ka meie erikomisjon ei taha olla targem, kui me tegelikult oleme. Aitäh ärakuulamast!

## **V. Lebedev**

Lugupeetud eesistuja, lugupeetud kolleegid! Küsimused, mis praegu üles kerkivad, annavad tunnistust sellest, et meie Ülemnõukogu Presiidium, kus rõhuv enamus kohti on Rahvarinde käes, pole töövõimeline. Ta on teinud juba nii palju vigu, et jätkuks korralikule parlamendile 5 aasta tööks.

Ma tahaksin teile meelde tuletada väga huvitavat ettepanekut, mille tegi kolleeg pastor Hallaste Ülemnõukogu Presiidiumi ümberformeerimiseks, et valida tööpoolest kompetentsed, tööpoolest ausad inimesed, kel oleks kogu meie parlamendi silmis autoriteeti.

Teiseks, lugupeetud kolleegid, ma tahaksin teile meelde tuletada, umbes kahe nädala vanust ettepanekut vajaduse kohta luua parlamendikomisjon nn. Eesti Watergate'i uurimiseks. Te kõik mäletate arvatavasti Türi sündmusi. Me moodustasime parlamendikomisjoni. Kas tõesti kolleegid kahtlevad selles, et Eesti Watergate pole vähem tähtis kui tragöödia Türil. Vabariigi autoriteedi nimel rahvusvahelises plaanis on vajalik moodustada komisjon eesotsas spiikriga ning ühe esindajaga igast saadikuterühmast. Seda küsimust tuleks arutada ning panna lõplik punkt. Aitab musta pesu pesemisest kogu maailma silmade all. Tänan!

### **J. Telgmaa**

Vabandage, lugupeetud kolleegid, aga mul tekkis väike hirm, kui hr. Jürjo ütles, et Ülemnõukogus liiguvad ringi afäärid. Ma tahan lihtsalt öelda, et eetikakomisjonil peaks sel juhul kohustus olema teadaolevad afäärid avalikustada, sest me peame oma otsuste lahendamisel tuginema teadmisele, mitte afääridele. Mina ei tea küll ühtki afääri, kuid Ülemnõukogu vastutus poolteise miljoni inimese ees nõuab, et Ülemnõukogu liikmete tegevuse motiivid oleksid sedavõrd avalikud, et see poolteist miljonit võiks meie seadusi usaldada, meie otsuseid usaldada. Seega tahaks tõesti teada, kus siis meie Ülemnõukogu saadikutel on afäär, kus on reaalne inimestegrupi huvi. Tänan!

### **M. Titma**

Lugupeetud kolleegid! Ma arvan, et antud arutelu võib-olla ei ole seda väärt, et me jätkaks. Tundub, et siin on tegemist ühe põhimõttelise vahe mittemõistmisega. Küsimus on selles. Kui ajakirjanduses ilmub mingisugune kriitika millegi kohta, siis on see kõik loomulik ja ei ole mingisugust küsimust. Hoopis teine on olukord, kui parlamendi liiget komisjoni kaudu ametlikult kritiseeritakse või tema suhtes esitatakse teatud pretensioone. See on riiklikul tasemel küsimus ja nähtavasti me kõik peame mõistma, et niisugused süüdistused on puhtpoliitilised ja nendel süüdistustel peavad olema väga soliidid alused. Ma tahaks aga rääkida teistest asjadest. Kahjuks ka siin saalis esinemine kujutab varsti lihtsalt eneserahustamist, mitte midagi muud. Tegelikke järelemeid poliitikasse tuleneb sellest üsna vähe ja nähtavasti üsna varsti me ei püüagi väga tugevalt mõjustada Eestimaa poliitikat siitkaudu. Kui tegevusel resultaati ei ole, siis ei ole ju ka mõtet seda teha. Aga praegune hetk nõuab minu arvates vähemalt kahes küsimuses väga kiiret, konkreetset tegutsemist.

Esimene asi on idapoliitika. Julgen öelda, nagu ma "Päevalehes" ka kirjutasin, idapoliitikat me praegu ei tee. Väga naiivsed on need inimesed, kes kujutavad ette, et meie ei hakka selle arengustsenaariumi järgi elama, mis Moskvast vastu võetakse. Ei ole vaja armeed

mõjustamaks Eestimaad. Piisab sellest, kui majanduslikult lõigatakse meil n.-ö. tegevusruum ära ja ma tahaks näha, mismoodi me siis Eestimaal elama hakkame. Mitte sekkudes sellesse, kuidas idas need arengustsenaariumid välja kujunevad, ilmutame poliitilist lühinägelikkust. Seda enam, kui seda idapoliitikat seostatakse veel konkreetsete rahvamajandusprobleemide lahendamisega, tähendab, Eestima toormega kindlustamisega, Eestima kogu tootmisele teatud kindlustunde andmisega. Kui sellest tehakse Eesti iseseisvuse küsimus, siis, vabandage, mina ei suuda näha seost selle vahel. Kui me konkreetsete suhete kaudu Liidu ettevõtetega ja ka ametkondadega püüame endal majanduslikult kindlust saavutada, siis ei võta see meie iseseisvusliikumisest midagi maha. Küll aga loob see teatud kindlustunde meie rahvale tulevaseks aastaks. Ja idapoliitika teised tahud, ma ei hakkaks kordama, nõuavad minu arvates Ülemnõukogu kiiret tegutsemist, seisukohta, et me püüaks poliitilist protsessi mõjutada.

Teine küsimus, millele ma tahaksin ka teie tähelepanu juhtida. Põllumajandusele me oleme üsna ränga hoobi juba andnud. Põllumajandustoodang on juba vähenenud ja perspektiivis väheneb tuleval aastal veelgi. Sellega meie reaalne ressurss, millega suhelda idaturul, väheneb oluliselt. Ma ei tea, millega me hakkame seal saama vastukaupa. Ega läänest keegi meile mitte midagi siniste silmade eest andma ei hakka. Meil sinna midagi anda ka ei ole. Tööstuses läheb edasi see protsess, mis praegu toimub. Niipalju kui mina olen tööstusjuhtidega vestelnud, on praegu kogu riigi omand tööstusettevõtete näol praktiliselt konkreetse direktori omand. Ta teeb sellega täpselt seda, mida tema tahab ja mida ta südametunnistus lubab. Ja küllalt paljude ettevõtete direktorid käituvad väga mõistliku majandusmehe loogikaga: loovad kõrvale mingisuguse segaettevõtte, mingisuguse kooperatiivi, aktsiaseltsi, kindlustavad ennast isiklikult ära. Nad annavad kõigile oma töötajatele raha arengukapitalist, palga maksavad välja, nad on head direktorid. Ehitusjaoskonnad on peaaegu igal pool likvideerimisel, samuti fondid, mis on ette nähtud arengule. Kuni Teaduste Akadeemiani välja. Raha makstakse palkadena välja. Mis saab homme, selle eest nemad ei vastuta. Nendel puudub ka garantii, et näha homset majanduslikult kindlana, seetõttu nad valmistavad endale ette pinna, kuhu ära minna. Nendele on väga raske midagi ette heita. Aga kui meie tööstus hakkab kokku kukkuma, siis ma ei näe seda jõudu, mis talle uuesti jalad alla paneb.

Me peame selles olukorras midagi tegema, et asja tõesti riiklikult juhtida. Kui me seda ei tee, siis ka tööstustoodang väheneb. Kohalikus tööstuses (seal, kus ei ole niisugust meest ees nagu näiteks kergetööstuses Kraft ja kus ei ole neid võimalusi) võib tootmine veel rohkem kokku kukkuda. Ja kõigi nende mängureeglite tegemine, mida meie siin oleme teinud, ei aita seda kokkukukkumist ära hoida. Ja kui see toimub, kes vastutab eesti rahva ees selle eest? Ja sellel,

ma kordan, ei ole Eesti iseseisvusega mitte midagi tegemist. Eesti iseseisvus tuleb teiste kanalite kaudu.

### **Juhataja**

Loeme sellega, lugupeetud Ülemnõukogu, päevakorraväliste teemade arutamise lõppenuks.

## **Eesti Vabariigi Valitsuse ja Eesti Panga infotund**

### **Juhataja**

Jätkame valitsuse ja Eesti Panga infotunniga. Ülemnõukogu saadik Sergei Sovetnikov on esitanud järelepärimise Kaitseliidu kohta, selgitusi annab riigiminister hr. Vare.

### **R. Vare**

Lugupeetud härra spiiker, lugupeetud Ülemnõukogu! Täna on valitsuse infotunnis küsimuste hulk tavatult arvukas, neid on siin kokku 12. Osale nendest on ka kirjalikud vastused. Konkreetselt käib see kahe küsimuse kohta, mis oli mulle esitatud. Ma ütlesin kohe ära, et te siis teaksite ka, millele ma vastaksin suuliselt. Üks on härrade Zõbini, Jermoškini, Sovetnikovi ja Zolini esitatud küsimus selle kohta, mismoodi kasutatakse valitsuse autode reservfondi, ja teine küsimus on hr. Koisi küsimus "Rahva Hääle" artiklist, mis avaldati 6. novembril 1990. Neile on ka kirjalikult vastatud.

Suuliselt on mul vastamiseks veel kaks küsimust. Üks, millest ma alustaksin, on hr. Sovetnikovilt ja ma loeksin teie lahkelt loal selle ka ette, et teil oleks kergem mõista vastust.

"10. novembril k.a. toimus Tartu linnas Kaitseliidu erakorraline üldkogu, millel võeti vastu ajutine põhikiri "okupatsiooniperioodiks". Lisaks sellele otsustati pöörduda Eesti endise valitsuse poole palvega kinnitada põhikiri. "Endise" all on ilmselt peetud silmas eksiilvalitsust. Üldkogu peatas Kaitseliidu ülema ja staabiülema volitused, Kaitseliidu juhtimiseks on valitud 5-liikmeline juhatus. Teie kui praegu tegutseva valitsuse juht olete korduvalt väljendanud oma negatiivset suhtumist selle organisatsiooni taasloomisse, mis relvastatud jõuna võib kujutada endast tõsist ohtu. Samal ajal teadustab Kaitseliidu juhtkond avalikult oma kavatsustest mõjutada jõuga, sealhulgas relvajõuga, vabariigi valitsuse ja parlamendi tegevust.

Palun teid välja öelda oma suhtumine Kaitseliidu juhtkonna ja Eesti Komitee allianssi ning sellega seotud sündmustesse."

Suhtumine Kaitseliidu juhtkonna ja Eesti Komitee allianssi. Milline saab see olla? Suhtumine saab olla väga ühene. Nagu valitsusjuhi esinemistes ennegi on kõlanud, on tegu paralleelse võimustruktuuri loomisega ja kahjuks tuleb tunnistada, et tänases poliitilises arengus ei erine see protsess mitte millegi poolest teistes regioonides toimuvast. Mingeid paralleele võib tõmmata Kirde-Eestiga, kust alles värskest sai tulnud, kus ka on järsku tekkinud mingid mustas vormis mehed. Kuid mina tahaksin öelda järgmist. See, et tegu on teatud aparaadiga, kas sunni- või võimuaparaadiga, on ilmne, see on arusaadav ja kuulub samasse ritta, mis tõestab väidet, et tegu on paralleelse võimustruktuuri loomisega. Sellesse ritta võiks sättida ka teised sellesuunalised Eesti Komitee poolt ettevõetud jõupingutused. Näiteks seadusandjaks saamise soov, täitevvõimu n.-ö. ülevõtmist katsed, eriti kohalike omavalitsuste kaudu kohtadel. Kuid tervikuna ma vastaksin sellele küsimusele selliselt, et suhtumine Kaitseliitu ja tema koostöösse Eesti Komiteega nõuab minu arvates eelnevat seisukohta Eesti Komitee enda suhtes. Ja selline seisukoht peaks olema antud Ülemnõukogu poolt. Kuivõrd aga Ülemnõukogu ongi seda juba teinud, siis ma arvan, et valitsus peab lähtuma nendest arusaamadest, mis on seadusandja ehk parlamendi poolt antud.

### **Juhataja**

Härra Vare, kas me läheme ka härra Koisi järelepärimise juurde?

### **R. Vare**

Jaa, teine järelepärimine on järgmine. Adresseeritud valitsusele ja kõlab järgmiselt.

Vastavalt Eesti Vabariigi Valitsuse ja Leningradi linna- ja oblastinõukogu vahel sõlmitud lepingule oli ette nähtud § 12 punktis 1, et: "Pooled peavad otstarbekaks töötada välja ja võtta käesoleva aasta 1. oktoobriks vastu kolmepoolne erikokkulepe Leningradi oblasti Eesti Vabariigi majanduspiiri staatuse kohta." Kuna nimetatud tähtaeg on juba möödas, palun informeerida Ülemnõukogu läbirääkimiste tulemustest.

Vastaksin järgmiselt. Paar valitsuse infotundi tagasi ma tegelikult juba osaliselt vastasin sellele küsimusele. Kuid ma tuleksin uuesti nende asjade juurde tagasi ja tuletaksin meelde, et 7. oktoobril ja 23. oktoobril valitsus pöördus ametlikult kõikide naabrite ja nende juhtide poole, see puudutab ka Leningradi ja Leningradi oblastit. Kuna selle ajani kogu tegevus käis n.-ö. "jutu tasemel" ja sealt poolt ilmselt ei avaldatud soovi asjaga edasi ja väga ametlikuks minna, siis pöördusime kirjaliku ettepanekuga määrata esindajad, sobiv aeg ja koht selleks, et

kohtuda ja pidada läbirääkimisi. 5. novembril laekus Leningradi oblastinõukogu esimehe härra Jarovi poolt allakirjutatud vastus, milles teatati, et Leningradi oblastinõukogu on volitanud läbirääkimisi pidama sellist meest nagu Leningradi oblasti täitevkomitee esimehe esimene asetäitja härra Iljanov ning tema juhtimisel härrad Gustov, Bogdanov ja Klimov, see tähendab kolme Leningradi oblasti tuntud linna – Slantsõ, Kingissepa ja Ivangorodi linnanõukogude esimehed. Tehti ettepanek viia kohtumine läbi 12. novembril Kingissepa linnanõukogus. See kohtumine ka toimus ning selle kohtumise tulemusena formuleeriti variant, mille kohaselt oleks võimalik ühine kontrollpunkt üles seada (mõnda aega tagasi oli sellest ka juttu) väljasõidul Ivangorodist.

Küll aga ei vormistatud seda kohe kirjalikult. Osales vaid kolm linnapead. Hr. Uljanov teadmata põhjusel ei osalenud. Ja nüüd on seis selline, et sellist kirjalikku vormistust enam ei soovita, samuti ei soovita sellist küsimuse püstitamist. Ma juhiksin lugupeetud Ülemnõukogu tähelepanu veel asjaolule, nii nagu ka eelmine kord analoogilisele küsimusele vastates, et asi seisab Vene Föderatsiooniga sõlmitava lepingu taga. Pihkva on seda avalikult öelnud, Leningrad ei ole seda teinud, kuid sisuliselt minu arvates puudub neil kindlus, et nad teevad õieti. Ma arvan, et see psühholoogia võiks umbes niimoodi välja näha ja sellepärast nad ka seda ei tee. Selleks on võetud ette venitamise taktika, samal ajal teatud pinged säilivad selle küsimuse ümber, ilmselt see on ka kellelegi kasulik.

## **Juhataja**

Õigus küsimus esitada on Valeri Koisil.

## **V. Kois**

Lugupeetud juhataja, lugupeetud ettekandja!

Kui te informeerisite Ülemnõukogu Eesti Vabariigi Valitsuse ja Leningradi linna ja oblasti vahelisest lepingust, rõhutasite te, et jutt ei ole vabariigi ja oblasti vahelisest lepingust ega isegi kokkuleppest. Tegemist on lepinguga, mille kirjutas alla ainult Eesti valitsus ja ainult tema, te rõhutasite seda ka ajalehtedes. Kas teile ei tundu, et kuna selle lepingu taga ei seisa Ülemnõukogu heakskiit, aga ka Leningradi oblasti ja linna rahvasaadikute heakskiit, siis see on tähtsusetu paberilipakas. Näiteks on just see punkt, kus on kindlaks määratud majanduspiiri lepingu sõlmimine. See on puht propagandamaterjal, mis millekski ei kohusta ei meid ega leningradlasi. Tänan!

**R. Vare**

Ei, hr. Kois, ma ei arva niimoodi. Tegelikult juhiksin tähelepanu, et majanduspiiri küsimus on osutunud väga sobivaks areeniks, et arendada poliitilist võitlust, ei enam. Ja see tähendab ka seda, et ta teatud määral vabariigisisest poliitilist võitlust on stimuleerinud, eriti teatud regioonides. See on ka mõistetav. Ja seetõttu ka suhtumine Leningradi poolt on olnud vastav. Seda ei saa väita terve rea teiste punktide kohta, mis olid ka selles kokkuleppes ju kirjas ja milles koostööd arendatakse. Aga see ei ole nagu minu tegevusvaldkonnas, kuivõrd mina seda lepingut sõlminud ei ole. Ja ma ei arva, et Ülemnõukogu-poolne press oleks sellisel puhul midagi muutnud. Sest ma ütlen veel kord, milles on põhjus. Põhjus on selles, ei oodatakse poliitilist lepingut Vene Föderatsiooni ja Eesti Vabariigi vahel, mis on juba parlamendi asi ja mis selles plaanis küll annaks tuge. Aga tehakse seda sisemistest kaalutlustest.

**Juhataja**

Suur tänu! Kas Valeri Koisil on ka teine küsimus? Ei ole. Aga Vladimir Malkovski ei ole esitanud järelepärimist. Vladimir Malkovskil ei ole küsimuse esitamise õigust. Ei, praegu ei käi see reglemendi hulka. Praegu kõnelevad ainult küsimuse, järelepärimise või arupärimise esitaja ja vastaja. Hr. Vare, jätkame ka kolmanda küsimusega. Autode eraldamise küsimus.

**R. Vare**

Vastus on kirjalikult hr. Zõbinil olemas. Ma ei tea, kas on vaja midagi lisada või tahetakse kohe küsida.

**Juhataja**

Hr. Zõbinit ei ole meil saalis. Kas hr. Sovetnikov, hr. Jermoškin on rahul kirjaliku vastusega? Hr. Sovetnikov, olete rahul kirjaliku vastusega, mis on antud riigiministri poolt? Sergei Sovetnikov. Ei ole rahul. Siis, hr. Vare, palume anda selgitust Ülemnõukogu ees.

**R. Vare**

Kokku oli vabariigi selle aasta sõiduautode turufond 4750 autot, millest on kokku kätte saadud tänase päeva seisuga 3744. Majandusministeerium on jaganud seda viimast aastat. Kui järgmine aasta veel peaks vaja minema, siis kaubandusministeerium uue korra kohaselt on see, kes jaotab turufondi linna- ja maakonna valitsuste ehk haldusüksuste kaupa, samuti mõningatele ministeeriumidele ja organisatsioonidele otsesihitusega. Näiteks sotsiaalhooldusministeerium sai müügiks invaliididele ja paljulapselistele, ETKVL kokkuostu



stimuleerimiseks jne. Operatiivvajadusteks jäetakse teatud osa vabariiklikust turufondist valitsuse käsutusse. Seda nimetatakse turufondi reserviks, mille arvelt eraldatakse autosid operatiivvajadusel, samuti keskasutuste juhtidele, Ülemnõukogu saadikutele. Ülemnõukogude saadikutele, kui olla täpsem, sest NSV Liidu Ülemnõukogu käib ka siia alla. Antakse ka loominguliste liitude liikmetele jne. Selle aasta turufondis oli 275 autot. Aasta jooksul on sellest reservist Liidu saadikutele eraldatud kokku 10 autot, Eesti Ülemnõukogu saadikutele 8 vana koosseisu ja 7 uue koosseisu saadikutele, valitsuse liikmetele 3, loominguliste liitude liikmetele 7, ebaseaduslikult represseritutele 4, 3 nendest olid n.-ö. kompensatsiooniks selle kuulsa Hindi asjaga seoses, millega algust tegi juba eelmine valitsus. Peale selle oleme sel aastal olnud sunnitud väga palju autosid turufondi reservist eraldama ametkondadele. Näiteks 11 autot on kohaliku omavalitsuse toetuseks läinud, 24 on läinud piirikaitseteenistusele ning Kodukaitsele patrullteenistuse organiseerimiseks, Hinnaamet on saanud ühe, tolliamet on saanud ühe. Teised ministeeriumid ja ametkonnad on saanud kokku 26. Nende hulka kuulub näiteks värskelt moodustatud Riigivaramet. See tähendab, küsimus on selles, et meil on täna selline seis, et ametiautosid meil ei ole mitte kusagilt võtta peale turufondi ja seetõttu on valitsus sunnitud eraldama neid turufondi reservist. Said ka kohalikud omavalitsused, need, kes esimesena omavalitsusliku üksuse staatuse kätte said, s.t. vallad ja linnad-alevid.

Mul on siin laekunud ka üks küsimus, mis kindlasti huvitab teid kõiki. See on küll ka kirjalikus vastuses olemas, aga ma ütlesin siis ka kõva häälega maha. Milline 46-st käesolevaks ajaks Ülemnõukogu saadiku poolt laekunud avaldusest on rahuldatud? Kes selle koosseisu Ülemnõukogu saadikutest on saanud autod? Neid on kokku 7 ja need härrad ja proudad on Leisson, Prii, Tupp, Viirelaid, Tamm, Ellik ja Kois.

### **Juhataja**

Suur tänu! Selgituseks saadikutele, et praegu kehtib valitsuse infotunni jaoks eraldi reglement, kus on asjad pandud konkreetsetele paika. Täpsustavaid lisaküsimusi esitavad need saadikud, kes esitasid järelepärimise või arupärimise. Kui on ebatäpsusi, on fikseerinud keegi kolmas saadik, siis need palun esitada kirjalikult. Dialoog või isegi läbirääkimised toimuvad küsimusele vastaja ja esitaja vahel. Sergei Sovetnikov.

### **S. Sovetnikov**

Lugupeetud härra Vare, tegelikult te juba vastasite, et riigikaitse ja Kodukaitse said 24. Ma sain aru, aga ma mõtlen, et need peavad eraldi fondid olema ja missuguste teenete eest siis te eraldasite nendele? Tänan!

**R. Vare**

Ma ütlesin veel kord, et meil kogu fond on täpselt nii jaotatud, nagu ma ütlesin. Jaotatakse maakondade ja linnade kaupa ja kindla sihitusega, kusjuures fond tuleb NSV Liidu Plaanikomiteest ja siis on sihitus juba NSV Liidu Plaanikomitee poolt tihtipeale paika pandud. Nii käib see söetööstuse ja mõne ministeeriumi kohta, nende allettevõtete kohta Eesti Vabariigi territooriumil. Ja ülejäänud läheb valitsuse poolt niimoodi jagamisele, nagu ma ütlesin. Seetõttu mingisugust erifondi ei ole. "Nivad" saadi vahetuse korras, sest meie fondis neid ei olnud, teist marki "Žigulide" vastu. Saadi "Moskvitš-412", samuti 4 VAZ-i, mis olid meie fondist, maastikumasinad. Ja patrullteenistuse jaoks saadi üks "04" ja üks "06" minu andmetel. Ja veel üks küsimus, palun.

**S. Sovetnikov**

Mitu autot siis jäi sellest reservist?

**R. Vare**

Vabandan, ma ei saa aru. Mitu autot on reservist praegu alles? 275 miinus ... Vabandust, ma jään vastuse võlgu. Mul ei ole täpset arvu, kui mitu inimest isiklikult on praegu saanud. Seetõttu ma olen praegu natukene raskustes. Ma võin teile öelda selle täpse arvu või soovi korral anda ka kirjalikult, kui ma löön kokku. See peab olema kuskil umbes 275-st 140 autot, nii et umbes 135 peaks olema järel.

**Juhataja**

Suur tänu, täpsustame ja anname siis vastuse kirjalikult.

**R. Vare**

Tegu on aastafondiga. See fond on eraldatud 1. jaanuari seisuga ja I poolaasta fond oli umbes pool selle kogusest. See oli juba välja jagatud selleks ajaks, kui meie hakkasime sellega tegelema.

**P. Jermoškin**

Lugupeetud härra Vare, mul on teile kaks küsimust. Esiteks, mind kui "Eesti Põlevkivi" endist töötajat huvitab, kas Eesti valitsus on tagastanud reed 22 autot, mis olid käsu korras (ma väljendun võib-olla jämedalt) "Eesti Põlevkivi" töötajatelt ära võetud, need autod, mis olid söetööstuse ministeeriumi poolt "Eesti Põlevkivi" töötajatele eraldatud!

Teine küsimus. Ma tegin lihtsa aritmeetilise arvestuse, lähtudes teie kirjalikust vastusest meie järelepärimisele, ja tuli välja, et reservfondist, mis on 275 autot, on eraldatud 103 autot. Niisiis peaks reservfondi jääk olema nähtavasti 172 autot. Tahaksin teada, mismoodi, milliste kriteeriumide alusel (nagu ma tean, autode jagamisega tegelete teie isiklikult) te seda teete ning saadikuid ja valitsusliikmeid järjekorda panete. Kas teile ei tundu, et oleks palju mõistlikum, kui Ülemnõukogu saadikutele eraldaks autosid Ülemnõukogu saadikutest koosnev komisjon? Tänan!

### **R. Vare**

Jah, ma ütlen veel kord, mul ei ole täpseid andmeid. Ma annan teile selle arvu, kui mitu autot on praeguse seisuga, kui see teid rahuldab. See peaks olema meil masinas ja see on mõeldav välja võtta. Mis puudutab teie küsimust "Eesti Põlevkivi" autode kohta, siis toimus kohtumine peaministri eestvõttel ja juhtimisel "Eesti Põlevkivi" organisatsioonide esindajatega ja kaevuritega seoses palkade ja kõige muuga. Selle kohtumise raames tõstatati ka autode küsimus. Ja eraldatigi 11 autot. Minu mälu järgi on neid 11, mis läksid selle võla katteks, kuigi ma juhiksin tähelepanu, et meie seda võlga tekitanud ei ole, ei ole seda teinud ka üldse valitsus. Mis puudutab nüüd küsimuse teist osa ja võimalust Ülemnõukogu saadikute autode eraldamist anda Ülemnõukogu komisjonile, siis ausalt öeldes ma täiesti pooldan seda, kuigi mina isiklikult neid ei jaga, neid annab valitsus oma protokollilise otsusega. Minu käest käivad need avaldused lihtsalt läbi. Ma täiesti pooldan seda põhimõtet, et Ülemnõukogu võiks omavahel ise jagada. Seda enam, et arvestades lähenevaid majandusseise, on see muutumas järjekordseks valveküsimuseks, mis on asendamas eelmisi sedasorti küsimusi. Ja ma loodan, et saadikud omavahel saaksid selle asjaga tunduvalt paremini hakkama kui valitsus.

Kui on selline arvamus, siis ma tõstataksin selle küsimuse valitsuses ja teeksin valitsusele ettepaneku anda selle küsimuse lahendamise saadikutele, tähendab Ülemnõukogule. Eks siis Ülemnõukogu vaatab ise, kas teeb eraldi komisjoni või volitab kedagi selleks või kes seda tegema hakkab või kuidas. Kui te seda seisukohta toetate.

### **Juhataja**

Suur tänu! Aleksei Zõbin, kes täna puudub, on volitanud oma küsimust esitama Vladimir Lebedevi.

## **V. Lebedev**

Lugupeetud spiiker, austatud kolleegid, saadik Zöbin palus mul esitada härra riigiministrile täpsustava küsimuse. Ta ei jäänud vastusega rahule.

Küsimus seisnes järgnevas. On palve esitada valitsuse reservi jaotus: millistele organisatsioonidele millisel eesmärgil ja kui palju autosid on eraldatud? Rõhutan veel kord: valitsuse reservist. Edasi.

Lugupeetud härra riigiminister, juhul kui te ei tea, siis informeerin teid, et NSV Liidu Ülemnõukogu saadikud saavad autosid isiklikuks kasutamiseks NSV Liidu Ministrite Nõukogu reservist. Seetõttu peab NSV Liidu Ülemnõukogu saadikutele autosid eraldama NSV Liidu Ülemnõukogu, millega ta muide ka tegeleb.

Ja veel. Lugupeetud riigiminister, mind üldse hämmastab see süsteem, et autosid saadikutele eraldab valitsus. Teades situatsiooni ning valitsuse ja Ülemnõukogu omavahelist seisu, ei kahtle ma sugugi selles, et härra Savisaar eraldab neid vastavalt lojaalsusele oma kabineti suhtes. Tänan!

## **R. Vare**

Ma juhiksin tähelepanu, et selle valitsuse ajal on kaks NSV Liidu rahvasaadikut saanud autod valitsuse fondist. Rohkem ma seda küsimust ei kommenteeriks. Mis puutub üksikasjalikku jaotust organisatsioonide kaupa, siis ma loeksin ette, kui see teid rahuldab. Või kui soovite, siis võite selle saada ka kirjalikult. Need andmed on olemas õiendi kujul. Nad on masinas ja seetõttu on need ka eesti keeles.

## **Juhataja**

Lepime siis kokku, et esitame selle vastuse kirjalikult. Hr. Koisile on kirjalik vastus saadetud, selle suhtes ei ole pretensioone. Suur tänu, hr. Vare.

## **R. Vare**

Kas ma tohiksin ühtlasi teha ühe ettepaneku, mis puudutab järgnevaid vastajaid, kuivõrd täna ma esindan ka valitsust infotunnis. On ette nähtud, et järgmisena peaks vastama majandusministri asetäitja hr. Nymann liha- ja piimasaaduste hindade osas. Sellele järgneb vastus hr. Ristkoki poolt esitatud küsimusele transtsendentaalse meditatsiooni õpetuse kohta. Esimeseks vastajaks oleks hr. Ellamaa. Hr. Loik, kes n.-ö. sisuliselt ei ole asjaga tegelenud, vaid ainult formaal-juriidiliselt, kommenteeriks ja vastaks küsimustele, kui neid on. Ja teine muudatus puudutab puht n.-ö. tehnilist külge. Punkt 8, Eesti Komitee arvutite varguse ja

vangide streikide kohta esitatud küsimustele (esitajad hr. Liim, Laar ja Põld) vastaks mitte siseminister (on raskelt haige, ei osalenud eile ka valitsuse istungil), vaid tema asetäitja, hr. Kitsing.

### **Juhataja**

Suur tänu! Vladimir Malkovski, kirjalikult. Sellel reglemendil ei ole protseduuriga mitte mingit muud pistmist. Kuidas ma saan selgeks teha, et on olemas valitsuse infotunni eraldi reglement? Ja siin ei ole protseduuriga üldse võimalik vaielda. Protseduur on selge, kui hr. riigiminister R. Varel oli mõni ebatäpsus ja seda ei märganud küsija, konkreetselt juhul hr. Sovetnikov või hr. Kois, siis kirjalikult. Täpsustavaid küsimusi saavad esitada need, kes esitasid järelepärimise. Protseduuri ei arutata. Ma kolmandat korda kordama ei hakka. Valitsuse infotunnil on eri reglement. Ja see on nii täpselt paika pandud, et siin ei ole võimalik midagi täiendavalt juurde panna. Nii et ma palun praegu see nõudmine maha võtta. Kui on pretensioon küsimuse vastamise osas, siis palun esitada kirjalikult.

Pr. Marju Lauristin on esitanud järelepärimise väljaveetavate liha- ja piimasaaduste hindade kohta. Selgitusi annab põllumajandusministri asetäitja hr. Nymann.

### **R. Nymann**

Austatud rahvasaadikud, lugupeetud eesistuja! Pr. Lauristini küsimus kõlab järgmiselt: "Mitmed valijad on pöördunud minu poole, miks Eestist väljaveetavatel liha- ja piimasaadustel on madalamad hinnad kui siin müüdavatel ning kelle arvel kaetakse sellisel juhul dotatsioonid. Palun selgitage seda valitsuse infotunnis."

Tegelikult on see küsimus muidugi rahandusministri kompetents. Aga me saime selle küllalt hilja ja ma vastan sellele niipalju, kui meil oli võimalik seda selgitada. Küsimus on praegusel juhul muidugi täiesti õige ja põhjendatud. Tõesti, praegu läheb Liidu fondi liha ja piim endiste jaehindadega pluss endine dotatsioon ning vahe katmine, lähtudes endistest jaehindadest. Sellega tuleb välja, et praegu makstakse iga liha tonni pealt juurde Liidu eelarvest 1951 rubla 95 kop. ja piimale 159 rubla. Tegelikult, arvestades hinnatõusu, maksab meil juba lihakombinaadis veiseliha 7683 rubla ja sealihha 5063 rubla. Arvestades nüüd maha praegu kehtiv arvestushind, siis jääks selle maksumuseks 6160 veiselihal ja sealihal 3701, võttes maha nüüd Liidu poolt praegu makstava dotatsiooni 1951 rubla 95 kopikat, jääks Liidu eelarvest saada veel tonni kohta veiste pealt 4208 rubla ja sigade pealt 1749 rubla. Et me praegu peaksime Liidu fondi andma veel 10,5 tuhat tonni, siis peab Liidust tulema meile arvestuste järgi veel ca 34 miljonit rubla. Praegustel andmetel rahandusministeerium sellega

tõsiselt tegeleb. See tabas Liidu organeid küllaltki ootamatult. Teatavasti ka Vene Föderatsioon tõstis hinnad ja Liit kiirustas sellele järele. Need protseduurid ei ole veel praegu lõppenud, kooskõlastamine käib. Rahandusministeeriumi ilmselt kinnitab, et me selle 34 miljonit kätte saame. Kuid asi on praegu väga traagiline seetõttu, et meie lihakombinaadid on kui just mitte pankrotis, siis selle äärepeal, sest neil pole enam krediiti võimalik võtta. Krediidi pealt tuleb ju maksta protsente, see lihtsalt halvendab praegu tohutult nende majanduslikke näitajaid. Ja tänase päeva seisuga on Liit meile võlgu *ca* 12 miljonit. Aga vähemalt lootus on, et see meile kompenseeritakse.

Raskem lugu on tegelikult piimaga. Me tõstisime oma vabariigis piima hinda 420 rubla tonnilt, Liidus seda ei tõstetud, Liitu läheb ta endise hinnaga ja endise dotatsiooniga. Arvestades, et alates oktoobrist peaks minema veel 35 000 tonni ja sellega see kompenseerimata summa on *ca* 3,5 miljonit rubla selle aasta lõpuni. Ja siin ei ole tõesti oodata mingit katet, vaid see tuleks leida vabariigi eelarvest. Ekspordi dotatsioon, nagu maailmas seda nimetatakse. Võib muidugi püstitada küsimuse, et miks me siis saadame. Me peame oma kohustuse teatud määral täitma, sest meile tuleb sealt ka kõik seni kehtivate hulgihindadega sisse. Nii kui meie teeme mingid sammud, on ilmselt kohe oodata vastureaktsiooni sealt poolt. Nii et ilmselt sellega on vabariigi valitsus arvestanud, see tuleb katta.

## **Juhataja**

Suur tänu! Kuna küsijat saalis ei ole, siis loeme probleemi sellega lahendatuks.

Rahvasaadik Andrus Ristkok on esitanud järelepärimise: kas on võetud seisukoht transtsendentaalse meditatsiooni õpetuse fanaatilise levitamise suhtes välismaalaste poolt Eestis. Ja nagu kokku lepitud, esimesena annab selgitust tervishoiuminister härra Ellamaa.

## **A. Ellamaa**

Austatud härra eesistuja, austatud Ülemnõukogu! Mul on hea meel, et Ülemnõukogu liige Ristkok selle küsimuse esitas. Selle Maharishi Vedateaduse Assotsiatsiooniga seoses on mures ka tervishoiuministeerium. Mõni aeg tagasi keeldus tervishoiuministeerium selle assotsiatsiooni registreerimisest, kuivõrd ei nähtud seost Eesti traditsioonilises arstiteadusega. Pealekauba ei suudetud kuidagi meile selgeks teha, missugune on tegelik raviefekt mida Maharishi Vedateaduse õpetajad lubavad. Käesoleva aasta sügisest on muutunud asi aktuaalsemaks, sest psühhiaatrid on tähele pannud, et nende poole on sagenenud pöördumised mitmesuguste psüühikahäiretega just pärast Maharishi Vedateaduste koosolekuid, kus toimub mediteerimine. Samuti on esitanud meile oma kahtlusi selle assotsiatsiooni tegevuse suhtes

mitmed inimesed, kes näevad oma lähedaste tahteaktiivsuse langust ning seda, et nende lähedased kaotavad huvi nii töö- kui perekondlike kohustuste vastu. Kõige suurem mure on selles, et mediteerimisele on kaasa tõmmatud lapsi ja noorukeid. Meie ministeeriumi töötajad on üritanud osaleda nendel koosolekutel või õpingutel, ma ei oskagi öelda, kuidas neid nimetatakse. Kuid üldreeglina on need olnud salastatud. Sellest osavõtjaid vannutatakse, et sellest ei tohi rääkida, sissepääs mõnedele kursuste tsüklitele on rangelt piiratud, ainult pildiga dokumendi esitamisel, õpetaja sõnade lindistamine on keelatud jne. Me leiame, et tegemist on inimese psüühika mõjutamisega ja see on vahetult meie psühhiaatrite tegevusala, millega nad ka praegu tegelevad. Me oleme praegu moodustanud psühhiaatritest komisjonid, kust me palume osa võtta meie kristlikel organisatsioonidel. See on üks aspekt sellest tegevusest. Teine on rahanduslik, kaubanduslik aspekt. Nagu te kõik olete lehest lugenud, see assotsiatsioon reklaamib oma tegevust küllalt laialt, eesmärgiks on hõlmata umbes 1% elanikkonnast. Seejuures võetakse küllalt soliidset maksu nendes õpingutes osalemise eest. See maks on kuni 25% palgast. Nii et ma usun, et selle organisatsiooni tegevust peaks edasi uurima. Kui aga selgub, et meie psühhiaatritest uurimiskomisjon siiski ei saa võimalust osaleda selle assotsiatsiooni töös ning kontrollida selle tegevust, siis ma usun, et tervishoiuministeerium on sunnitud taotlema selle assotsiatsiooni tegevuse lõpetamist Eestis.

### **Juhataja**

Suur tänu! Kuulame, kas Andrus Ristkok soovib täpsustada? Soovib. Andrus Ristkok.

### **A. Ristkok**

Lugupeetud tervishoiuminister, teie vastus rahuldab mind, aga mul olid veel mõned küsimused ka asja finantskülje kohta. Mingite hinnangute järgi võib arvata, et mediteerimise levitajad on selle poolteise aastaga vähemalt 2–9 miljonit endale teinud. Kas ka rahandusministeerium on selles suhtes mingeid hoiakuid võtnud ja kuidas suhtuvad asjasse hariduselu juhtijad?

### **A. Ellamaa**

Ma loodan, et haridusminister hr. Rein Loik saab selles küsimuses selgust tuua. Nimelt on see assotsiatsioon registreeritud eelkõige haridusministeeriumi juures kui õpetusorganisatsioon.

### **Juhataja**

Suur tänu! Andrus Ristkokil ei ole teist küsimust?

**A. Ristkok**

Ei.

**Juhataja**

Suur tänu! Järgmisena annab selgitusi haridusminister hr. Rein Loik.

**R. Loik**

Väga lugupeetud Ülemnõukogu! Küsimus on võib-olla mitte otse haridust puudutav ja ma ei ole kompetentne vastama sisuliselt selle õpetuse asjus. Vastaksin nii palju, kui on teada haridusministeeriumil. Haridusministeerium on registreerinud sellise asutuse, mille nimi on Eesti Maharishi Vedateaduse Assotsiatsioon, ja registreeritud on ta Eestis 4. juulil. Registreeritud on ta täiesti korrektselt, põhikiri on koostatud täiesti korrektselt. Me ei näe selles põhikirjas ühtegi sellist momenti, mis peaks olema põhjuseks seda organisatsiooni mitte registreerida. Eesmärgid on üldhumanistlikud, organisatsioon on vabatahtlik ja tema liikmeks võib olla iga kodanik, kes on läbi käinud transtsendentaalse meditatsiooni kursuse ja tunnustab põhikirja. Ma ei oska kommenteerida neid rahalisi küsimusi, mida härra Ristkok tervishoiuministrile esitas. Haridusministeeriumil ei ole sellist täpset statistikat. Ma loodan, et me saame selle organisatsiooni juhtide käest ja võime anda sellest kirjalikult küsijale teada. Kuid ma tahaks öelda ühte, kuna õpetustegevus on litsentseeritav tegevus ja see otsus litsentseerimise kohta on vastu võetud hiljem, kui see asutus registreeriti. Registreerimise ajal meil ei olnud andmeid selle assotsiatsiooni võib-olla poleemilisest tegevusest. Me ei ole praegu väljastanud talle õpetuslitsentsi. 16. oktoobril arutas meie komisjon seda küsimust ja otsustati moodustada spetsiaalne ekspertiisikomisjon koostöös Eesti Vabariigi Tervishoiu- ja Tervisehoiuministeeriumiga, kes analüüsiks neid üksikuid pöördumisi. Pärast ekspertiisikomisjoni töö lõpetamist meil on selle assotsiatsiooni tegevuse kohta veidi täpsem pilt. Seejärel me siis langetame otsuse, kas lubada jätkata õpetustegevust kui sellist või seda luba mitte anda. Ma arvan, et sellest otsusest me informeerime siis ka üldsust ja ka küsijat.

**Juhataja**

Suur tänu! Andrus Ristkokil ei ole soovi küsimust esitada. Suur tänu, härra Loik.

Lugupeetud Ülemnõukogu, ma olen siiski sunnitud vahele kõnelema päevakorra teemadel. Mulle on heidetud Ülemnõukogu poolt ette nii ühte kui teist, sealhulgas ka resolutsuse puudumist vajalikul hetkel. Ma teatan, lugupeetud Ülemnõukogu, et praegu kehtib erireglement, mis minul on selgeks õpitud ja on omal ajal saadikutele välja jagatud. Kas see



reglement on hea või halb, see on iseküsimus, kuid ta kehtib täna ja ma teen kolmandat korda selgeks härra Malkovskile, et sellelaadilised pretensioonid minu aadressil on kohatud. Kirjalik märkus saab edasi antud vajalikule instantsile.

Jätkame valitsuse ja Eesti Panga infotunniga. Rahvasaadikud Telgmaa, Kostabi ja Madissoon on esitanud järelepärimise hankelepingute sõlmimisest ja tööhõivest. Selles küsimuses annab meile selgitust materiaalse ressurssida ministri asetäitja, härra Rapoport.

## **J. Rapoport**

Lugupeetud eesistuja, lugupeetud rahvasaadikud! Ma vist räägin parem vene keelt, sest ma ei usu, et tõlk võib edasi anda kõik, mis mina tahan ütelda. Möödunud nädalal peatus valitsuse esimees Edgar Savisaar oma sõnavõtus kõrvuti teiste küsimustega, mis olid seotud järgmise aasta küsimuste läbiarutamisega Nikolai Rõžkovi juures, ka materaal-tehnilise varustamise küsimustel. Arvud, mis ta nimetas, ei ole selle lühikese ajavahemiku jooksul muutunud ja kui te nõustute, siis ma ei peatuks täna arvudel, vaid pean väga tähtsaks rahvasaadikute informeerimist olukorrast, mis on kujunenud või võib kujuneda rahvamajanduses. Teie rahutus on täiesti põhjendatud. Ma ei hakka teid väsitama arvudega ja nimetan vaid kaks arvu, mis sisuliselt kordavad seda, mis oli juba öeldud Edgar Savisaare poolt.

NSV Liidus valitsev materaal-tehnilise varustuse süsteem on pretsedenditu, nagu te teate. Kõikidest rahvamajandusharudest on üleminek turumajandusele kõige keerulisem just siin, sest sellise arhimonopolistliku süsteemi lõhkumine nõuab tõsiseid jõupingutusi. On olemas nn. tsentraliseeritult jaotatav toodang ja mittetsentraliseeritult jaotatav toodang.

Möödunud nädalal sai öeldud, et tsentraliseeritult jaotatakse põhilisi eluvajadusi rahuldavaid tooteid. Kuid te saate ju aru, et auto jaoks on vaja mitte ainult metalli, mootorit ... Kui pole akumulaatorit, siis ta käima ei lähe, aga akumulaatorid on mittetsentraliseeritult jaotatav toodang. See on lihtsalt näide. Selleks 1990. aastaks tsentraliseeritult jaotatav toodang (mida jaotavad NSVL Plaanikomitee ja NSVL Varustuskomitee) moodustas 450–500 gruppi. Täpset arvu on raske öelda, aga igas grupis on omakorda tohtu palju nimetusi. Kõik ülejäänud saadakse otsesidemete kaudu. Pean teile kohe ütlema, et tööstuses valitsenud kartus, et otsesidemed ei toimi, osutus lõppude lõpuks ülearuseks. Ma tahan, et te mind õigesti mõistaksite. Ma olen praktik ja tean täpselt, kuidas need vahetused käivad. Ma ei hakka peatuma selle tegevuse kõigil negatiivsetel külgedel. Põhimõtteliselt aga otsesidemed käivitusid. Tsentraliseeritult jaotatava toodanguga aga seda ei toimunud. Erinevalt möödunud aastast, kui aasta keskel oli olemas Ülemnõukogu ja Ministrite Nõukogu otsus selle kohta, mida pidada tsentraliseeritult jaotatavaks, mida mitte (et tööstus täpselt teaks, kuidas

planeerida oma tööd), käesoleva aasta plaani koostamisel seda ei olnud. Ning kõik ootasid fonde, mida aga ei saanud ning pole tegelikult saanud tänase päevani.

Septembri lõpus, kui olukord muutus täiesti võimatuks, avaldati presidendi ukaas selle kohta, et tulevaks aastaks tuleb sõlmida sidemed vastavalt väljakujunenud suhetele ja, nagu kõik normaalsed inimesed mõistsid, välja kujunenud mahtude piires.

Esiteks, see oli kooskõlas Venemaa 500 päeva plaaniga, teiseks oli meie olukorras minu arvates ainuke väljapääs, et mitte lõhkuda lõplikult kõike seda, mis veel püsib.

Tuginedes neile kahele momendile, pean silmas 500 päeva programmi ja presidendi ukaasi, antakse välja uus riiklik tellimus. Uus riiklik tellimus ei hõlma mitte 450 kaubagruppi, vaid 270 üksikpositsiooni. Kuid neile 200 positsioonile, mis kunagi kuulusid tsentraliseeritult jaotatava toodangu hulka, pole keegi lepinguid sõlminud, sest tehased ei teadnud, kuidas toimida. Alates 2. oktoobrist hakkasid tulema Lev Voronini poolt allakirjutatud Ministrite Nõukogu korraldused, sealjuures mitte komplekselt, vaid ühekaupa. Meid kutsuti Moskvasse. Ma võtsin isiklikult ühest nõupidamisest osa, kus valmistati ette kõigile tuntud Ministrite Nõukogu määrust nr. 1026. Oma küsimusele, mis on esmane, kas presidendi ukaas või Lev Voronini korraldus, ma vastust ei saanud ega saanud ka keegi teine, kuid asi läks käima. Vaatamata sellele, et meil oli juba ära tehtud väga suur töö (ja mitte ainult meil, vaid kogu maal) endiste lepingute pikendamisel ning meil oli juba 65% kokku lepitud otsesidemete korras, nomenklatuur muutus ja tekkis segadus.

Tahaksin tuua väljavõtte veel ühest korraldusest. Vabandage mind, see on erakorraline küsimus. Ma kasutan mulle antud võimalust ja püüan vastata küsimusele, mille püstitas austatud Mikk Titma. Ma ei taha sugugi vähendada Jüri Krahti ega Viljar Veskivälja tähtsust. Neist see küsimus üldse ei sõltunud. Ma tõestan seda kohe.

6. oktoobri korraldusega nr. 1685 (see oli juba presidendi ukaas) määratakse kindlaks 1991. aastaks tarbekaupade loetelu, selles on 97 kaubagruppi (praeguseks on juba 105). Ministriumidele ja ametkondadele antakse korraldus kindlustada see tootmispotentsiaali täielikuma kasutamise ja jne., tähendab, plaanikomiteel ja varustuskomiteel näha ette tarbekauba tarnete kindlustamine mahus, mis on määratud kindlaks lisas 1, sealhulgas ka impordi osas. Aga kelle jaoks? Liiduliste komplekside jaoks. Täpselt samu kaupu toodavad kõik Nõukogude Liidu vabariigid, täpselt selle loendi alusel. Ning meie kohalik tööstus samuti, peaaegu 300 milj. rbl. eest.

Mis on kirjas liiduvabariikide kohta? Elanike rahaliste tulude ja kulude bilansi prognoosis ja teistes tähtsaimate rahvamajandusproportsioonide arvestustes on vabariikliku alluvusega tööstuses toodetavate mittetoidukaupade maht vastavalt lisale 33 miljardit rubla, Eestis 920

miljonit. See arv pole õige. 33 miljardit rubla NSV Liidu kõikide liiduvabariikide rahvamajanduses on katteta, on absoluutne null. Vabandage mind, et ma olen endast pisut väljas, aga see on mul hinge peal. Ma olen varustuses väga palju aastaid töötanud, aga ei ole kujutanud ette, et asi võib nii kaugele minna. 31. oktoobril Moskva nõupidamisel, mida juhatasid plaanikomitee ja varustuskomitee esimeeste asetäitjad Malahhov ja Anissimov ning mille tööst võtsid osa materiaalsete ressursside minister ja kaubandusminister, ühesõnaga, kõik kutsutud, ütlesin ma varustuskomitee vana töötaja õigusega, et selline tegevus on rumal. Otse nii ütlesingi, et see on rumal ja ei vii kuhugi, toob kaasa vaid sotsiaalseid vapustusi. Täpselt samuti on toimunud kergetööstusega. Kergetööstuskompleks on teiste hulgast välja rebitud ning seda varustatakse tsentraliseeritult, täpselt samuti on süsteemist välja kistud agrotööstuskompleks. Nagu seisaksid nad väljaspool vabariiki! Ma rõhutan, et siin ei ole mitte mingisugust Eesti küsimust. Ma tahan, et kõik teaksid – see on üleliiduline küsimus. Täpselt samuti suhtutakse absoluutselt kõigisse. Isiklikult mina näen selles keskuse konfrontatsiooni vabariikidega ja ma ütlesin selle arvamuse Moskvast juhtkonnale ka täiesti selgelt ja ühemõtteliselt enda nimel välja. Ma olen selles veendunud ning võin seda kinnitada paljude näidete varal. Seda esiteks.

Ma tahaksin, et lugupeetud saadikud teaksid, milles asi seisneb. Keskvalitsus ei valda ressursse *de facto* ja te teate seda väga hästi. Nendele paberilipakatele ei pööra keegi tähelepanu. Kuid need paberid võivad kohapeal mängida teatud osa, sellega võidakse spekuloida. Nimelt sellepärast pidasime erakordselt tähtsaks siiski saavutada Liidu valitsuselt meie küsimuste lahendamist selles suunas. Kui Savisaar ja teised, sealhulgas mina, olime Moskvast, esitasime nõudmise, et vabariiki tuleb vaadelda ühtse rahvamajanduskompleksina, teisiti lihtsalt ei saa. Me olime Masljukovi juures ja tundub, et meie küsimus leidis seal mõistmist.

Asi on selles, et Eesti on kolme aasta jooksul saanud tsentraliseeritud ressursid kõikidest liiduvabariikidest ühtedesse kätte, v.a "Dvigateli" omad, aga ülejäänud kõikide teiste tehaste omad küll. Ilmaasjata naerate, härra Lebedev, ma olen professionaal, oma ala spetsialist.

Tähendab, kolm aastat on meil ühine fond. Vastavad paberid on alla kirjutanud NSVL plaanikomitee, varustuskomitee ja Bruno Saul. Need kirjutati alla ja meie töötasime. Sellesse ringi ei kuulunud "Dvigatel" (ehkki me osutasime talle kommertsteenuseid), Pöögelmanni-nim. tehas (osaliselt, mitte tervikuna), "Baltijets" ja Sillamäe. Samuti langes ära Pärnu masinatehas, kui ta läks üle masina-ehitusministeeriumi alluvusse. Ülejäänud Eesti Vabariik oli kõikide ressursside ühisvaldajaks ning selline eksperiment viidi läbi. Sellisel juhul on

tõepoolest võimalik vabariigisisestel ressursside kohapealse ümberjaotamisega kuidagi tööstust kindlustada. Kõik jõudsid järeldusele, et see on mõistlik tee ja kõik on nii nagu vaja. Järsku aga see kokkulepe katkestati ja seda ühepoolselt, ilma meiega kooskõlastamata. Ette rutates tahaksin ma öelda, et oleks mõistlik, kui ka teised vabariigis vaatleksid asja tervikuna. Tehased või siis majandusharud, kes saavad ressursse, kulutavad kütet, toitu jne. ning see kõik peab samuti toimima. Niisiis lisaks sellele, et meil on puhtjuriidiliselt õigus sellist küsimust püstitada, meid ka provotseeriti seda püstitama. Ma arvan, et minu loogika on arusaadav. Minu käes on Nikolai Rõžkovile adresseeritud kiri. See on väga korrektne, mõistlik kiri selle kohta, et kõiki neid küsimusi tuleks vaadelda siiski komplekselt. Me ei pretendeeri sellele, et saada 100%-liselt ressursse, ei. Ainult selle piirides, et tagada eluvõimelisust ning jõuda mingi mõistliku kooskõlastatud tegevuseni. Ma saavutasin kokkuleppe. Ma rääkisin asja olemusest, näitamaks, et küsimus polegi niisama lihtne.

Analoogiline on kõikide liiduvabariikide ja oblastite olukord. Eile olid meie juures külalised Mordvast, laupäeval Tatarimaalt. Olukord on täpselt samasugune, s.o. püütakse tõestada, et kohalikud võimud ei saa keskuseta hakkama ja tahes-tahtmata tuleb kohalikel võimudel pöörduda keskvõimude poole. Minu arvates pole see eriti eetiline, vaid on isegi ebaaus.

Mida on vaja teha ja mida me praegu teeme? Me jätkame energiliselt tööd. Eile hommikul rääkisin ma kaks korda oma Moskva-ülemustega, meie asja arutatakse. Kui palju me saame, nii palju siis me saame. Samal ajal töötame oma kolleegidega. Meil on NSV Liidu territoriaalorganitega sõlmitud 28 horisontaalleepingut ja kolleegidega vabariiklikest varustuskomiteedest 10 lepingut. Pidevalt on komanderingus Nõukogude Liidus 30 brigaadi, sellele lisandub käesoleval nädalal 20 brigaadi. Võin teatada, et Ukraina üldse ei tunnistanud riiklikku tellimust. Eile tulid tagasi meie töötajad, nad olid jõudnud Ukrainaga kokkuleppele. Mis kutsub minus esile kõige suurema kartuse? Kõige rohkem muret teeb muidugi import, see on kõige keerulisem ja tänaseks täiesti lahendamata probleem. Kuid ma kordan jälle, et see pole mitte sinult Eesti, vaid üldriiklik probleem. Vabandage, et kulutasin nii palju teie aega. Ma tahtsin teid lihtsalt informeerida sellest, et küsimus on märksa keerulisem, kui võiks arvata.

## **Juhataja**

Lugupeetud Ülemnõukogu ja lugupeetud vastajad, aruandjal on veel 12 minutit. Sinna sisse peavad mahtuma küsimused ja vastused ja veel hr. Tamme selgitus. Heino Kostabi.

## **H. Kostabi**

Lugupeetud hr. juhataja, lugupeetud kolleegid! Austatud ettekandja! Mul on üks küsimus. Missugune tootmisharu on järgmiseks aastaks oletatavasti kõige halvemini ressurssidega varustatud ja kes selle segaduse all meil vabariigis kõigepealt hakkab kannatama? Aitäh!

## **J. Rapoport**

Ma vastan. Praegusel momendil on väga raske ütelda, sest fondid ja limiidid alles tulevad, see on üks asi. Teine asi, ma ütlesin juba, fondid võivad olla, limiidid ka, aga tehased ei tarvitse täitmiseks vastu võtta. Ma mõtlen, et tööstuses on kõige raskemas seisus tänasel päeval endine kohalik tööstus. Ja kommunaalmajandus.

## **Juhataja**

Kas hr. Rapoportile on veel hr. Kostabilt, Telgmaalt või Madissonilt küsimusi või esitate peale hr. Tamme ettekannet? Suur tänu, hr. Rapoport, praegu rohkem küsimusi ei ole. Palume kõnetooli hr. Tamme.

## **J. Tamm**

Austatud saadikud, mul on palutud vastata või õigemini iseloomustada tööstuse praegust seisundit, sealhulgas ka küsimusi, kuidas tegeldakse kaadri ümberkvalifitseerimise, ümberpaigutamise ja töölepaigutamise. Kuna minu käsutuses on väga vähe aega, siis ma teen võimalikult lühidalt.

9 kuu tulemused näitavad, et Eesti tööstus, võrreldes möödunud aasta sama perioodiga, on mahtudest täitnud 98%, tähendab 2% on meil praegu langust olnud. Nende languste põhjused on hr. Rapoport'i jutust teile võib-olla ka selgunud, eelkõige on tegemist varustusraskustega. Kui me lähemalt vaatame, siis see langus ei olnud ühtlane. Suurel määral on selle 2%-lise languse taga kolme ettevõtte töö. Tunduvalt on vähendanud oma tootmist just nimelt varustusraskuste tõttu tehas "Volta", samuti "Eesti Kaabel" ning kergetööstuse süsteemist "Linda". Põhiliselt nende ettevõtete tõttu ongi tekkinud 2%-line langus. Teiselt poolt on eriti kergetööstus märkinud, et languse põhjuseks on praegu tööjõupuudus, tööjõu äravool mitmesugustesse teistesse ettevõtluse vormidesse. Ja antud situatsioonis meil praegu ei ole probleeme üleliigse tööjõu töölerakendamise või ümberpaigutamise. Kui nüüd kõnelda tulevast aastast, siis taolised probleemid võivad tekkida ja tõenäoliselt tekivad. Ministeeriumil on olemas vastav abinõudeplaan. Ma arvan, et kõigil saadikuil on võimalik täpsemate andmete saamiseks tutvuda statistikaameti poolt väljaantava väikese brošüüriga, kus on

rahvamajanduse töötulemused 9 kuu jooksul. Seal on kõik väga üksikasjalikult kirjas, seetõttu ma praegu ei hakkaks ümber jutustama antud statistilise ülevaate materjale ja ootaksin võib-olla teilt täiendavaid küsimusi, kui neid on.

### **H. Kostabi**

Lugupeetud härra juhataja, lugupeetud härra ettekandja! Mul oleks üks täiendav küsimus. Te rääkisite sellest 98%-st. Millistes hindades on arvestus? Aitäh!

### **J. Tamm**

Arvestus on loomulikult tehtud hulgihindades ja nii, nagu see oli ka möödunud aastal. Ma saan aru, et te peate silmas, et rubla väärtus on kukkunud ja kuidas on siis koguseliselt. Mul on siin üsna põhjalik ülevaade kontserni "Estar" kohta. See on võib-olla natuke liiga mahukas, et seda tervikuna siin iseloomustada. Selle asja sisu oleks lühidalt järgmine. Ka koguseliselt ei ole meil langus eriti märkimisväärne naturaalses väljenduses. Ja tootmismahud enamasti täideti või mõningaid kaupu toodeti isegi mõnevõrra rohkem. Näiteks on küllalt huvitav, et sukki-sokke on toodetud möödunud aastaga võrreldes 1% rohkem, vaipu ja vaibatooteid 7% rohkem jne. Et meil neid praegu poes ei ole saada, sellel on omad selged põhjused olemas. See näitab veel kord, kui võrd tasakaalust väljas on kaubamass, raha ja töötasud ning hinnad. Nii et kui hr. Kostabil on huvi ja võimalus, siis me võime teda selle materjaliga tutvustada. See on liialt mahukas, et seda praegu siin iseloomustada.

### **Juhataja**

Suur tänu, hr. Tamm! Lugupeetud Ülemnõukogu, lugupeetud reglemendikomisjon, mul on palve kaaluda, kas on ikka õige, et langevad ühele istungile kaks sellist küsimust nagu päevakorraväliste küsimuste arutamine ja valitsuse infotund. Võib-olla on vaja reglementi muuta. Me ei suutnud enam kõiki ettevalmistatud küsimusi läbi arutada. Sellepärast ma vabandan siseministri asetäitja ees, rahandusministri ees, Hinnaameti peadirektori ees ja justiitsministri ees ning palun neid järgmisele valitsuse infotunnile.

Homme plenaaristung kell 16.00. Head nägemist!

## EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU

### 23. ISTUNGJÄRK

#### KOLMAS ISTUNG

21. november 1990

#### **Ettepanekutest ajutiste komisjonide moodustamise kohta toiduainete ning kütuse ja energeetiliste ressurssidega varustamise kontrollimiseks vabariigis**

##### **Juhataja (Ü. Nugis)**

Tere õhtust, lugupeetud saadikud! Kohaloleku kontroll. Kohal on 76 saadikut, puudub 29.

Lugupeetud Ülemnõukogu, jätkame päevakorraga.

4. päevakorrapunkt: "Ettepanekutest ajutiste komisjonide moodustamisest toiduainete ning kütuse ja energeetiliste ressurssidega varustamise kontrollimiseks vabariigis". Ettekandja on Klavdia Sergij.

##### **K. Sergij**

Lugupeetud rahvasaadikud, saadikute ühendus vaatas veel kord läbi ajutiste komisjonide moodustamise küsimuse ja tuli järeldusele, et need on vajalikud. Eriti mõistame seda pärast eilset valitsuse infotundi, kus me ei saanud mingit informatsiooni selle kohta, kuidas lahendab valitsus antud perioodil keerulisi majandusküsimusi ning mis ootab meid ees 1991. aastal. Pinge ühiskonnas kasvab. Kuivõrd me oleme kindlustatud? Kuidas lahendatakse toiduainetega, kütuse ja energeetiliste ressurssidega varustamise küsimusi? Eile me vastust ei saanud ja valitsuse infotund loomulikult ei rahulda meid. Saadikute ühendus tegi ettepaneku, et tähtsaid majandusküsimusi arutatakse vahetult Ülemnõukogus, tehtaks vastavad järeldused ning võetakse vastu Ülemnõukogu otsus.

Me tegime ettepaneku kuulata ära ja arutada Ülemnõukogus valitsuse tegevust järgmistes küsimustes: turumajandusele ülemineku programm, majanduslanguse pidurdamise abinõud, vabariigi varustatus kütuse ja energeetiliste ressurssidega, Eestimaa elanike elatustaseme analüüs ja sotsiaalse kaitse abinõud.

Selleks et neid küsimusi vahetult tundma õppida, teeme me ettepaneku moodustada ajutised komisjonid, kes tegeleksid konkreetselt küsimuse uurimisega. Siin oli saadikutelt

ettepanekuid, et nende küsimustega võiks tegelda majanduskomisjon, kuid meie arvame, et need küsimused ei ole majanduskomisjonile jõukohased, sest komisjoni koosseis on väikene ning ta tegeleb põhiliselt seadusloome küsimustega. Oli ka ettepanekuid, et nende küsimustega võiks tegelda Ülemnõukogu tervikuna. Kuid kui tegeleb kogu Ülemnõukogu, siis tähendab see, et ei tegele keegi. Kuid need on siiski elanikkonnale, meie valijatele, väga tähtsad, elulised küsimused. Me leiame siiski, et ajutised komisjonid tuleb moodustada, et nad uuriks küsimusi alates ministeeriumidest ja lõpetades kohtadel kohalike nõukogudega. Ning informeeriks vajaduse korral Ülemnõukogu. Juhul, kui küsimusi tõepoolest halvasti lahendatakse, peab Ülemnõukogu võtma vastu otsuse. Me leiame, et Ülemnõukogu peab kontrollima vabariigis niihästi poliitilist kui ka majanduslikku olukorda. Otsuse te saite, lühikene seletuskiri on teil samuti olemas. Ma palun Ülemnõukogu meie valijate huvides siiski toetada antud ettepanekut.

### **Juhataja**

Suur tänu! Millised on küsimused ettekandjale? Ei ole küsimusi. Suur tänu!

### **A. Tähiste**

Austatud eesistuja, lugupeetud ettekandja! Mul on natuke selgusetu, millist võimu saavad saadikud kasutada. Teatavasti on ju Ülemnõukogul seadusandlik võim. Kui saadikute ajutine grupp hakkab lahendama selliseid küsimusi, siis meil ei ole ju tegelikku võimumehhanismi, ei ole majanduslikku võimu, ei ole täidesaatvat võimu. Ülemnõukogu omab ju seadusandliku võimu initsiatiivi. Sellepärast jääb mulle selgusetuks sellise komisjoni mõtte ja volitused. Aitäh!

### **K. Sergij**

Selles küsimuses ma arvan, et meie valisime Eesti Vabariigi Valitsuse, kinnitasime selle ja meil on õigus igal ajal teda kontrollida. Kontrollida, kuidas ta lahendab ühte või teist küsimust.

Antud otsusest. Ma leian, et igal saadikul on õigus tegelda antud küsimusega. Ning et iga saadik ei tegeleks sellega, vaid tegeleksid konkreetsed isikud, selleks ongi see otsus. Me ju kinnitame selle otsusega nende volitused, ning ma arvan, et neil on õigus tegelda nende küsimustega.



**J. Allik**

Lugupeetud pr. Sergij! Mind huvitab selline küsimus. Nende komisjonide tegevus puutub otseselt kokku või kattub vabariigi valitsuse tegevusalaga, sest need funktsioonid, mida komisjon endale võtab, peaks võtma endale vabariigi valitsus. Kas see projekt ja nende komisjonide moodustamine on vabariigi valitsusega kooskõlastatud?

**K. Sergij**

Valitsusega me komisjonide moodustamist ei ole kooskõlastanud. Sellepärast, et me ei asenda valitsust. Me eeldame siin kontakti ja kindlasti ka koostööd valitsusega. Ma leian, et see ei lähe vastuollu.

**A. Ristkok**

Mul on selline küsimus. Kas see komisjon ei sünnita meil jälle paralleelismi? Ja kas ei ole veel muid teid enne selles selgusele jõudmiseks, et me peame just ajutise komisjoni moodustama. Majanduskomisjon võiks ju omaette asjaosalisi ära kuulata ja täiendavalt valitsuselt informatsiooni hankida. Siis võib-olla tekib vajadus selliseks komisjoniks. Võib-olla ei ole see veel praegu reaalne. Me teeme selle komisjoni võib-olla liiga vara. Aitäh!

**K. Sergij**

Me oleme arutanud, miks me otsustasime teha ettepaneku ajutiste komisjonide moodustamiseks. Sellepärast, et need on kaks eluliselt tähtsat küsimust: toiduainetega kindlustamine ning kütuse ja energeetiliste ressurssidega varustatus. Me leiame, et selles osas peaks Ülemnõukogu situatsiooni vabariigis kontrollima. Ei saa ju kõik jätta valitsuse vastutada. Ning me ei tea, kuidas valitsus lahendab neid küsimusi. Juba oli ka ettepanekuid, et sellega võiks tegelda majanduskomisjon. Majanduskomisjonil on lahendada hulk küsimusi, ta pole enamaks võimeline. Seda küsimust tahame ka ise uurida, mitte lihtsalt kuulata ära informatsiooni. Me kuulame siin valitsuse põhiliselt positiivset informatsiooni, kuid kohtudes valijatega on tuntav suur pinge ja ebakindlus, eriti 1991. aastal toiduainetega varustatuse, samuti kütuse ja energeetiliste ressurssidega kindlustatuse suhtes. Juba sel aastal ei ole inimesed kindlustatud kütusega vajalikul määral, täiesti teadmata on, kuidas kujuneb olukord toiduainetega järgmisel aastal.

Sellepärast on lihtsalt vaja küsimusi uurida kohapeal, samuti valitsuse käsutuses olevate dokumentide alusel tuua koos selgust sellesse küsimusse, et meil oleks täielik informatsioon. Positiivse informatsiooni korral pole sugugi vajalik Ülemnõukogus ärakuulamine, aga kui

olukord on tõesti keeruline, siis võib osutada vajalikuks ka Ülemnõukogus ärakuulamine, et võtta vastu konkreetne otsus.

### **Juhataja**

Suur tänu! Klavdia Sergij, tundub, et on veel küsimusi. Uno Ugandi.

### **U. Ugandi**

Lugupeetud juhataja, lugupeetud ettekandja, saadikute ühenduse poolt on tehtud ettepanek või otsuse projekt. Mind huvitaks, kes sinna saadikute ühendusse kuulusid või milline ühendus see on? Aitäh!

### **K. Sergij**

See oli esitatud septembris, sinna kuulub 15 inimest. Kui teid huvitab, võin nimetada. Need on Juhan Telgmaa, Ants Järvesaar, Aavo Mölder, Arvo Sirendi, Aleksandr Labassov, Pavel Grigorjev. Kõik 15 võib-olla küll mitte, kuid sellesse gruppi kuuluvad endised majandusjuhid. Kõik nad ühinesid ainult seepärast, et tahavad kaasa aidata majandusküsimuste lahendamisele.

### **Juhataja**

Suur tänu! Ülemnõukogul rohkem küsimusi ei ole. Avame läbirääkimised. Pavel Grigorjev.

### **P. Grigorjev**

Lugupeetud spiiker, austatud saadikud! Ma ei kavatsenud kolleege saadikuid veenda veel kahe ajutise komisjoni loomise otstarbekuses, seda kuni härra Rapoport'i esinemiseni infotunnis.

Kui me kõik samuti südamega seisaksime meie väikese Eesti huvide eest nagu see härra, me poleks praegu sellises olukorras, vaid oleksime leidnud ummikust väljapääsu. Paljudele meie hulgast on mõistetav majandusmeeste ja elanikkonna ärevus seoses saabuva 1990/91. aasta talvega ning veelgi segasema 1991. aastaga. Ei ajakirjandus, televisioon ega ka valitsus ei anna meile toimuva kohta objektiivset hinnangut. Veel kahe komisjoni loomine ei kaitse meid kõigi hädade eest. Aga isegi siis, kui ta suudab pehmendada meie kukkumist (esitab Ülemnõukogule ülevaate asjade tegelikust seisust kütuse, energeetiliste ressursside ja toiduainetega, suudab esitada mõne stabiliseerimisvariandi), siis pole see asjatu töö ja tühi ajaraiskamine.

Minu isiklik arvamus on, et normaalse olukorra puhul vabariigis pidanuks seda tööd juhtima meie lugupeetud eelarve- ja majanduskomisjon, meie poolt austatud härra Veetõusme. Kuid teades, et tema komisjon on üle koormatud seadusloomega, ei tihkaks ma teda koormata veel selle tööga. Tahaksin näha selles komisjonis saadikuid, kes soovivad mitte ainult tunda õppida olukorda, vaid ka pakkuda Ülemnõukogule välja variante olukorra stabiliseerimiseks, seejärel aga selle parandamiseks. See ei asenda mitte mingil moel valitsusprogrammi, ei kujuta endast veel ühte kontrollorganit vabariigis, vaid on Ülemnõukogu soov omalt poolt kaasa aidata vabariigi majanduse vee peal hoidmisele.

Tehes koostööd teiste liiduvabariikide Ülemnõukogudega ja oblastinõukogudega, on n.-õ. rahvadiplomaatia rahva teenistuses. Palun suhtuda mõistmisega antud probleemi ning, heites kõrvale isiklikud ambitsioonid, mõelda igapäevasele leivale. Ülemnõukogu ja valitsus on ajutised nähtused ja mõisted, majandus aga on meie elu igiliikuriks vabariigis. Te lugesite juba kahe komisjoni koosseisu kohta tehtud ettepanekuid. Need on inimesed, kes avaldasid isiklikult soovi osaleda selles töös. Ma tahaksin kütuse ja energeetiliste ressursside komisjoni lisada veel Andrejevi, meie austatud asespiikri, kes on kaua tegelnud põlevkivitööstuse probleemidega. Ma arvan, et nende põlevkivi- ja keemiatööstusealaste teadmistega, mis tal on, annaks ta konkreetse panuse meid 1991. aastal ähvardava kütuse-energeetika kriisi probleemide lahendamisse. Tänan!

### **A. Sirendi**

Austatud kolleegid! Nende ajutiste komisjonide näol oleks meil tegemist põhimõtteliselt vabatahtliku missiooniga ametkondadest sõltumatu info saamiseks praeguses eriti keerulises olukorras. Me teame väga hästi, et peaaegu kõik toiduainete liigid on meil defitsiitsed, alates köögiviljast, kartulist, teraviljast, piimast, kanamunadest, kaladest ja puuviljast. Ma kujutan ette, et olenemata sellest, milliseks Eestis situatsioon kujuneb, on ka parlament vastutav kõigi nende olukordade eest, mis meil võivad ette tulla. Ma usun ka, et see komisjon, kui ta on koostatud arukatest, kompetentsetest inimestest ja töötab koos valitsusega ning omab valitsusega hea kontakti, võib töötada välja ka terve rea ettepanekuid alates toiduainete jaotamisest, normeerimisest, hinna kujundamisest, tulevase aasta olukorra prognoosimisest ja planeerimisest. Ma saan väga hästi aru, et sellega kaasneb üsna korralik risk tänu sellele, et valitsus võib osa oma tegematajätmise süüd veeretada selle komisjoni kaela, sest ka komisjon tegeleb samade küsimustega. Kuid ma usun, et risk seda komisjoni moodustamata jätta on tunduvalt suurem, sest siis me vastutame ka selle eest, et me ei tundnud piisavalt huvi nii tähtsa küsimuse vastu. Võimu ja volituste küsimus laheneb minu arvates päris rahuldavalt, kui

on tegemist komisjoniga, kes suudab kontakti luua vastavate ametkondadega, ettevõtetega ja kohati vaadata ka üle tegelikud ressursid. Ma olen nende asjadega kursis ja mulle tundub, et see küsimus on põhimõtteliselt väga keeruline. Alates kas või nendest asjadest, millest härra Rapoport eile rääkis, kui võivad olla ükskõik kui head lepingud, kuid võib juhtuda, et ühtegi neist lepingutest ei täideta. Võivad olla limiidid ja fondid, kuid need võivad kaubana jääda tulemata. Me oleme seda kõike juba näinud ja arvame, et praeguses segases olukorras võib selline nähtus kujuneda täiesti traditsiooniliseks meie maal.

Edasi peab ütleva, et tõepoolest, see ei ole valitsusega kooskõlastatud ja läbi arutatud. Võib-olla ei oleks ka õige asuda valitsusega läbi rääkima enne, kui me siin omavahel saame selgeks, kas peetakse seda üldiselt vajalikuks või ei peeta vajalikuks. Sealjuures ma tahaksin kõigi saadikute südametunnistusele koputada selles mõttes, et kui te selle ettepaneku tagasi lükkate, siis on vastutus meil üldine. Kui te selle vastu võtate, siis on teil üks täiendav partner juures, kelle käest saab vajalikku infot siinsamas saalis, kui on vaja, siis ka kuluaarides. Täna tähelepanu eest!

## **Juhataja**

Ma juhin Ülemnõukogu tähelepanu sellele, et teie käes olevas projektis ei ole kõiki kandidatuure veel välja pakutud. Oleks kena, kui tehakse ka ettepanekuid. Ain Tähiste.

## **A. Tähiste**

Aitäh! Austatud eesistuja, kallid kolleegid! Tunnetades küll olukorra täielikku tõsidust, ei saa ma siiski nõus olla kolleegide poolt pakutud skeemiga selle komisjoni moodustamiseks. Mitte asjata ei küsinud ma proua Sergij käest, missuguse võimu tasandilt ta lähtuks, sest tõepoolest meil on ikkagi seadusandliku võimu tasand. Vastus oli selline, et saab kontrollida ametkondade tegevust. Kas on selles keerulises olukorras tarvis veel ühte täiendavat kontrollorganit? Ma mõtlen, et me peaksime aitama valitsust ja kõiki ametkondi, kes tegutsevad sellel alal. Võib-olla hea nõu ja mõtete ja kõigi oma sidemetega, mis meil iganes on. Aga kontrollkomisjoni või selliste erivolitustega komisjoni moodustamine tekitab paratamatult psühholoogilise olukorra, et inimesed, kes sellega päevast päeva tegelevad, on kas laisad või rumalad või saamatud. Nii et peaks võrdlemisi kiirelt erakorralisi majanduslikke hoobi kasutama. Kas kuulutada välja erakorralise krediidi saamise või rahaliste vahendite kasutamise võimalused osta midagi kokku, muuseas ka meie oma maalt, või midagi muud. Ma arvan, et me võiksim pingutada oma mõistust selles suunas, aga ma ei pea vajalikuks luua veel täiendavaid komisjone. Aitäh!

### **(Hääl saalist)**

Lugupeetud kolleegid, Ülemnõukogu võib luua igasuguseid ajutisi komisjone. Erinevalt hr. Tähistest mõtlen ma niiviisi, et kui meil on vabatahtlikest inimestest moodustatud mingi komisjon, kes vabatahtlikult tahab võtta enda peale koostöö ja kontakti hoidmise ministriumidega ja samas annab meile informatsiooni olukorrast, siis see on väga teretulnud nähe ja meil pole mõtet siin pikalt seda küsimust arutada.

### **Juhataja**

Suur tänu! Aleksandr Gussev.

### **A. Gussev**

Lugupeetud eesistuja, austatud saadikud! Ma tahaksin jätkata seda mõtet, mida arendas eelkõneleja. Tõepoolest, tuleb märkida, et need ülesanded, mille võtavad enda peale need kaks komisjoni, on loomulikult ja vaieldamatult Eesti Vabariigi Valitsuse, Eesti Vabariigi ministrite nõukogu ülesanded. Kuid ma arvan, et kui inimestel on soovi tegelda nende küsimustega, aga meil peaks olema loomulik soov saada tõelist objektiivset informatsiooni, siis nende komisjonidega tuleb nõustuda. Ja veelgi enam: tahaksin loota, et Eesti Vabariigi ministriumides ja keskasutustes mõistetakse saadikute lülitumist sellesse töösse kui abiosutamist ministriumidele ja keskasutustele. Sellepärast ma arvan, et nende komisjonide moodustamisest Ülemnõukogu ainult võidab ning vähemalt mingit kahju see ei too. Sellepärast ma toetan nende komisjonide moodustamist ja teen saadikutele ettepaneku samuti seda toetada. Tänan tähelepanu eest!

### **T. Anton**

Võimude lahususe printsiip ja see, kas antud projekt ei riiva valitsuse võimkonda. Nimelt on lugu nii, et Ülemnõukogul poleks õigus lahendada neid küsimusi, mis on valitsuse kompetentsis, ka siis mitte, kui küsimused lahendamist nõuaksid ja kui valitsus sellega nõus oleks. Antud komisjone on minu arvates võimalik moodustada ainult sel juhul, kui need komisjonid ei asu tööle selles sfääris, mis on valitsuse kompetentsis. Valitsuse seisukoht selles küsimuses polegi oluline.

Ja teine mõte. Kindlasti mõlemad komisjonid hakkavad tööle selles valdkonnas, kus töötab majanduskomisjon. Arvan, et meie vaidlust on kergem lahendada siis, kui majanduskomisjon ütleb oma seisukoha esitatud projekti suhtes. Tänan!

## **Juhataja**

Suur tänu! Ootame ka majanduskomisjoni esindaja sõnavõttu. Andrei Prii.

## **A. Prii**

Lugupeetud juhataja, lugupeetud saadikud! Ma sain aru, et need liikmed on ennast vabatahtlikult delegeerinud. Mind delegeeris kristlik-demokraatlik saadikurühm. Aga kui see on vabatahtlik, siis ma võtan oma kandidatuuri tagasi. Aitäh!

## **U. Ugandi**

Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Tahaks toetada Tõnu Antoni sõnavõttu. Kas on mõtet luua lisakomisjone, kes hakkavad meile lihtsalt lisainfot hankima? Igal saadikul on ka praegu õigus, kasutades oma saadikumandaati, maakondadest järele pärida ja seda infot siia tuua. Ma ei näe valitsuse kõrvale valitsusega kooskõlastamata komisjonide tegemise mõtet. Me peame valitsuse arvamuse ära kuulama. Kui ka valitsus on sellega päri, et see ressursse kuidagi juurde annaks, siis võiks ju need luua. Vastasel juhul nagu ei näe sügavat mõtet.

## **K. Koha**

Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Kõigepealt isiklik arvamus. Kütuse ja energeetikaressurssidega varustamine, toiduainetega varustamine on meie valitsuse põhiülesanne. Sellega peab ta tegelema päevast päeva. Seda esiteks.

Nüüd majanduskomisjoni poole pealt. Majanduskomisjon näeb seda projekti täna esimest korda. Vähemalt minul on ta laual esimest korda. Ja majanduskomisjon täna küll selle kohta vastust öelda ei saa. Ta peab selle küsimuse oma koosolekul kindlasti läbi arutama, sest need küsimused on ka majanduskomisjoni pädevuses päevast päeva. Nii et me täna oma seisukohta ei ütle, ütleme siis, kui me oleme seda komisjonis arutanud. Aitäh!

## **Juhataja**

Suur tänu! Rohkem sõnasoovijaid ei ole. Nüüd me peame väikese dialoogi Klavdia Sergijga. Kas lõpetame läbirääkimised ja paneme otsuseprojekti hääletamisele või on tarvidus katkestada?

## **K. Sergij**

Ma arvan, et antud küsimus tuleks panna Ülemnõukogus hääletamisele. Las igaüks väljendab oma arvamust.

## **R. Järlik**

Juhul, kui asi läheb hääletamiseni, palub Rahvarinde saadikuteühendus veerandtunnilist vaheaega. Aitäh!

## **Juhataja**

Suur tänu! Lugupeetud Ülemnõukogu, teie käes olevas projektis on pakutud viieliikmelisi komisjone. Kummasegi komisjoni on pakutud 4 kandidaati. Probleeme võib tulla Andrei Priiga toiduainetega varustamise komisjonis. Kuidas suhtutakse sellisesse lähenemisviisi, et me kõigepealt selgitame välja Ülemnõukogu põhimõttelise seisukoha selle otsuseprojekti suhtes. Tähendab, kas võtta see aluseks või jätta võtmata. Kui Ülemnõukogu on valmis seda aluseks võtma, siis täpsustame, kas komisjonid jäävad viieliikmeliseks ja millised on täiendavad kandidaadid. Mulle tundub, et oleks loogiline nii otsustada, vastasel juhul, kui me enne hakkame pakkuma kandidatuure, võib see osutada tühjaks tööks, kui Ülemnõukogu põhimõtteliselt üldse otsust ei aktsepteeri. Kas ollakse nõus? Ollakse. See ei ole reglemendiga vastuolus? Või on teisi arvamusi? Tõnu Anton.

## **T. Anton**

Lugupeetud kolleegid! Ma julgen veel kord teha ettepaneku, et majanduskomisjon väljendaks oma seisukoha selles küsimuses, mis minu arvates on nende töömailt.

## **Juhataja**

Suur tänu! Kas Kalju Koha tahab täpsustada? Aavo Mölder.

## **A. Mölder**

Lugupeetud kolleegid! See küsimus tõusis päevakorda paar kuud tagasi, kui olukord oli kindlasti natuke leebem kui praegu. Ja Klavdia Sergij poolt oli ettepanek kõikidele fraktsioonidele esitada oma saadikud antud komisjoni. Neid isikuid ei laekunud. Ja võib-olla majanduskomisjon nõustub spiikri ettepanekuga teha enne põhimõtteline hääletamine. Kui see läbi läheb, siis palub majanduskomisjon 10–15 minutiks vaheaega, et oma otsus välja öelda.

## **Juhataja**

Suur tänu! Kuidas majanduskomisjon ja rahvarindelased suhtuvad sellesse? Kas me võime otsustada läbirääkimiste lõpetamise enne vaheaega või peale vaheaega? Ignar Fjuk.

## **I. Fjuk**

Ma arvan, et see otsus võiks olla ennatlik. Ma toetaks ka Rein Järlikut, et juhul, kui spiiker leiab, võiks asja panna ka põhimõttelisele hääletamisele. Enne seda hääletamist palub ka rahva-keskfraktsioon Rahvarinde ühenduse ühe liikmena vaheaega.

## **V. Jermolajev**

Austatud kolleegid, mulle tundub, et me peaksime praegu püüdma vältida vigu. Kui me praegu paneme küsimuse hääletamisele, siis võib saali ettevalmistamatuse tõttu asja lihtsalt ära rikkuda. Üks osa saadikuist nõuab vaheaega, teine osa nõuab vaheaega enne hääletamist. On ettepanek, et majanduskomisjon mõtleks veel. Minu ettepanek on anda majanduskomisjonile 15 minutit nõupidamiseks, las nad peavad kas või lühidalt aru, enne kui panna küsimus hääletamisele. Pärast võime juba hääletada. Tänan!

## **H. Kostabi**

Lugupeetud hr. juhataja, lugupeetud kolleegid! Ma tahaks avaldada oma mõtet, mis puutub meie ülesannetesse. Kõige rohkem me oleme tegelnud seadusandlike probleemidega, vähemtähtsale kohale on jäänud eelarve küsimused, mida me väga kiirustades püüame ajada. Aga kolmandast funktsioonist ei ole me peaaegu üldse rääkinud. See on valitsuse tegevuse kontrolli funktsioon. Sinnani me siiski jõudnud ei ole. Aga ma mõtlen, et teatud määral peaks hakkama ka sellega tegelema, oleks aeg selleks. Aitäh!

## **Juhataja**

Suur tänu! Vaheaeg 15 minutit. Kell 16.41.

V a h e a e g

## **Juhataja**

Kohal on 69 saadikut, puudub 36. Jätkame läbirääkimisi.

## **A. Ristkok**

Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Mul on voli teatavaks teha Rahvarinde ühenduse seisukoht nende komisjonide küsimuses. Jõuti nimelt üksmeelele, et praegustes tingimustes, kus Ülemnõukogu põhiülesandeks on tegelda Eesti riigi taasülesehitamisega, selle



organisatsiooni taasloomisega, on selliste komisjonide loomine lubamatu peamiselt kahel põhjusel.

1. See oleks riiklikult korraldatud dubleerimine, mis juba iseenesest on mõttetud ja organisatsiooniline raiskamine.

2. Ja juriidilises mõttes riigiõiguslikult on see võimude lahususe printsiibi otsene rikkumine. Riikliku organina me ei tohiks ise sellistele pretsedentidele alust anda. Aitäh!

### **Juhataja**

Suur tänu! Kas majanduskomisjon avaldab oma seisukohta? Majanduskomisjoni esimehe asetäitja Aavo Mölder.

### **A. Mölder**

Austatud spiiker, austatud koosolijad! Mina olin küll üks nendest, kes selle ettepanekuga kaks kuud tagasi nõustus, kuid täna majanduskomisjoni koosolekul selgus, et paljudele oli see ootamatus. Majanduskomisjon ei leidnud ühist seisukohta. Komisjoni liikmetest 3 inimest olid poolt, 2 inimest olid vastu ja 2 jäid erapooletuks. Kui lugeda poolt- ja vastuhääli, siis oli üks poolthääli rohkem, aga selget seisukohta ei leidnud.

### **Juhataja**

Suur tänu! Kas lõpetame läbirääkimised? Kohaloleku kontroll. Kohal on 72 saadikut, puudub 33. Ma palun hilinejaid ruttu märkida. Kas kõik hilinejad jõudsid end registreerida?

Lugupeetud Ülemnõukogu, nagu kokku lepitud, pannakse kõigepealt hääletamisele otsuse projekt aluseks võtmiseks. Praegu ei peeta silmas komisjonide personaalset ega arvulist koosseisu, praegu otsustame, kas võtta seda aluseks ja kas on vaja neid kahte komisjoni. Meil on selleks vaja 53 häält. Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et võtta aluseks Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsuse projekt "Moodustada Eesti Vabariigi Ülemnõukogu juurde ajutised komisjonid"? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 32 saadikut, vastu 32 saadikut, erapooletuid on 7. Ettepanek ei leidnud toetust.

Lugupeetud Ülemnõukogu, sellega on 4. päevakorrapunkt ammendatud. Ja minule on laekunud sõltumatute demokraatide saadikurühma otsuseprojekt, mis puudutab Eesti Vabariigi idapoliitika väljatöötamise abinõusid. Saadikurühma esindaja on teinud Ülemnõukogule ettepaneku arutada selle teema päevakorda lülitamist vastavalt §-le 15, mis puudutab kiireloomulisi küsimusi. Arvo Sirendi.

## **A. Sirendi**

Täna! Ma tahtsin avaldada protesti lugupeetud spiikrile. Ta ütles, et on vaja 53 häält, et seda projekti saaks aluseks võtta. Ma paluksin panna uuesti hääletusele, sest 53 ei ole vaja, on vaja rohkem poolthääli kui vastuhääli.

## **Juhataja**

Kas ma eksisin?

## **A. Sirendi**

Ma olen nõus, et küsimus jäi viiki, aga ma arvan, et hääletamise motiivid on erinevad. Kui näed, et niikuinii ei lähe läbi, siis võib hääletada nii või teisiti.

## **Juhataja**

Protest on vastu võetud. Ka mulle meenub, et aluseks võtmiseks oli vaja lihthäälteenamust. Me paneme uuesti hääletamisele. Ma tühistan eelmise hääletamise vooru, neljas päevakorrapunkt jätkub.

Kohaloleku kontroll. Kohal on 77 saadikut, puudub 28. Meil on läbirääkimised lõppenud. Jaak Allik.

## **J. Allik**

Lugupeetud härra juhataja! Me hr. Kasega pidasime veel nõu. Me julgeme väita, et aluseks me oleme otsuseprojekti võtnud, kui võtsime ta päevakorda, sest päevakorda saame võtta praeguse süsteemi kohaselt ainult koos otsuseprojektiga. Nii et kui me lülitame päevakorda, siis võtame projekti aluseks ja selle alusel siis üldse arutamine algab. Nii et reglemendi järgi tuleks hääletada muudatusi, kui neid on, ja kui ei ole, siis panna otsus tervikuna hääletamisele.

## **Juhataja**

Muudatusi ei olnud, ainult et otsuseprojekt ei ole täiuslik, kui nii võib öelda. Autorite poolt pakutud viie komisjoniliikme kohale on ainult 4 kandidaati. Sellisel juhtumil, kui parandusettepanekuid ei ole, oleksin ma pidanud projekti sellisena välja pakkumagi. Kuid siis oleks vastuolu olnud. Samas anti mulle ka märku, et kui päevakorda võeti, siis seda projekti üldse ei olnud. Ja kui ma kirjeldasin Ülemnõukogule, kuidas ma kavatsen seda hääletamisele panna, siis mina lähtusin ka sellest loogikast, et parandusettepanekuid ei ole, ning eeldasin, et sellisel juhtumil peaks ta ikkagi saama 53 häält. See on ikkagi otsuseprojekt, mille me aluseks

võtame, kuid ta ei ole täiuslik. Võib-olla lähtudes sellest, et tegemist on eripärase juhtumiga, küsin ma veel kord, kas on parandusettepanekuid projekti kohta. Kui personaalseid ettepanekuid ei tehta, ootan ma, et näiteks ettekandja teeb ettepaneku vähendada komisjoni liikmete arvu naljani. Klavdia Sergij.

#### **K. Sergij**

Kuna selle ettepaneku ümber on puhkenud vaidlus, siis nõustaksin sellega, et tuleks kindlaks teha, on need komisjonid meile vajalikud või ei ole, nii nagu ütles spiiker. Juhul, kui nad ei ole vajalikud, pole tarvis rääkida ka komisjonide koosseisust. Kui nad aga on vajalikud, siis võiksime otsustada ka koosseisu küsimuse.

#### **Juhataja**

Reglement väga täpset retsepti ei anna ja minu poolt pakutud interpretatsiooni protestis Arvo Sirendi. Sekelduste ärahoidmiseks teen ma siiski ettepaneku anda sellele projektile selline kuju, et siin ei ole vastuolusid. Võib-olla Pavel Grigorjev pakub?

#### **P. Grigorjev**

Lugupeetud spiiker! Ma ütlesin, et Andrejev tahaks osaleda selles komisjonis viiendana. Te vist ei pannud seda lihtsalt tähele, aga tema nõusolek osavõtuks kütuse ja energeetiliste ressursside komisjoni tööst on olemas. Tänan!

#### **Juhataja**

Ei, ma mäletan hästi seda sõnavõttu, kuid üksipäini selle suulise ettepanekuga pole mul midagi teha. Kui see on parandusettepanek, siis palun esitada kirjalikult. Sergei Sovetnikov.

#### **S. Sovetnikov**

Lugupeetud spiiker, austatud kolleegid, me kinnitasime riigikontrolli, mulle tundub aga, et riigikontroll ei tööta. Kuulakem lähimal istungjärgul ära riigikontrolli esimehe. Võib-olla on need komisjonid meile praegu tõesti hädavajalikud. Ma leian, et see tuleks panna veel kord hääletamisele. Kinnitame pärast, praegu tuleks otsustada, kas meil neid komisjone üldse vaja on. Minu arvamus on, et praegustes tingimustes on nad väga vajalikud. Tänan!

#### **Juhataja**

Ma panen muidugi hääletamisele. Läbirääkimised on meil lõppenud. Ma oleksin tahtnud

antud seaduseelnõu autoriga kooskõlastada seda vastuolu. Kas me jääme 5-liikmeliste komisjonide juurde ja pakutakse välja veel täiendav kandidatuur toiduainetega varustamise komisjoni juurde, eeldusel, et Grigorjev on pakkunud välja Andrejevi kütuse ja energeetiliste ressurssidega varustamise komisjoni. Kui ei pakuta, siis on mul ettepanek autoritele jätta teine komisjon 4-liikmeliseks. Mul on olemas üks täiendusettepanek, mis on kvalifitseeritav parandusettepanekuna, ja ootan teist. Kui meil ei ole kandidatuuri toiduainetega varustamise komisjoni, teen ettepaneku jätta see komisjon 4-liikmeliseks.

**K. Sergij**

Toiduainete komisjoni võib jätta 4-liikmeliseks.

**Juhataja**

Suur tänu! Kuna see on kooskõlastatud seaduseelnõu autoriga, siis me seda hääletamisele ei pane. Tiit Made.

**T. Made**

Austatud eesistuja! Me siin arutasime ja teeksime ettepaneku toiduainete komisjoni liikmeks hr. Rein Veidemann. Aitäh!

**Juhataja**

Palun esitada kirjalikult. Rein Veidemann.

**R. Veidemann**

Lugupeetud Ülemnõukogu juhataja, ma tänan hr. Made sellise austusväärse pakkumise eest, aga ma ei tunne end selles valdkonnas kuidagiviisi. Tänan!

**Juhataja**

Taandamine?

**R. Veidemann**

Taandamine.

## **A. Järvesaar**

Austatud juhataja! Minu arvates ei ole mõtet meil siin praegu vaielda, kes komisjoni kuulub ja kes ei kuulu. Täiesti õige on esmalt ikka selgeks teha, kas neid komisjone vaja on. Siis võib-olla hakkame vaidlema, keda panna, keda mitte. Aga võib-olla ei olegi vaja neid komisjone ja vaidleme siin ilmaasjata.

## **Juhataja**

Lugupeetud Ülemnõukogu, mina niiviisi talitasingi. Selle ettepaneku suhtes avaldati protesti, sest tõepoolest reglemendis ei ole selle kohta väga täpset retsepti. Mul oleks olnud võimalik ennast kaitsta, öeldes, et see on reglementeerimata protseduur, ja jääda selle juurde. Kuid ma rahuldasin protesti kodurahu huvides ja tahan nüüd ka lõpule viia. Mul on üks parandusettepanek. Sellest hakkame peale.

Kohaloleku kontroll. Kohal on 78 saadikut, puudub 27. Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et lülitada täiendavalt kütuse ja energeetiliste ressursside komisjoni Viktor Andrejev? Palun hääletada, lihthäälteenamus. Selle ettepaneku poolt on 37 saadikut, vastu 8, erapooletuid 16. Parandusettepanek koosseisu täiendamise osas on vastu võetud.

Rohkem parandusettepanekuid mul ei ole ja panen otsuse projekti tervikuna hääletamisele. 53 häält. Arvo Junti.

## **A. Junti**

Austatud juhataja, kui ma ei eksi, siis enne vaheaega härra Prii ennast taandas, nii et võiks üle küsida, kas ta jääb oma taanduse juurde.

## **Juhataja**

Kirjalikku ettepanekut ei ole. Mina käitun bürokraadina, kui kristlikud demokraadid teevad mulle kirjaliku ettepaneku ja see on parandusettepanek ... Ei tee. Minul rohkem parandusettepanekuid ei ole. Panen otsuseprojekti tervikuna hääletamisele. Indrek Toome.

## **I. Toome**

Lugupeetud juhataja, nähtavasti peaks otsuseprojekti 2. punktis, mis puudutab toiduainetega varustamise komisjoni, tegema paranduse, et seal on 4 inimest.

## **Juhataja**

Lugupeetud koolivend, see on juba tehtud.

## **I. Toome**

Andke andeks.

## **Juhataja**

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et võtta vastu Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsus ajutiste komisjonide moodustamise kohta vastavalt projektile. 53 häält. Selle ettepaneku poolt on 35 saadikut, vastu 33 saadikut, erapooletuid on 6. See ettepanek ei leidnud toetust, otsust ei võeta vastu.

## **Abinõudest Eesti Vabariigi idapoliitika väljatöötamiseks**

### **Juhataja**

Sõltumatud demokraadid on esitanud otsuseprojekti Eesti Vabariigi idapoliitika väljatöötamiseks. Sõltumatud demokraadid paluvad lülitada päevakorda vastavalt §-le 15. Taoliste küsimuste päevakorda lülitamiseks on vajalik esitada nõuetekohaselt dokumendid, mis Ülemnõukogule on välja jagatud. See eeldab lihthälteenamust päevakorra muudatuseks. Kohaloleku kontroll. Kohal on 72 saadikut, puudub 33.

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et lülitada käesoleva 23. istungjärgu päevakorda Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsuse "Abinõudest Eesti Vabariigi idapoliitika väljatöötamiseks" vastuvõtmine? Palun hääletada! Lihthälteenamus. Selle ettepaneku poolt on 40 saadikut, vastu 22, erapooletuid on 8. Päevakorda on täiendatud.

Palun, kes teeb ettekande? Mikk Titma.

### **M. Titma**

Lugupeetud kolleegid! Nagu me kõik teame, on Moskvas praegu jõudnud sündmused üsna kriitilisse punkti. Ühelt poolt püütakse läbi viia liidulepingut, teiselt poolt on selge, et Venemaa juhtkond on asunud liidulepingu suhtes väga kriitilisele positsioonile. Nähtavasti aasta lõpul seoses uue rahvasaadikute kongressi istungiga kõik need vastuolud kulmineeruvad. Seejuures isegi praegune Liidu Ülemnõukogu koosseis on ilmutanud sõltumatust presidendist ja ülemnõukogu juhtkonnast. Kõik see on märksa avardanud Moskvas poliitilise tegevuse ruumi. Seoses sellega meie saadikurühm teeb teile ettepaneku

käsitleda võimalikke abinõusid, et meie idapoliitikat tõhustada, sest oleme arvamusel – kui Moskvast praegu jõutakse mingi arenguvariandini, siis nii või teisiti selle arenguvariandiga tuleb meil teatud aja elada. Seejuures küsimus ei ole ainult Nõukogude armee, vaid küsimus on ka selles, et meie vabariigi majandus sõltub nii toorme kui turu osas üle 90% Liidu turust, samuti kogu finantspangandussüsteem on praegu puhtalt Moskva käes. Kõik see tingib meie väga suure sõltuvuse sellest, milliseks kujuneb Moskvast formeeritav arengutee. Et seda ei kujundataks ilma meieta, teemegi ettepaneku kolme abinõu osas, mis peaks meie poliitikat Moskvast tugevdama. Seejuures arvame, et seisukoht – meie esindajate osalemine Moskvast oleks nagu meie Liitu kuulumise tunnustamine – iseenesest ei ole küllalt kaalukas selleks, et loobuda võimalusest mõjustada arenguvariandi kujunemist. On selge, et me elame ikkagi kahemõõtmelises situatsioonis. Ühest küljest taastame Eesti Vabariiki ja liigume teatud käikudega selle loogika alusel ning teisest küljest oleme praegu kahe jalaga maas selles situatsioonis, kus me oleme olnud viimased 50 aastat ja peame sealt kaudu teatud praktilisi samme astuma selleks, et tagada enda edasist arengut. Niisugusteks sammudeks, mida me julgeme teie ette tuua, on kõigepealt aidata meie vabariigi tippjuhte moodustada idapoliitika teostamiseks mingi niisugune ühtne nõukogu, kes siis oleks pädev lõplikke otsuseid vastu võtma väga kiiresti muutuvast situatsioonis. Sinna pakusime Ülemnõukogu esimeest Rüütli, valitsuse juhti Savisaart, Ülemnõukogu spikrit Nugist ja ühtlasi ka Vene NFSV ja Liiduga toimuvate läbirääkimiste delegatsiooni juhti Nugist, väliskomisjoni esimeest Toomet ja idaministrit Lippmaad. See on meie põhjendus, miks need viis inimest.

Teise punktina püüdsime formuleerida meie arvates ikkagi väga olulise võimaluse nii Moskva *lobby*'des kui ka vahetult võimukoridorides tegutsemiseks. Kõik need Liidu rahvasaadikud, veel enam aga Ülemnõukogu liikmed, peaksid praegu ikka tunnetama seda kohustust, mis neil Eestimaa ees on ja kasutama selle positsiooni ära aktiivseks kriitiliseks tegutsemiseks Moskvast. Sest võimalus mõjustada Moskva poliitikat ei saa realiseerimata jääda selle tõttu, et teatud ringkonnad võivad tõlgendada niisugust tegevust kui okupatsioonivõimu tunnustamist. Tundub nii, et me oleme sellest seisust üle saanud, kus see argumentatsioon Eesti rahva jaoks oli põhjapaneva iseloomuga. Praegu saame me käituda poliitiliselt märksa pragmaatilisemalt ja peaks selle reservi ära kasutama.

Ja kolmandaks, tundub nii, et ka Ülemnõukogu tasandil oleks võib-olla mõttekas moodustada ajutine komisjon, kuhu kuuluksid inimesed, kes suudaksid mõjutada nii vene, ukraina kui ka teisi kaalukaid jõude Liidus, selleks et üheskoos tegutseda keskuse vastu ja tagada seda, et me saavutaksime Eesti jaoks maksimaalselt paindlikud kasulikud kontaktid ka võimuorganite tasandil. Ma tahaks tuua teie ette probleemi, mis minule, ausalt öeldes, vastu hakkas juba

aasta tagasi. Iga inimene, kui ta võtab endale mingi ülesande, nähtavasti arvestab enda jõuvarusid. Ka sellel väga hukkamõistetud stagnaajal lubati juhtkonnal mitmeid ameteid pidada 4–5 inimesel, mitte rohkem. Praegu on kahjuks vabariigis inimesi, kes korjavad endale kõikvõimalikke kohustusi ja reaalselt vaevalt suudavad neid täita. Katsuksime jagada ülesanded nii ära, et need inimesed saaksid reaalselt, tõhusalt, igapäevaselt teha idapoliitikat, mitte et see oleks aukohustus lisaks kümnele esindusfunktsioonile, mis juba olemas. Tänan!

### **Juhataja**

Suur tänu, Mikk Titma, meil on palju küsimusi. Kalju Koha.

### **K. Koha**

Lugupeetud kolleegid, lugupeetud ettekandja! Mul oleks teile mõned küsimused. Kas nimetatud projektis esitatud kandidaatidega on eelnevalt läbirääkimisi peetud, et nad on nõus selles erikomisjonis osalema?

Punkt 2. Milline on Eesti Vabariigi Ülemnõukogu väliskomisjoni seisukoht antud otsuseprojekti suhtes?

3. Kelle kompetentsis on välispoliitika määramine? Kas me selles küsimuses võiksime eelnevalt kokku leppida? Minu meelest me pole selles kokku leppinud.

4. Te siin märkisite reaalselt koormust. Vaadates seda nimekirja, tekkis mul ka neljas küsimus. Kas need inimesed on reaalselt vähe koormatud?

5. Ja viimaseks ütleks, et me oleme oma komisjonide tegemisega 4 kuu jooksul jõudnud juba päris huvitavasse seisu. Nüüd hakkame erikomisjone tegema, sellega me täna tegeleme. Aitäh!

### **M. Titma**

Mulle tundub, et lugupeetud kolleeg ei lugenud vist päris korralikult teksti läbi. Esimesel puhul on juttu mitte komisjonist, vaid tippjuhtidest, kes vahetult teostavad idapoliitikat. Ja selles mõttes nende koos tegutsemine on lihtsalt Ülemnõukogu sekkumine olukorda. Tipptasandil, nii palju kui mina tean (võib-olla te olete informeeritud teisiti) ei käi ei Rüütli juures, ei Savisaare juures need tippjuhid koos ega aruta ei idapoliitikat ega läänepoliitikat. Kui teil on teine informatsioon, siis ma vabandan. Aga antud juhul meie ettepanek on lihtsalt, et Ülemnõukogu oma otsusega sunnib tippjuhte koos tegutsema. Mis nüüd puudutab Ülemnõukogu komisjoni, siis nagu näete, meil ei ole praegu seda üldse isikuliselt fikseeritud. Ma kujutan ette, et selle peaks tegema vanematekogu ja esitama kandidatuurid kokkuleppel.



Ma kujutan ette, kui me põhimõtteliselt otsustame seda teha, siis siin on meil mänguruumi küllalt, et jõuda kompromissini. Nüüd, mis puudutab seda, kas komisjone teha või mitte. Näiteks võib ju olla alatine komisjon. Ma isiklikult ei saa aru, mille jaoks on meil näiteks halduskomisjon. Kuigi haldusküsimus on Eestimaal kõige pakilisem küsimus üldse. Ma ei näe, et üldse mingit tegevust oleks. Aga samal ajal idaprobleemis ma näen praegu olukorda, kus tõepoolest küsimus on poolteise kuu pärast väljakoormas arengutsenaariumis ja selles, et meil tuleb selle variandi järgi elama hakata, tahame või ei taha.

### **T. Made**

Austatud eesistuja, lugupeetud Mikk Titma! Väliskomisjonis ei ole see projekt arutusel olnud ja me ei saagi seda arutada, sest meil ei ole selleks praegu veel eetikakomisjoni sanktsiooni. Mul on niisugune küsimus lugupeetud Mikk Titmale. Siin esimeses punktis on kirjas: tippjuhtidest koordineerimiskomisjon. Kuidas seda koordineerimistööd ette kujutada? Mida nad konkreetselt koordineerivad, kelle vahel ja kuidas see on ette nähtud teie poolt? Aitäh!

### **M. Titma**

Me lihtsalt kujutame ette, et praeguses olukorras võib tekkida väga otsustavaid momente, kus tuleb võtta n.-ö. tuletõrjekorras otsus vastu. Kui meil ei ole vastutus kindlalt kellelegi pandud, kes peavad otsuse vastu võtma, siis ma kardan väga, et ei tule ei Rüütel, ei Savisaar kokku ja võib jääda asi otsustamata. Või võetakse otsus vastu näiteks Lippmaa tasandil või kellegi teise tasandil ja tekib samasugune olukord nagu meie nn. vesivärvade puhul (kuigi see termin ei ole kõige täpsem), kui meil tekkis ilmselt väga suur vastuolu ja arusaamatus.

### **R. Veidemann**

Lugupeetud hr. juhataja, mul on ettekandjale kaks küsimust. Ülemnõukogu volitas üleilsel istungil Ülemnõukogu esimeest Arnold Rüütli moodustama, õigupoolest realiseerima juba kevadel esitatud projekti prominentsetest poliitikutest Ülemnõukogu esimehe konsultatiivnõukogu moodustamise kohta. Ja nagu me üksmeelselt aru saime, väitis Ülemnõukogu esimees, et see komisjon alustab nii sise- kui välispoliitika koordineerimist. Ja kuidas see projektis esitatav komisjon suhestuks selle komisjoniga? Kas nad ei hakkaks lihtsalt dubleerima üksteist? See on minu üks küsimus.

Ja teine küsimus puudutab punktis 1 tippjuhtide nõukogu määratlust. Mind huvitab tippjuhi kriteerium. Mis see on? Täna!

## **M. Titma**

Teisele küsimusele on nagu lihtsam vastata. Ma usun, et ei ole mõtet siin hakata diskuteerima, keda tippjuhiks lugeda või mitte. Meie oludes on tippjuht niihästi minister kui komisjoni esimees, rääkimata meie spiikrist. Te tahate seda ringi siis ainult Rüütli ja Savisaarega piirata. Veel laiendada ...

Mulle tundub, et presidendinõukogu on strateegiliste asjade otsustaja. Aga ma kordan, võib-olla täna õhtul tuleb Gorbatšovi kõne ja homme on vaja tegutseda. Ja vaja on, et tuleksid tõesti kokku inimesed, kellele me delegeerime vastutuse idapoliitikas. Siis meil ei ole ka pärast arusaamatusi, et miks üks või teine otsus vastu võeti, ei ole ka n.-ö. üksteise peale vastutuse veeretamist. On kindel isikute ring, kes tuleb kokku ja võtab vastu kompetentse otsuse.

## **V. Kois**

Lugupeetud juhataja, lugupeetud ettekandja! Minu küsimused on juba eelkõnelejate poolt esitatud, ma tahaksin siiski ühte neist täpsustada. Tähendab, esimeses punktis nimetatud 5 isikut peaksid vastavalt oma praegustele ametikohustustele nii või teisiti tegutsema koos. Te juba ütlesite, et peaksid, aga ei tegutse ning et selleks on vaja avaldada Ülemnõukogu poolt neile survet. Kas poleks lihtsam vaadata, kes nendest inimestest ei saa koos töötada, ei saa olla tippjuhid. Neist tuleks Ülemnõukogus lihtsalt lahti saada. Tuleks teha konkreetne ettepanek. Tänan!

## **M. Titma**

Nähtavasti nii ei saa küsimust asetada. Me usaldame kõiki neid inimesi, ainult meie võimustruktuuri määramatus tingib suuresti ka küllalt strateegiliste küsimuste puhul niisuguse olukorra, kus tippjuhid võivad tegutseda mitte koos, vaid jääda lootma üksteise peale. Ja selle tulemuseks võib olla määramatus tipptasandil nendes äärmiselt kaalukates poliitilistes rühmitustes.

## **E. Leisson**

Lugupeetud hr. juhataja, lugupeetud saadik Titma! Kuidas suhtute niisugusesse ettepanekusse, kui me teeksime paranduse ja näeksime sellega ette, et üks inimene võib olla korraga ühe kohaliku ja ühe Ülemnõukogu saadik? Sellega oleks võib-olla see teine punkt meil igavesest ajast igavesti lahendatud ja ei kerkiks meil rohkem päevakorda. Ja teiseks avaldan ma siiski kahtlust. Kõigil neil lugupeetud tippjuhtidel – niihästi Rüütli, Savisaarel, Nugisel, Toomel

kui Lippmaal – on oma kompetents ja kõik nad on aruandekohustuslikud Ülemnõukogu ees. Kas on neid vaja vägisi ikka punkti siduda? Küll nad ikka konsulteerivad, ja kui nad ei konsulteerid, on see kahjuks vaid neile endile. Tänan!

### **M. Titma**

Ma toetan esimest ettepanekut kahe käega. Minu arvates igas normaalses demokraatlikus riigis on see reegel. Ei ole üldse mõeldav niisugune ühitamine.

Nüüd, mis puudutab teist küsimust. Ma jääksin sellega nõusse, kui meil ei oleks välispoliitikas täiesti traumeerivat pretsedenti. Kui see tuleb ka idapoliitikas, siis peab ju pärast selle eest maksma väga ränka hinda. Kui on teisi ettepanekuid, võib seda isikute ringi laiendada. Minu arvates küll laiendada mingil juhul ei tuleks. Need on kõik inimesed, kes vastutavad idapoliitika eest. Nad on täpselt selle järgi n.-õ. ritta pandud. Nii et kui koosseisus on küsimus, siis minu arvates võib täiesti leida kompromisse. Aga põhimõtteliselt, tundes oma vastutust Eesti rahva ees, oleks vaja ära hoida see võimalus, et meil tekkib ka idapoliitikas analoogiline olukord nagu läänepoliitikas.

### **P. Grigorjev**

Lugupeetud härra spiiker, lugupeetud ettekandja, iseenesest mulle meeldib sõltumatute demokraatide ettepanek: 5-liikmelises koordineerimisnõukogus on kaks inimest, kes olid avalikud idapoliitika vastased ning nüüd kuuluvad sellesse nõukogusse. Kas suudab Ülemnõukogu soovitada neile õiget idapoliitikat, kui ta ei ole suutnud neid veenda 7 kuu jooksul? See käib Savisaare ja Lippmaa kohta.

Teiseks. Koordineerimisnõukogu kohta on kõik arusaadav. Aga kas tohib jälle korraldada idapoliitikat ilma venekeelsete saadikuteta? Jah, mulle öeldakse ette, ilma Lebedevita. Jah, koordineerimisnõukogus peaksid olema esindajad. Halb, et kõrgemates võimuešelonides ei ole kedagi, kuid koordineerimisnõukogus peaks küll olema esindatud ka venekeelne saadikkond. Tänan!

### **M. Titma**

Esimene nõukogu on koostatud täiesti selgelt ametikohtade alusel. Ja siin ei ole küsimus ühe või teise kogukonna esindajatest. Need on tippjuhid, kes vastutavad antud juhul poliitika eest, tegutseksid koos kriitilistel hetkedel.

Mis puudutab vene kogukonna esindust, siis ma olen kindel, et nelja fraktsiooni poolt tuleb Ülemnõukogu komisjoni kindlasti esindaja (kui mitte rohkem). Ja ma ei näe põhjust, et siin praegu seda probleemi tõstatada, enne kui me oleme omavahelised konsultatsioonid teinud.

#### **A. Labassov**

Lugupeetud spiiker, austatud kolleeg Titma, ma arvan, et küsimus on sõltumatute demokraatide poolt püstitatud küllalt õigeaegselt. See on see, mida me oleksime pidanud lahendama juba eile. Mul on vaid üks küsimus. Kuidas te endale ette kujutate spetsiaalse komisjoni ja Ülemnõukogu vahelist koostööd, s.o. otsuseprojekti punkt 1 ja punkt 3 vahel?

#### **M. Titma**

Mulle tundub nii, et Ülemnõukogu komisjon hakkab tegutsema oma partneritega – Vene NFSV ülemnõukoguga, Ukraina NSV ülemnõukoguga jne. Ka võib üksikutel juhtudel väljund olla Liidu ülemnõukogu. Ja selles mõttes on selgelt meil seadusandja ja võimuorgani funktsioon. Samal ajal esimene koondab kokku nii täidesaatva võimu kui ka siis võimuorganite tippjuhid selleks, et idapoliitikas kriitilistel hetkedel otsustada ühiselt niisugused probleemid, kus tuleb lihtsalt otsus vastu võtta.

#### **R. Järlik**

Lugupeetud kolleegid, austatud hr. Titma! Mul on küsimus. Kui viis ametiisikut – Ülemnõukogu esimees, peaminister, Ülemnõukogu juhataja, väliskomisjoni esimees ja idaminister – ei ole seni omavahel kokku saanud, millega on garanteeritud, et nad saavad kokku siis, kui me moodustame neist n.-ö. tippjuhtide nõukogu idapoliitika koordineerimiseks? Millega on garanteeritud, et me kahe nädala pärast ei pea siin saalis tulema välja seaduseelnõuga, mis sätestaks ruumi numbri, kuhu need viis isikut peaksid kogunema ja kellaaja, millal nad peaksid kokku saama? Millega on garanteeritud, et me nelja nädala pärast ei pea hakkama sätestama siin saalis karistumäära, mida kohaldada ühele neist viiest, kes vaatamata kõigile varasematele siin vastuvõetud otsustele sellesse ruumi määratud kellaajaks siiski ilmutata jätab? Need on küsimused, millele mina tahaksin saada vastust. Ma ei usu hästi abielupaari, kes pärast 50-aastast kooselu teki all arutab, et näe, oleksime me oma abielu siiski ära registreerida lasknud, võib-olla oleks lapsigi saanud. Aitäh!

## **M. Titma**

Muidugi ei ole minu kompetents vastata antud küsimusele. Ma võin ainult öelda, millist ohtu ma näen. Võtame näiteks sellesama läänepoliitika. Kui olukord on niisugune, et üks minister soovib, esinedes avalikult pressile, teisel osta kompassi, siis need kaks ministrit ei saa kabinetis koos töötada ühelgi demokraatlikul maal. See on mõeldamatu. Ja nähtavasti ka meil siin peab olema selline poliitiline kultuur ja vastutus, kus on välistatud, et inimene võib oma isiklikud arvamused, isiklikud seisukohad esitada vabariigi poliitikana. Selles mõttes 1. punkt on primitiivne, et ära hoida just kriitilisel hetkel sellist tegutsemist, kui järsku üks mees otsustab hakata tegema ei tea mida ja pärast veel argumenteerib, et see on tema otsustada, tema tegutseb ja ongi kogu lugu. Aga siis me oleme juba ette pannud neile vastutuse, et nad peavad niisugustel kriitilistel hetkedel otsustama kollegiaalselt ja see on juba nende ühiskondlik vastutus. Nii et vaevalt keegi nii naiivne on, et saaks ruume jm. määrata. Aga nähtavasti mõjub niisugune meiepoolne otsus nendele inimestele üsna tugevalt. Pärast tuleb hakata meie ees argumenteerima, miks ei järgitud meie poolt ette seatud protseduuri, kui tuleb langetada rahva saatuse jaoks äärmiselt otsustavaid otsuseid.

## **Juhataja**

Suur tänu! Kalju Koha teine küsimus.

## **K. Koha**

Lugupeetud kolleegid! Tahan avaldada hr. Titmale tunnustust, et ta oskas nii hästi mulle vastata, et ma ei saanud mitte midagi teada, ometi oli neli küsimust. Aitäh!

## **Juhataja**

Ma siiski annan omalt poolt seletuse. Meie reglement ei reguleeri küsimuste arvu, vaid küsimuste esitajate arvu. Reglementeerib seda ajaga. Kuid praegu ei avaldata arvamusi, vaid esitatakse küsimusi. Enn Põldroos.

## **E. Põldroos**

Lugupeetud Mikk Titma! Ühele eelmisele küsimusele vastates võrdlesid sa praegu loomisel olevat presidendinõukogu funktsioone ja sinu poolt pakutud nõukogu või komisjoni, nagu siin nimetati. Sa ütlesid, et presidendinõukogule peaksid jääma strateegiliste küsimuste põhimõtteline otsustamine ja konkreetne operatiivne tase läheb siis sellele komisjonile. Oletagem, et see võib ju nii olla. Presidendinõukogu suhtes on see oletus, me keegi ei tea,

mismoodi hr. Rüütel on seda asja mõelnud. Enne kui me seda asja lähemalt otsustame, peaksime ikka temalt küsima, kuidas tema on seda asja kavatsenud. Muidu me tõesti võime sattuda väga rumalasse olukorda. Kuid hea küll, olgu siis praegu niiviisi. Oletagem, et meil on olemas presidendinõukogu, kes tegeleb strateegiliste küsimustega, on olemas Mikk Titma poolt pakutud komisjon, mis tegeleb operatiivselt küsimustega. Nüüd siis minu küsimus: millised funktsioonid ja milline kompetents jääb seal kõrval üle nendele tavalistele demokraatliku riigikorralduse põhjal ettenähtud struktuuridele, nagu ministriumid, nagu Ülemnõukogu komisjon? Kas meil ei teki juba liiga keeruline funktsioonide jagamine ja kas see ei tekita sellisel juhul süsteemi, mis on täiesti ebatöökindel, sest demokraatlike struktuuride, demokraatliku valitsusvormi tunnuseks on ka tema lihtsus, selgus, ülesannete täielik konkreetsus. Seda esiteks.

Teiseks, sa ütlesid kahel korral, et meie läänepoliitikaga on asjad väga hullusti. Muidugi oleks tahtnud siis ka täpsemat põhjendust kuulda, eriti praegu Pariisi kohtumise järel, et kus ta siis nii hullusti on. Minu arvates ta on päris edukas olnud.

Ja kolmandaks, mis puudutab idapoliitikat. Sa mainisid kahel korral, küll nime nimetamata, kuid nagu ma aru sain, käis see idaministri kohta, kes tegelevat väga paljude ülesannetega, mille varjus siis ei jää idapoliitikaga tegelemiseks enam aega. Vist on see nii olnudki. Ma ei ütle, et teised ülesanded oleksid olnud liigsed või halvasti tehtud, aga fakt on see, et nad tõesti jõudu nõuavad. Võib-olla siis selle valgusel see kompassi lugu on üles tõusnud. Kui see on nii, kas siis ei oleks õigem seda asja arutada. Ja kui me leiame, et hr. Lippmaa tegutseb väga hästi lääne suunas, siis tegelgu seal pealegi ja siis leiame hoopis uue idaministri. Nii nagu tehakse normaalses riiklikus struktuuris, tsiviliseeritud riikides, mitte aga nii nagu Keskkomitees, kus tehti alati komisjone. Tänan!

### **M. Titma**

Tegemist ei ole ju mingi uue komisjoni loomisega. Esimene punkt puudutab väga selgelt otsuse vastuvõtmist kriitilises situatsioonis. Selleks, et see otsus ei tuleks juhuslik, et ei valitsusjuhil, Ülemnõukogu esimehel ega idaministril ei oleks igapäev mängus oma kavalust. Küsimus on lihtne. Praegu on ees kusagil poolteist kuud väga kriitilist situatsiooni, kus tuleb langetada otsus. Ja selleks, et see otsus tehtaks kompetentselt, tõepoolest maksimaalselt läbikaalutult, on lihtsalt meiepoolne, Ülemnõukogu-poolne soovitus, et need 5 inimest tuleks kokku ja selle otsuse langetaks. See ei tähenda, et näiteks idapoliitikat ja kõike seda, mis puudutab täidesaatvat võimu, ei teostaks valitsus. See ei tähenda, et Ülemnõukogu väliskomisjon ei teeks oma idapoliitikat. Ja see ei tähenda, et Rüütel Ülemnõukogu esimehena

ei tegutseks oma funktsioonis. Või ütleme siis Nugis delegatsiooni juhina ei tegutseks samuti oma funktsioonis. Küsimus on hoopis teine. Sellesamas kriitilises situatsioonis otsuste vastuvõtmine.

Mis nüüd puudutab ministrite töö edukust või edutust, siis ei hakkaks ma sellest küsimusest üldse praegu rääkima. Läänepoliitikas on ministrite vahel täiesti selged erinevused, ja ma usun, et sa seda ei vaidlusta. Seda on juba raske öelda, mis on siis üks ja mis on teine, sest mõlemad on valitsuse liikmed.

### **A. Ristkok**

Lugupeetud ettekandja, mul on küsimus, kas sellele otsuseprojektile järgneb projekt ka läänepoliitika koordineerimisnõukogu või üldse välispoliitika koordineerimisnõukogu moodustamiseks? Vastasel korral sünnib jälle ebaloogilisus. Me eristame üheainsa suuna kogu välispoliitikast, mis tegelikult peaks ikkagi terve kontseptsiooni alusel käima. Selles komisjonis ei ole ka siis selle ainukese riigijuhtimise tipporgani esindust, kelle ülesandeks just nimelt välispoliitilise kontseptsiooni tegemine, selle teostamine on. Ma näen, et siin süveneb veelgi see lahkeli, mis võib-olla tõesti olemas on.

### **M. Titma**

Ega see nõukogu ei oleks mingisugune püsiv organ, mis hakkab tegutsema jäädavalt. See oleks vajalik praeguses situatsioonis, kus meil idapoliitika on niivõrd määrav ja lühikese perioodi jooksul tuleb strateegiliselt lahendada meie suhted võib-olla üsna pikaks ajaks. Mis nüüd puudutab välispoliitikat kui tervikut, siis me ise otsustasime siin saalis, et me jagasime selle pooleks. Meie ju andsime volitused kinnitada idaminister ja välisminister. See oli meie endi otsustada.

### **P. Priks**

Härra Titma, te ütlesite, et kui Gorbatšov näiteks täna helistab ja tekib kriitiline moment, siis need 5 persooni saavad kokku ja võtavad vastu vajaliku otsuse. Kas siis see 5-liikmeline kollektiiv saab erakorralised volitused teatud situatsioonideks, kus ta võib vastu võtta sellise otsuse, mis üldse ei ole samaväärne Ülemnõukogu otsusega või tahtega? 5 inimest on ju hoopis midagi muud, kui 105 inimest. Ja kriitilises situatsioonis peaks Ülemnõukogu ikka ise kohe kokku tulema. Aitäh!

**M. Titma**

Me kõik teame, et praktilises poliitikas tekib ajadefitsiit. Antud juhul ongi selle käigu eesmärk hoida ära, et konsultatsioonid ei toimuks juhuslike inimestega ja et üks või teine inimene ainuisikuliselt ei otsustaks. Aga kui tuleb otsustada, millist käitumisvarianti valida, näiteks, kas kirjutada alla liidulepingule, siis niisugust otsust ei võta need inimesed elu sees vastu. Muidugi kutsuvad nad meid kokku, kui hakkavad niisuguseid variante kaaluma. Küsimus on lihtsalt praktilises poliitikas, kus ajadefitsiit on normaalne nähtus.

**J. Telgmaa**

Lugupeetavad kolleegid! Kui kellelgi tekib kahtlus olukorra tõsiduse ja praeguse hetke määravuses just ida ja meie suhtes, siis see inimene lihtsalt ei ole viimastel päevadel jälginud, mis toimub Liidu Rahvasaadikute Kongressil ja mis toimus Vene Rahvasaadikute Kongressil. Aga mu küsimus on selline. Arvestades, et küsimus on niivõrd oluline, kas mitte punktis 3 moodustatavasse erikomisjoni haarata ka Eesti Kongressi esindajaid? Tänan!

**M. Titma**

See on meie otsustada. Ma kujutan ette, et see ei ole mingil juhul taunitav, vastupidi. Kui me saame nende heakskiidu ja nende toetuse, siis meil on seda esinduslikum tegutseda.

**R. Järlik**

Lugupeetud Ülemnõukogu! Kui ma ei eksi, siis on Eesti Vabariigi välisminister Lennart Meri kohtunud isiklikult Nõukogude Liidu välisministri Eduard Ševardnadzega, võimalik, et isegi rohkem kui ühel korral. Minu teada on neil vist olnud ka telefonikontakte. Ja Ševardnadze jaoks on Lennart Meri siiski Eesti Vabariigi välisminister. Mina ei oska öelda, kellena võetakse seal Endel Lippmaad, kelle Ülemnõukogu kinnitas Eesti Vabariigi ministriks (tookord Eesti NSV ministriks) küll tegutsemiseks idasuunal, aga siiski mitte välisministriks. Millega on põhjendatud, et selles nõukogus Eesti Vabariigi välisministrit ei ole? Kas idapoliitika on nii lahutatav Eesti Vabariigi välispoliitikast, kuhu teatavasti kuulub ka välispoliitiline tegutsemine lõunas, Leedu ja Läti suunal, samuti Põhjamaa, Skandinaavia-poliitika. Millega seda siiski seletada? Kas ei peaks selles koosseisus siis juba olema ka Lennart Meri? Aitäh!



### **M. Titma**

Mul isiklikult ei ole vastuväiteid, antud projekti koostamisel me lähtusime lihtsalt sellest loogikast, nii nagu siin saalis oli juttu ja nagu valitsus esitas, et idapoliitikat teeb Lippmaa. Aga kui on ettepanek sinna lülitada Meri, siis ma ei näe põhjust, et selle vastu olla.

### **S. Sovetnikov**

Lugupeetud Mikk Titma, kui lähtuda teie sõnavõttudest Ülemnõukogus, teie viimasest esinemisest ajakirjanduses, siis tundub mulle, et just nimelt teie koht oleks selles komisjonis, ütlemes, Endel Lippmaa asemel. Kas te nõustuksite osalema töös? Formuleeringut võiks ka muuta, näiteks mitte ainult tippjuhid, vaid ka Ülemnõukogu saadikud. Mulle tundub olevat otstarbekas nimelt teie osavõtt selle komisjoni tööst.

### **M. Titma**

Ma olen põhimõtteliselt nende kahe asja segamini ajamise vastu. Selle tippjuhtide nõukogu koosseisus võib täiendusi teha ainult lähtudes ametikohast. Need peavad olema inimesed, kellel on volitused vastu võtta põhimõttelisi küsimusi idapoliitikas. Ainult nii saab läheneda.

### **Juhataja**

Suur tänu, Mikk Titma, meil rohkem küsimusi ei ole. Lugupeetud Ülemnõukogu, kell näitab just sellist aega nagu ta näitab. Kas me jätame selle teema pooleli, katkestame? Ärme kiirustame ära minema, me peame ikka otsustama. Sellisel juhtumil, kui Ülemnõukogu aktsepteerib katkestamist, fikseerime juba sõna- ja kõnesoovijad (Peep Kask, Ignar Fjuk). Kui ei aktsepteeri, siis teen järgmise ettepaneku tähtpäeva pikendamiseks. Kohaloleku kontroll. Ülemnõukogul on olulisi kaotusi. Kohal on 70 saadikut, puudub 35. Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et katkestada arutusel olnud päevakorrapunkti arutelu? Palun hääletada! Üks hetk. Me peame protseduuri osas nõu pidama. Kas homme sobib jätkata? Homme. Millise tähtpäeva me siis paneme? Kõigepealt ootame ettepanekuid seaduseelnõu autoritelt, nagu kord ette näeb. Mikk Titma, milline on ettepanek tähtpäeva osas?

### **M. Titma**

Kui väliskomisjon oleks nõus homme hommikul asja läbi vaatama, siis ma kujutan ette, et homme võiks ju läbirääkimisi pidada, konsulteerida ja saavutada teatud poliitiline kompromiss. Võimalik on ainult kompromissi teha.

## **I. Hallaste**

Ma tahaksin protesteerida härra Põldroosi väite vastu presidendinõukogu kohta. Meil ei ole olemas presidenti, järelikult meil ei saa olla olemas ka presidendinõukogu. Ja järelikult ei saa Ülemnõukogu seisukoht idapoliitika suhtes presidendinõukogu arvamusest sõltuda, kuna sellist organit meil olemas ei ole. Järelikult tema argumentatsioon edasilükkamise kohta ka ei kehti. Ma olen selle poolt, et seda küsimust arutada homme. Aitäh!

## **Juhataja**

Suur tänu! Kõigepealt paneme hääletamisele katkestamise otsuse eelnõu autorite poolt pakutud tähtajaga, s.o. käesolev istungjärk. Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et katkestada käsilolnud päevakorrapunkt ja tulla selle jätkamise juurde käesoleval istungjärgul? Palun hääletada! Lihthäälteenamus. Selle ettepaneku poolt on 54 saadikut, vastu 7, erapooletuid on 6. Täna arutelu katkestatakse, jätkame homme.

Homme algab plenaaristung kell 10. Head õhtut!

## **EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU**

### **23. ISTUNGJÄRK**

### **NELJAS ISTUNG**

**22. november 1990**

## **Balti Riikide Nõukogu pöördumisest Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu Ülemnõukogu poole 21. novembrist 1990. aastal**

### **Juhataja (Ü. Nugis)**

Tere hommikust, lugupeetud Ülemnõukogu! Jätkame istungjärgu tööga. Kontrollime kohalolekut. Kohal on 78 saadikut, puudub 27. Arvo Sirendi kõnesooviga ei oska ma midagi peale hakata, sest päevakorraväliseid küsimusi arutatakse ainult teisel istungil, aga päevakorra juurde ei ole veel mindud.

Lugupeetud Ülemnõukogu, meil tuleb praegu järjekordselt vastu võtta otsus vastavalt reglemendi paragrahvile 15 – kiireloomulised küsimused. Materjalid, projektdokumendid on

teile juba välja jaotatud. Otsuseprojekti autorid paluvad lülitada see kiireloomulisena päevakorda. Rõhutan, otsus võetakse vastu lihthälteenamusega. Kas kõik on läbi lugenud projektdokumendid ja Balti Riikide Nõukogu teadaande? Jutt on Balti Riikide Nõukogu pöördumisest Nõukogude Liidu Ülemnõukogu poole. Küsimus on selge. Kas hilinejad jõudsid ennast registreerida? Jõudsid.

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et lülitada täiendavalt päevakorda Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsuse arutamine Balti Riikide Nõukogu pöördumisest Nõukogude Liidu Ülemnõukogu poole 21. novembrist k.a.? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 61 saadikut, vastu 8, erapooletuid ei ole. Päevakord on täiendatud. Ettekande teeb hr. Rüütel.

### **A. Rüütel**

Lugupeetud rahvasaadikud! Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamise eest käivas võitluses on alanud äärmist muret tekitav ja samas tõsist jõudude ühtekoondamist nõudev ajajärk. Ma ei peatuks pikemalt Eesti praegusel sisepoliitilisel kursil, mille üle siin saalis on põhjalikult juba varemgi mõtteid vahetatud. Praeguse situatsiooni eriline tõsidus tuleneb teiselt poolt ka välistegurite osas toimunud muudatustest. Märgiksin kohe alguses, et nendes küsimustes võib kohata ka liigset dramatiseerimist. Ma olen veendunud, et meil tuleb olla valmis võib-olla palju tõsisemateks olukordadeks. Eile jõudis lõpule Pariisi tippkohtumine, mille analüüs seisab meil ees pärast kohalviibinute tagasijõudmist. Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamisel on keskne koht meie suhetel NSV Liiduga. Eesti rahva valdava enamuse tahe saab teostuda üksnes siis, kui NSV Liidu juhtkond on vabatahtlikult või sunnilt rahuldanud meie peamised nõudmised. Mõistetavalt käib Balti küsimuse ümber Moskvas tõeline diskussioon, mis on lahutamatult seotud võitlusega imperiumi saatuse ümber tervikuna. Praeguseks on imperiumi kriis saavutanud sellise teravuse, et on saanud möödapääsmatuks tõsised ümberkorraldused poliitilises süsteemis ning kesk võimu tegevuses. NSV Liidu president esitas oma nägemuse 17. novembril peetud kõnes, milles esitatud 8-punktiline plaan kujuneb kõigi eelduste kohaselt 23. novembril vastuvõetava otsuse aluseks. Mihhail Gorbatšovi ettepanekutes on võetud selge kurss meetmetele presidendi ja NSV Liidu kesk võimu volituste laiendamisele. Sisuliselt on tegemist katsega kaasajastada valitsevat aparati tema peamist funktsiooni muutmata. Nii nagu varemgi, peetakse esmaseks nn. liidulisi huve, mis igal juhul õigustavat rahvaste enesemääramisõiguse jätkuvat allasurumist. Meie puhul tähendab see aga jätkuvat keeldumist tunnistada Balti riikide okupeerimist pool sajandit tagasi ja nende rahvaste õigust saavutada taas vabadus. Plaan seab eesmärgiks tagada NSV Liidu seaduste elluviimine vastu meie tahet. Muul moel kui vägivallaga ei ole see võimalik. Meie inimeste

laialdase nõrdimuse on kutsunud esile väited, et NSV Liidu kontrolli all olevad alad olevat omavahel lahutamatud. Tegemist on veelkordse kinnitusega, et maailma rahvad peaksid leppima kahe jõhkra valitseja sobingu alusel Euroopas asetleidnud vägivaldaaktide tagajärgedega. Pariisi tippkohtumisel avaldasid paljude riikide liidrid taas toetust Balti rahvastele. Kümned maailma riigid jätkavad meie vägivaldse NSV Liitu inkorporeerimise mittetunnustamise poliitikat ja see annab meile jõudu.

Rahvad ei ole valmis loobuma solidaarsusest NSV Liidu agressiooni ohvritega. Ainult eesti rahvas ise saab otsustada oma saatuse üle. Õigustavad viited muude rahvaste enamuse vaadetele kui meie tuleviku määramise alusele on lihtsalt ebamoraalsed ja vastuolus rahvusvahelise õiguse elementaarsete normidega. Mitte üheski rahvusvahelises paktis ega kokkuleppes ei nähta ette, et rahvas veel mingis referendumis peab osalema okupatsioonist vabanemise kohta. Niisuguse referendumi korraldamine jätkuva okupatsiooni tingimustes ei saa pealegi anda usaldatavat tulemust. NSV Liidu lõplikku otsust me veel praegu ei tea. Ometi me peame veel enne seda väljendama oma põhimõttelist seisukohta nende printsiipide suhtes, millest lähtudes tahetakse NSV Liidus rakendada vahetult meid puudutavaid meetmeid.

Eile kogunes Jurmalas Balti Riikide Nõukogu ja me arutasime väga põhjalikult erinevaid olukorra arenemise teid. Me kirjutasime alla teile laiali jagatud pöördumisele, mis otsustati esitada ülemnõukogudele heakskiitmiseks. Eile tegi seda juba Läti Vabariigi Ülemnõukogu. Pöördumises sisalduv konstateeriv osa võtab lühidalt kokku juba eelpool esitatud hinnangu. Sellele järgnevas osas kinnitatakse valmisolekut astuda vastu vägivaldsele, teiselt poolt aga soovi konstruktiivseteks läbirääkimisteks.

Iga meie inimese ees, kes on varasematel kuudel veendumust avaldanud iseseisvuse taastamise vajaduses, seisab nüüd küsimus valmidusest leida oma koht praeguses surve- ja ähvarduste olukorras ning mõelda sellele, mis võib järgneda. Ütlen otse, minul isiklikult ei ole valitud kursist kõrvalepöördumise või sellest taganemise küsimust. Oma valijatel ja teie enamusele olen ma saanud volitused teha poliitikat, mis vastab ka minu enda sisemistele veendumustele. Tahaksin loota, et igaüks mõtleb enda jaoks veel kord läbi, millisele poolele ta asub meie iseseisvuse küsimuses. Vahepealset varianti ei ole. Me kas taastame iseseisvuse või ei taasta. Konkreetne poliitik kas toetab kogu vastutust, kandes vabaduse aadet, või ei toeta seda.

Balti riigid loodavad, et nende selge seisukohavõtt valmidusest seista oma valiku eest ja poliitilise lahenduse otsimisest leiab tõsist läbikaalumist NSV Liidu Ülemnõukogus.

Veel kord saab maailma üldsus selgust meie lähenemises. Sündmuste kiire areng sunnib meid olema valmis täiendavateks sammudeks. Üheks neist võib kujuneda Balti riigi ülemnõukogude erakorraline ühisistung, mille kohta vastu võetud Balti Riikide Nõukogu teadaanne on teile samuti välja jagatud.

Lugupeetud Ülemnõukogu, loodan, et te peate vajalikuks kiita heaks teile esitatud dokument, kolme ülemnõukogu otsused peaksid andma talle olulise kaalu. Just läbimõeldud ning mõjusaid samme vajame ka praegustes keerulistes tingimustes. Tänan tähelepanu eest!

### **Juhataja**

Suur tänu, härra Rüütel, tundub, et on mõned küsimused. Pavel Panfilov.

### **P. Panfilov**

Lugupeetud eesistuja, lugupeetud Ülemnõukogu esimees! Palun öelge, kas te teate või olete kursis, et meie saadikurühm "Võrdsete õiguste eest" esitas tänasele istungile oma otsuseprojekti?

### **A. Rüütel**

Ma ei jõudnud seda tõesti praegu läbi lugeda ja ma ei tea selle sisu, aga pealkirja ma nägin ja tean, et oli esitatud. Kui te ütlete oma seisukoha ära, siis ma võib-olla võin avaldada oma seisukoha.

### **K. Kama**

Austatud härra Rüütel! Selles pöördumises on öeldud, et Balti riigid kasutavad oma võõrandamatut õigust osutada vägivallale vastupanu. Ma tahaks teada, kas kolme Balti riigi ülemnõukogude esimehed arutasid läbi ka need konkreetsed mehhanismid, kuidas toimub vägivallale vastupanu osutamine.

### **A. Rüütel**

Me arutasime seda küsimust peaaegu kogu päev ja isegi eelmise päeva hilisõhtul ja ööl. Kas on vaja hakata siin loetlema, millised need meetmed võiksid olla. Ma usun, et küsija ise vist kujutab ka väga hästi ette, millised need võivad olla. Ütleks selle tõttu võib-olla ainult peamise. Meie õigus on olla vabad ja iseseisvad. Ja kõik need moraalsed vahendid, mis meie käsutuses on selle õiguse taotlemiseks, ongi peamine, millele me toetuda saame, samuti kõigi demokraatlike jõudude toetus.

## **J. Allik**

Lugupeetud härra Rüütel, palun öelge, kas meil on olnud pärast Liidu Ülemnõukogu istungit mingeid kontakte Ülemnõukogu Presiidiumi liikmetega, täpsustamaks, kuidas on mõeldud nende kaheksa punkti laienemine Balti riikidele?

## **A. Rüütel**

Peale selle 8 punkti avaldamist ei ole olnud, kuid enne küll on olnud erineval tasandil juhtidega, sealhulgas Lukjanoviga, kuid mitte Gorbatšoviga. Üleeile, enne ärasõitu Balti Riikide Nõukogu istungile rääkisin ka Jeltsiniga. Ja madalamal tasemel on päris palju kõnelusi olnud.

## **G. Israeljan**

Lugupeetud eesistuja, lugupeetud Ülemnõukogu Presiidiumi esimees, lugupeetud kolleegid! Mul on härra Rüütli küsimus. Te ütlesite oma kõnes, et ainult Eesti rahvas võib otsustada oma saatuse. Selle vastu arvatavasti vaielda ei saa, see on õige. Kuid seejuures te ütlete, et referendumit ei tule. Palun selgitage mulle, mis moel me teeme kindlaks Eesti rahva arvamuse selles küsimuses, kui referendumit ei tule. See on esimene küsimus. Ja teine küsimus. Kas ma sain teist õigesti aru, et Eesti rahva all mõeldakse kõiki vabariigi elanikke, kes praegu siin elavad?

## **A. Rüütel**

Ma arvan, et ma olen juba korduvalt sellest puldist sellele küsimusele vastanud, rääkimata küsimustele vastamisest venekeelse elanikkonnaga toimunud kohtumistel küll ettevõtetes, küll muul tasandil. Seetõttu ma vastaksin praegu väga lühidalt, aga kordan sedasama, mida ma olen kogu aeg rääkinud. Kõigepealt, kui Eesti vormistati Nõukogude Liitu, siis referendumit ei toimunud. Seda ühelt poolt. Iga rahvas omab enesemääramise õigust. Antud juhul ei tule sellest isegi rääkida, sest see õigus on meil kogu aeg olnud ja on ka praegu. Seetõttu ei olegi, mille kohta referendumit teha.

Küsimuse teine pool, et räägime Eestis elavast rahvast. Tõesti, see on fakt ja sellest tuleb rääkida. Ja sellest me oleme ka väga palju juba rääkinud. Eesti okupeerimine 1940. aastal on meile kõigile ja ka teile väga hästi teada. See oli tõesti okupatsioon ja sellel järgnenud anneksiooni tingimustes asustatigi Eesti alad suurel määral teiste inimestega, tähendab mitte Eesti Vabariigi kodanikega. Kui enne sõda oli Eestimaa territooriumil näiteks vene rahvusest elanikke kuni 4%, siis praegu on peaaegu 40% vene keelt kõnelevat elanikkonda. Mida see

endast kujutab, ei vajagi kommentaare. Samal ajal me oleme alati olnud seisukohal, et vägivallale ei tule vastata vägivallaga. Ja sellest tulenevalt me oleme seisukohal – ma usun, et seda mõistavad kõik rahvasaadikud ja mõistab ka Eesti valitsus –, et tuleb garanteerida nendele inimestele kõik inimõigused. Kuid samal ajal peame täiesti selgelt rääkima rahvuslikust õigusest. Ja nii me olemegi teinud. Selliselt tõlgendades ja käitudes ei tohiks minu arvates rohkem küsimusi olla.

### **T. Made**

Austatud härra Rüütel, kui vähegi võimalik, kas te saaksite natukene valgustada või selgitada, kas teie kohtumisel Leedu ja Läti juhtidega oli reaktsioon Moskva agressiivse survepoliitika või ähvardamispoliitika suhtes ühesugune või oli ka lahkuminekuid?

Ja teine, mis selle küsimusega seondub. Kas Baltimaade tippjuhtide vahel jäid ka mingid erimeelsused, mille tõttu jäi sellest pöördumisest võib-olla mõni punkt välja? Aitäh!

### **A. Rüütel**

Loomulikult ei langenud meie mõtted kõik kokku. Ja ma arvan, et see on täiesti arusaadav, kui võrd olukorrad väga oluliselt kolmes vabariigis või riigis erinevad. Seda kõigepealt. Ja nii nagu iga inimene tõlgendab kõiki küsimusi mõningal määral erinevalt. Kuid lõppkokkuvõttes me jõudsime täiesti ühesele seisukohale, mis ongi vastuvõetud otsuses välja öeldud. Ja erimeelsused, kui üldse nii võiks nimetada, ongi selles, mida ma ka eespool juba ütlesin. Võib-olla ühes või teises mõttekäigus üks või teine võib-olla dramatiseeris üle, teisel juhul võib-olla võeti ka mõnda teist küsimust liiga rahulikult. Ma usun, see dokument, mille me lõpuks vormistasime ja alla kirjutasime, väljendabki meie üldist arusaamist.

Ja lisada võiks sellele vaid niipalju, et see oli täiesti üksmeelne otsus üldise ja peamise eesmärgi realiseerimisel. Siin mingisuguseid eriarvamusi ei olnud ja see ongi kõige tähtsam.

### **N. Zahharov**

Härra Ülemnõukogu esimees, ma olen viimasel ajal segaduses. Ülemnõukogu viimasel istungjärgul, kui me arutasime Pariisi nõupidamise poole pöördumise küsimust, tekkis diskussioon selle üle, millist terminit kasutati USA senati otsuses. Härra Lippmaa veenis meid, et seal on kas okupatsioon või anneksioon. Teie kasutasite nii ühte kui teist terminit, ehkki senati otsuses on inkorporatsioon. Täna ses sõnavõtus te ütlesite, et Eesti oli inkorporeeritud. Tahaks teie kui esimehe suust lõplikku ja selget vastust, kas vabariik oli

okupeeritud või inkorporeeritud. Rahvusvahelise üldsuse jaoks omab see erinevus põhimõttelist tähtsust. Tänan!

#### **A. Rüütel**

Ma arvan, et õige on võtta aluseks see dokument, mis me võtsime teiega vastu ja hääletasime 12. novembril k.a. selle küsimuse kohta. Nii et meie dokument on selle kohta olemas. Ma praegu peast tõesti ei oska täpselt sõnastada, kuidas seal on. Selle võime kas või asja käigus välja võtta ja ette lugeda.

#### **A. Gussev**

Lugupeetud eesistuja, lugupeetud Ülemnõukogu esimees! Ma palun ette vabandust, kui mu küsimus näib teile ebakorrektna, kuid seoses täna arutusele tuleva dokumendiga on see arvatavasti väga tähtis. Olen teiega täiesti nõus, et vägivald ei tohi vastata vägivallega. Kui 1940. aastal leidis aset vägivald, mida me oleme hukka mõistnud, siis arvan, et vägivald, millega te mõtlete 1940. aasta vägivaldale vastata, arvestamata ülejäänud elanikkonna arvamust, peab saama hukkamõistu osaliseks. Seda esiteks.

Ja teiseks. Kas te võite tõesti siiralt mõelda, et seda küsimust saab lahendada jõuga, nagu selles pöördumises on öeldud? S.o. sundida jõuga 40% elanikkonnast nõustuma Eesti eraldumisega Nõukogude Liidust või jõuga takistada Nõukogude Liitu säilitamast Eestit Liidu koosseisus. Ja kes vastutab sellise jõupoliitika tagajärgede eest? Tänan!

#### **A. Rüütel**

Nagu ma ütlesin, me ei tea, milliseks kujuneb otsus, mis homme tõenäoliselt vastu võetakse. Kuid ma kuulasin televisiooni vahendusel sõnavõtte ja seal küll ähvardati jõu kasutamise, kui see on vajalik. Nii et selline terminoloogia ja mõtted jooksid istungi sõnavõttudest läbi. Sellest tulenevalt ka meie otsus, kui võrd me toetusime sellele arutelule. Ja kõigile, ma usun, ka teile, on teada, et otsust praegu vastu võetud ei ole. Me võtsime selle vastu just nimelt selleks, et avaldada oma seisukohta enne lõpliku otsuse vastuvõtmist. Nii et me ei leia siin midagi ebanormaalselt olevat.

#### **S. Sovetnikov**

Lugupeetud härra Rüütel, lugupeetud härra spiiker, praegu kostab üha sagedamini häält selle kohta, et meie Ülemnõukogu saadikutekorpus asuks Ülemnõukogus aktiivselt tööle. Kas Balti Riikide Nõukogus sellist küsimust üles ei kerkinud? Mulle näib, et taolise pöördumise



kirjutamise asemel peaksid meie esindajad aktiivselt kaitsma meie õigusi Nõukogude Liidu Ülemnõukogus.

#### **A. Rüütel**

Ma ei saanud päris hästi aru, see küsimus oli rohkem sõnavõtu moodi. Ma ütleksin seda, et tõesti on otsustamata küsimus, kuidas ja mis moel Eestist valitud NSV Liidu saadikud võtavad osa Liidu Ülemnõukogu ja Kongressi tööst. Praegu on kujunenud nii, et osa saadikuid, sealhulgas ka mina, oleme loobunud seal töötamisest. Osa saadikuid siiski osaleb praegu veel aktiivselt selles töös. Ja kuivõrd meil tõesti on praegu üleminekuperiood, siis see ongi võib-olla päris loomulik. Ühtpidi need saadikud taotlevad meie õigusi, eelkõige seisavad nad rahvuslike õiguste eest Liidu Ülemnõukogus. Samal ajal me ehitame seaduslikku, õiguslikku vundamenti oma tulevasele iseseisvale Eesti Vabariigile. Nii et minu arvates ei ole selles midagi ebanormaalset. Kuid nähtavasti me selle küsimuse juurde jõuame ja see on vaja lõplikult ka otsustada. Kuid seda mitte täna, nähtavasti vahetult lähitulevikus.

#### **Juhataja**

Suur tänu! Genik Israeljan, teine küsimus.

#### **G. Israeljan**

Lugupeetud ettekandja, palun vabandust, ma olen sunnitud kordama üht oma küsimust, millele ma ei saanud vastust. Mis moel te mõtlete teada saada Eesti rahva arvamuse selles küsimuses? Tänan ette vastuse eest!

#### **A. Rüütel**

Ma arvan, et seda võime küsida praegu kõikidelt siin saalis viibivatelt saadikutelt ja võib-olla te aitategi mul sellele vastata, sest valimiskampaania käigus ja kohtumistel valijatega tõstatati see küsimus otseselt ja korduvalt kõikjal. Ja ka hilisematel kohtumistel, nii palju kui minul on informatsiooni, on see olnud päevakorral. Sellele on aidanud vastata informatsioon sotsioloogiliste küsitluste näol, mida tehakse meil üpris tihti. Ja kui ühe firma küsitlused võib-olla ei ole usutatavad, siis me teame, et neid küsitlusi teevad väga paljud sotsioloogiliste uurimustega tegelevad firmad. Nende küsitluste tulemused on kõik langenud ühte väga väikese vahega, mis on uuringute puhul normaalse vea piirides. Seda on väljendanud inimesed ajakirjanduses, raadios, televisioonis, ükskõik millisel tasandil keegi ka oma arvamust on avaldanud, kas lihtkodanikuna või mingisuguse ametiisikuna või ametkonna

esindajana. Nii et selles küsimuses vist küll mingisugust kahtlust ei ole. Lisaks ütleksin seda, et meie Ülemnõukogu poolt vastuvõetud otsused, mis on taotlenud Eesti riiklikku iseseisvumist, on leidnud rahva poolt täielikku heakskiitu, mitte aga protesti.

## **V. Kuznetsov**

Lugupeetud spiiker, lugupeetud kolleegid, lugupeetud ettekandja! Mis te arvate, lugupeetud Eesti Vabariigi Ülemnõukogu esimees, kas selle meie laual oleva pöördumise vastuvõtmine parandab vabariigi majanduslikku olukorda, mis pole enam kaugeltki lihtne, või tuleb meil veel enam püksirihma pingutada? Kas te tõesti ikka veel juhindute teesidest, et parem oleme näljas, kuid vabad? Lugupeetud esimees, kas te tõesti ei karda vabariigi võimalikku majanduslikku kokkuvarisemist, kui te jätkuvalt keeldute osavõtust liidulepingu väljatöötamisel? Tänan!

## **A. Rüütel**

Võib-olla kõige õigem oleks vastata sellele teie küsimusele vastuküsimusega: kas on õige majandusliku survega teha poliitikat? See tähendab – mitte eraldada Eestile toorainet või midagi muud, mis on olnud normaalne senises kaubavahetuses Liiduga ja Liidu teiste piirkondadega, ja seda eesmärgil saavutada oma poliitilisi eesmärke, realiseerida oma poliitilisi eesmärke, õigemini, jätkata sedasama poliitikat, mida on poole sajandi vältel tehtud. Mul on kõik.

## **E. Leisson**

Lugupeetud härra eesistuja, lugupeetud Ülemnõukogu esimees! Teatavasti üks nendest kaheksast Mihhail Gorbatšovi abinõust näeb ette referendumid korraldamist. Tuleks väga imelik asi välja, kui Eestis selles küsimuses tekiks lõhenemine. Teatavasti jääb sellest väga väheks, et me korraldaksime avaliku arvamuse küsitluse ja komplekteeriksime sellisel teel Ülemnõukogu. Selleks on ikkagi vaja teatavaid formaaljuriidilisi protseduure. Pärast seda, kui liiduleping on avaldatud, tuleks meil minu arvates Eestis korraldada referendum selles küsimuses, kas neil tingimustel astuda Liitu või mitte. See on formaaljuriidiline protseduur, millest me mitte mingisuguste küsitluste ega rahvamiitingute ega tahteavaldustele viidates mööda ei pääse. Milline on teie seisukoht?

### **A. Rüütel**

Ma oma seisukoha juba ütlesin. Referendumit ei toimunud Liitu astumise puhul ja järelikult ei ole mingisugust loogikat referendumit teha sealt välja astumiseks. Nii et juriidiliselt selles loogikat nagu ei ole. Aga kui räägime sellest, et meil on vaja mingisugust seisukohta, siis võib-olla seda ei tule selliselt sõnastada ega sellisel kujul teha. Ma kujutan ette, et me võiksime vastu võtta näiteks uue põhiseaduse ja selles põhiseaduses peaks meie kõikide institutsioonide olemus olema väljendatud ja selle kohta võiksime referendumit teha. Võib-olla nii on õige, mitte aga referendum Liitu astumise või väljaastumise küsimuses. See on ilma referendumita täiesti selge.

### **S. Petinov**

Lugupeetud Ülemnõukogu esimees, kas teile ei tundu, et 1940. aasta ja tänase situatsiooni vahel on olemas täielik analoogia? Te olete alati rääkinud, et Riigikogu 1940. aasta paljud otsused olid ebaseaduslikud, kuna need ei vastanud eesti rahva tahteavaldusele. Juhul, kui te ei kavatse läbi viia referendumit (ja seda on korduvalt kuulda olnud), on mul küsimus: kust on siis pärit selline veendumus, et teie tänane otsus vastab eesti rahva tahteavaldusele?

### **A. Rüütel**

Ma sellele juba vastasin, vahest ei ole enam vajadust seda korrata, millest me loeme välja eesti rahva praeguse tahte, mida praegu siin oleme senini realiseerinud ja mida me nähtavasti realiseerime ka edaspidi.

### **Juhataja**

Suur tänu! Vladimir Kuznetsov, teine küsimus.

### **V. Kuznetsov**

Lugupeetud eesistuja, lugupeetud kolleegid, lugupeetud Ülemnõukogu esimees, kas te arvate, et 1940. aastal tehti viga, kui ei viidud läbi referendumit? Ja kas me ei korda sedasama viga, kui me praegu ei vii läbi referendumit? Tänan!

### **A. Rüütel**

Võib-olla oli tõesti viga, et ei tulnud selle peale, sest arvestus nähtavasti oli üles ehitatud sellele, et õigus on selle poolel, kes on tugevam. Ja et kunagi see küsimus enam päevakorrale ei tule. Seetõttu võib-olla tõesti toleaeagsed võimumehed, kes andsid Stalinile ja tema

kaaskonnale nõu, ei arvestanud sellega. Nii et see võis tõesti olla nende viga. Kuid mis puutub sellesse, kas see samm tol ajal vastas eesti rahva tahtele või mitte, siis olen täiesti veendunud ka praegu selles, et see ei vastanud rahva tahtele. Sest ma olen selle põlvkonna esindaja, kes kõike päris üksikasjalikult mäletab. Ja vähemalt minu kodukülas ja selle lähemas ümbruses ei tea ma ühtegi inimest, kes oleks seda toetanud. Terve valla kohta võib-olla 1-2-3 inimest oli selliseid, kes seda toetasid. Vähemalt niimoodi ma kuulsin oma vanematelt ja ka teistelt. Võib-olla mõningal määral teine olukord oli kuskil tõesti suures tehases, ettevõttes. Seda ma usun, et seal see vahekord oli teatud määral teistsugune. Nii et ka selles ilmselt ei tule meil praegu kahelda. Vähemalt olen mina niisugusel seisukohal ja tean seda sellisel kujul.

### **Juhataja**

Suur tänu! Viktor Jermolajev.

### **V. Jermolajev**

Tänan, lugupeetud spiiker! Lugupeetud Ülemnõukogu esimees! Te arutasite Jurmalas seda probleemi terve päeva, nähtavasti kaalusite iga sõna, mis on kirjas, arvatavasti prognoosisite ka selle dokumendi vastuvõtmise tagajärgi. Mis te võite öelda, mida te ootate selle dokumendi vastuvõtmise järel ja mis arvestused siin kaasa mängisid? Tänan!

### **A. Rüütel**

Me olime selle otsuse vastuvõtmisel sellisel seisukohal, et me oleme sellega välja öelnud oma arvamuse ja oleme nõus seda arvamust kaitsma. Ja hääletamine peab välja selgitama, kuidas meie Ülemnõukogu praegu sellesse suhtub. Milline võiks olla sellele järgnev reaktsioon? Eelmistele küsimustele vastates ma ütlesin, et ei ole ju normaalne, kui me räägime oma ühiskonna demokratiseerimisest, et siis kasutatakse välisjõudu. Ja hoopis vastupidise reaktsiooni või eesmärgi realiseerimiseks. Ja sellepärast me selle otsuse niisugusena formuleeritult vastu võtsime. Ma arvan, et ähvardused kasutada majanduslikke sanktsioone jne. ei vasta mitte mingitele tänapäeva inimühiskonna normidele. Nii et lihtsalt julgeme sellisele seisukohale vastu astuda. Ja ma leian, et see on õige.

### **J. Kotšegarov**

Härra Rüütel, millist idapoliitika perspektiivi Eestis te näete selle dokumendi vastuvõtmise korral või näete te üldse mingit perspektiivi pärast seda? Tänan teid!

## **A. Rüütel**

Nagu ma ütlesin, me oleme otsekoheselt oma seisukoha siin välja öelnud ja oleme seda nõus kaitsma. Ja kui sealt vastatakse samasuguse objektiivsusega ja otsekohesusega, siis me oleme nõus kohe istuma läbirääkimiste laua taha ja konstruktiivselt läbi arutama kõik küsimused. Teistmoodi ei tohikski mingisugust poliitikat üldse teha. Kui seda tehakse, siis on see määratud läbikukkumisele, olen selles veendunud.

Ja selliste arvestustega me selle otsuse ka vastu võtsime. Ja nagu ma ütlesin, rääkisin ma üleele veel ka Jeltsiniga meie ettevalmistatud lepingu allakirjutamisest. Arutasime neid punkte ja asusime seisukohale, et need on õiged ja nähtavasti tuleme kõige lähemal ajal selle juurde konkreetselt tagasi. Ja ma loodan, et ka Nõukogude Liit nii reaalselt mõtestab meie avaldust ja täiesti heatahtlikult istutakse meiega koos läbirääkimiste laua taha.

## **Juhataja**

Suur tänu, härra Rüütel, meil rohkem küsimusi ei ole. Lugupeetud Ülemnõukogu, antud päevakorraküsimuses on esitatud alternatiivne otsuseprojekt, mis on juba mõned päevad tagasi ka välja jagatud. Alternatiivne otsuseprojekt on esitatud võrdsete õiguste saadikurühma poolt.

Kaasettekandeks saab sõna Pavel Panfilov. Või ei soovi kaasettekannet? Ei soovi. Nii et meil on kaks alternatiivset projekti. Avan läbirääkimised. Arvo Sirendi.

## **A. Sirendi**

Austatud härra spiiker, austatud kolleegid! Täna me jätkame sisuliselt eile alustatud idapoliitika arutelu, kusjuures me teeme seda mõnevõrra erineva päevakorrapunkti all ja meil on ees väga konkreetne küsimus. Ma usun, et kui me eile lõpetasime suure lõhenemisega, siis täna tekib lõhe, kuid mõnevõrra teise koha pealt.

Eile kärises Ülemnõukogu enam-vähem keskelt pooleks, mingist ühtsusest pole nõrka jälgegi ja sellises olukorras me ei saa korralikku idapoliitikat ka edaspidi ajada. Ilmselt võtame me täna vastu antud päevakorrapunktis esitatud otsuse, sest selles otsuses on kirjas need põhimõtted, mille poolt me oleme alati suure häälteenamusega hääletanud. Ma usun, et me võtame selle vastu, teades, et rahva tahe vastab sellele otsusele. See ettepanek, mis on alternatiivne ja esitati mõni päev tagasi, saab ilmselt kuskil 20 häält. Me oleme juba niipalju üksteisega tuttavad ja teame, kes millegi poolt hääletab. Aga eile tekkis tõsine probleem meie Ülemnõukogu edasise saatuse pärast, tema otstarbekuse ja töövõime pärast. See, et Ülemnõukogu sellistes olulistest küsimustes lõhki käriseb, on ohtlik kõikide poliitiliste otsuste

vastuvõtmisel, välja arvatud vahest ehk tänane, kus meie seisukohad on kujunenud pikema aja jooksul ja on väga selged. Eile nägime ajutiste komisjonide küsimuse arutamisel, kuidas ajutiste komisjonide kompetentsi, õiguste, kohustuste arutamisel osa liikumisi ei võtnud sellest aktiivselt osa, sest neid ei olnud peetud vajalikuks kutsuda neid komisjone juhtima. Komisjon on ajutine, juht ei lähe presiidiumi, välismaale ei saa, ei saa ametiautot, töö on riskantne, murelik ja vastutusrikas ja kuulsust ei tule. Ei ole järelikult vaja ja punkt.

See on meile kõigile väga õpetlik lugu ja eriti just tänasel otsustamisel me peame jõudma niikaugele, et me saame nendest sisemistest vastuoludest üle ja hakkame vastastikku kõiki poliitilisi jõudusid võrdselt arvestama.

Muidugi oleks võinud võtta eilsesse otsuseprojekti mõningad peibutavad punktid sisse, et seesama toitulusküsimuste kontrolliga tegelev komisjon võiks sõita kas Stockholmi, Kopenhaagenisse või mujale, sest on ju vaja järele vaadata, kas seal on ikka niipalju toitu, et nad suudavad meile hädaabi anda, või siis mida nad ise söövad? Kas nad söövad samasugust margariini, nagu meie seebirasvade kombinatsioon toodab, või on neil parem jne. Täna me jõuame idapoliitika juurde ilmselt tagasi ja et mitte teist korda uuesti pulti tulla, pean ma ütleva seda, et me peame ka nüüd ilmselt mõtlema nende idapoliitika erikomisjonide peale, nende volituste peale ja ka nendele, kes sinna satuvad, sest see otsus, mis me praegu hakkame vastu võtma, on oluline otsus idapoliitikas.

Ja lõpuks. Kuna eile tekkis niisugune lasteaiamentaliteedi retsidiiv siin saalis, siis lõpetan oma praeguse sõnavõtu iiri muinasjutuga. Kaks emahane tahtsid ühte ja sedasama rohuliblet ja läksid riidu. Seejärel tulid appi isahaned ja toetasid vastastikku, kuni kogu hanede suguvõsa kogunes kokku, jagunedes kaheks enam-vähem võrdseks vaenutsevaks pooleks. Siis tuli sinna rebane, kes ütles, et paljast armastusest hanede vastu on ta nõus olema kohtumõistjaks selles konfliktis ja palus endale kahte soliidsemat tunnistajat hanede hulgast. Loomulikult läks rebane iga tunnistaja kadumise järel aina soliidsemaks ja rammusamaks. Kord palus ta lisaks eksperte, kord veel tunnistajaid, kord täiendavat ülevaatamist. Ma usun, et meil on selge, kuhu need haned jäid, kes olid kahte lehte jagunenud, kuid mul tekib küsimus, kus on see punane rebane. Täna tähelepanu eest!

## **Juhataja**

Suur tänu! Kas lõpetame läbirääkimised? Kohaloleku kontroll. Ma palun, kutsuge ka koridorist saadikud sisse. Kohal on 80 saadikut, puudub 25.

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et lõpetada läbirääkimised päevakorra teemal? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 67 saadikut, vastu 1 ja erapooletuid on 4. Läbirääkimised on lõpetatud. Ega hr. Rüütel lõppsõna ei soovi? Ei soovi.

Lugupeetud Ülemnõukogu, meil on olemas kaks alternatiivset otsuseprojekti, mitte ühtegi parandusettepanekut. Mul on ettepanek Ülemnõukogule, kuidas me peaksime otsustama. Ja kui siin minu poolt pakutud ettepanekus ei ole midagi sõna-sõnalt kooskõlas reglemendiga, siis sellisel juhtumil palun seda tõlgendada kui reglemendivälist protseduuri, mille kohta jätan endale õiguse otsus ise vastu võtta. Mul on selline ettepanek, lugupeetud Ülemnõukogu, et me paneme need otsuseprojektid konkureerima. Kumb saab rohkem poolthääli. Kui üks neist saab isegi üle 53 hääle, siis selles hääletusvoorus me ei loe veel otsust vastuvõetuks. See on ainult konkurss ja kehtib ainult hääletamise korra kohta. Motiivid ei tule arvesse. Sergei Petinov.

### **S. Petinov**

Lugupeetud spiiker, ma tahaksin rääkida hääletamise motiividest. Mulle ei näi päris õiguspärasena panna kaks projekti üheaegselt hääletamisele järgmisel põhjusel. Kui "Võrdsete õiguste eest" saadikurühm tõi oma projekti, siis pidasime me silmas, et see tuleb hääletamisele pärast presidendi avalduse arutelu. Ja see on kitsam küsimus kui see, mille alusel on võetud vastu Balti Riikide Nõukogu otsus, s.o. siin on teatud momente. Kui härra Rüütel oletatavasti pidas silmas nähtavasti mitte niivõrd presidendi avaldust, kuivõrd mõningaid esinemisi (ma sain nii aru, sest oli viiteid konkreetsetele esinemistele), siis meie otsuseprojekt puutub ainult presidendi avaldusse ja tema poolt esitatud programmi. Mõtleme selle üle järele.

### **Juhataja**

Suur tänu! Ma annan kohe selgituse. Tõepoolest, võrdsete õiguste saadikurühma otsuse eelnõud olid välja jaotatud juba paar päeva tagasi. Juhataja poolt tehtud järelepärimise tulemusena selgus, et te ei soovi seda küsimust praegu päevakorda panna. Teil oleks olnud see õigus ja vastavalt §-le 15 kiirendatud korras lülitada see päevakorda. Täna on laekunud minule Pavel Panfilovi allkirjaga ettepanek, kus sõnaselgelt öeldakse, et see on alternatiivne projekt. Kui see on alternatiivne projekt, siis vastavalt reglemendile panem ma selle konkureerima. Jüri Liim, hääletamise korra kohta.

## **J. Liim**

Täna, hr. spiiker. Ma paluksin hääletamise lõppfaasis, vaatamata sellele, milline projekt pääseb võidule, panna nimelisele hääletamisele. See on nii või teisiti meie Eesti saatusel äärmiselt oluline küsimus. Täna!

## **Juhataja**

Suur tänu! Palun kirjalik ettepanek. Ants Paju.

## **A. Paju**

Austatud juhataja, lugupeetud kolleegid! Austatud juhataja, pöördudes teie poole ja võttes hr. Petinovi selgituse aluseks, et ärgem tehkem praegu nii, nagu rääkis meile Sirendi. Me ei saa ju hääletada hane ja rebase vahel. Need ei ole alternatiivsed ettepanekud, palun vabandust.

## **Juhataja**

Lugupeetud Ülemnõukogu! See loogika ei ole spiikrile argument. On olemas reglement. Kui saadikurühm väidab, et on alternatiivne, siis sellisel juhtumil lükatakse see alternatiivsus ümber hääletamise tulemusena. Ja seda veel selgitatakse sõnavõtte kaudu. Üksainuke sõnavõtt oli, keegi rohkem sõna ei soovinud. Mina käitun reglemendi järgi. Vello Pohla.

## **V. Pohla**

Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Kuigi läbirääkimised on lõpetatud ja räägime praegu hääletamise motiivide üle, juhin ma tähelepanu ühele tõlke ebatäpsusele, mis oleks väga vajalik enne ära parandada. Nähtavasti kõigi kolme vabariigi esindajad said üksteisest aru venekeelse teksti põhjal. Ja seal on teises lõikes: "Парламенты правительств Балтийских государств будут противостоять новой агрессии."

Eesti keelde on see tõlgitud: "oma võõrandamatut õigust osutada vägivallale vastupanu". Eesti keeles tähendab see: vastu seista vägivallale. Sest osutada vägivallale vastupanu on liiga sõjaline termin. Meil on poliitiline dokument, seal tuleks tõlkida: vastu seista vägivallale. Täna!

## **Juhataja**

Suur tänu! Kõigepealt ma juhin ikkagi tähelepanu sellele, et läbirääkimised olid lõppenud. Selle kohta oleks tulnud arvamust avaldada varem. Teiseks, aluseks tuleb võtta venekeelne



dokument. Eestikeelses tõlkes võivad olla mõned redaktsioonilised puudused. Aluseks võetakse venekeelne dokument ja sellest saavad aru kõik saadikud saalis. Jaak Allik.

**J. Allik**

Lugupeetud hr. Juhataja! Kuna see otsuseprojekt, mille eile esitasid sõltumatud demokraadid ja mille arutamine katkestati, sisaldab ühe punktina ka edasise menetluse korra võrdsete õiguste saadikugrupi projekti suhtes, siis tahaksin ma peale läbirääkimiste lõppu siiski kuulda võrdsete õiguste grupi ametlikku seisukohta, kas nad nõuavad oma projekti alternatiivsena hääletusele panemist ka praegusel hetkel.

**Juhataja**

Lugupeetud Jaak Allik, minule on laekunud kõik kirjalikud ettepanekud, muidu ma ei oleks niimoodi toiminud. Lembit Annus.

**L. Annus**

Lugupeetud spiiker, lugupeetud kolleegid! Kommunistlik fraktsioon palub enne hääletamist 10-minutilist vaheaega. Tänan!

**Juhataja**

Lugupeetud Lembit Annus! Võrdsete õiguste fraktsioon palub vaheaega peale konkurentsi. Kui palju te soovisite? 5 minutit?

**L. Annus**

Palusime 10 minutit enne hääletamist.

**Juhataja**

Vaheaeg 10 minutit.

V a h e a e g

**Juhataja**

Kümme minutit on möödunud, kohaloleku kontroll. Kohal on 76 saadikut, puudub 29. On palve korrata kohaloleku kontrolli. Kohaloleku kontroll. Kohal on 81 saadikut, puudub 24.

Lugupeetud Ülemnõukogu! Meil on kaks konkureerivat otsuseprojekti. Ma panen nad konkursile selliselt, et hääletame mõlemad läbi. Kumb saab rohkem hääli, selle me võtame aluseks. Ma pean hr. Zahharoviga pidama dialoogi. Hr. Liimi ettepanek on mulle selge. Hr. Liim teeb ettepaneku, et lõppfaasis panna projekt nimelisele hääletamisele. On niimoodi, Jüri Liim? Kuid hr. Zahharov ei ole konkretiseerinud, kas lõppfaasis või praegu konkureerimisel. Lugupeetud Ülemnõukogu, selleks et viia läbi salajane hääletamine, on vaja kolmandiku Ülemnõukogu nõusolekut. Lugupeetud Ülemnõukogu, ma selgitan. Rahvasaadik Zahharov teeb ettepaneku viia läbi salajane hääletamine juba konkursil. Rahvasaadik Jüri Liim teeb ettepaneku läbi viia nimeline hääletamine otsuse vastuvõtmisel. Need on kaks erinevat asja. Loomulikult on mõlema kohta vaja Ülemnõukogu otsust. Kõigepealt, lugupeetud Ülemnõukogu, panen ma hääletamisele, kes on selle poolt, et alternatiivide konkurss viia läbi salajase hääletamisega. On tehtud ettepanek teha nimeline hääletamine. Mõlemad nõuavad kolmandiku Ülemnõukogu saadikute toetust. Salajane hääletamine omab eelistust nimelise ees.

Zahharov nõuab salajast hääletamist konkursil, Liim nõuab nimelist hääletamist lõppfaasis otsuse vastuvõtmisel. Liimi ettepanekut ma praegu ei panegi hääletamisele. Kalju Koha on teinud ettepaneku praegu läbi viia nimeline hääletamine. Kuid salajasel hääletamisel on eelis nimelise hääletamise ees. Nii et kõigepealt ma panen hääletamisele salajase hääletamise.

Kas Ülemnõukogu saab aru, mida ma panen hääletamisele? Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et alternatiivide konkurss viia läbi salajase hääletamise teel? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 38 saadikut, vastu 26, erapooletuid on 17. Ettepanek on vastu võetud. Konkurss viiakse läbi salajase hääletamise teel.

Kõigepealt ma panen hääletamisele selle otsuse projekti, mis on esitatud presiidiumi poolt, mille kohta ettekande tegi Ülemnõukogu esimees hr. Rüütel. Kõik mõistsid, milline projekt pannakse praegu konkureerima? Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et võtta aluseks Presiidiumi poolt pakutud projekt? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 62 saadikut, vastu on 19, erapooletuid on 1. Arvesse läheb poolt hääletanute arv – 62.

Nüüd panen hääletamisele võrdsete õiguste saadikurühma poolt esitatud projekti. Kõik mõistavad? Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on võrdsete õiguste saadikurühma poolt esitatud projekti poolt? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 19 saadikut, vastu 61, erapooletuid on 2. Poolthääli oli 19. Konkursi võitis presiidiumi poolt esitatud projekt.

Kas saadikurühm "Võrdsete õiguste eest" nõuab vaheaega 15 minutit? Kas vaheaja nõue jääb jõusse või ei jää? Nikolai Zolin.

## **N. Zolin**

Lugupeetud spiiker, ma tahaksin teha saadikurühmade "Virumaa", "Koostöö", "Kommunistlik fraktsioon" ja "Võrdsete õiguste eest" nimel avalduse.

Nimetatud dokumendi vastuvõtmine on tõsine hoop olukorra stabiliseerimisprotsessile vabariigis, kogu riigis. Tegelikult see tõmbab kriipsu peale Eesti Vabariigi idapoliitika perspektiivile ja toob rahvustevahelistes suhetes kaasa uue pingetõusu Eesti rahvale.

Saadikurühmad "Võrdsete õiguste eest", "Koostöö", "Virumaa", "Kommunistlik fraktsioon" ei soovi olla vastutustunde kaotanud poliitikute lõa otsas ega soovi võtta endale vastutust võimalike tagajärgede eest. Tänan!

## **Juhataja**

Suur tänu! Vaheaega ei nõua? Hääletamise korra kohta on kaks ettepanekut. Rahvasaadik Jüri Liim teeb ettepaneku viia läbi nimeline hääletamine ja rahvasaadik Labassov teeb ettepaneku läbi viia salajane hääletamine. Nagu öeldud, salajasel hääletamisel on eelisõigus nimelise ees. Kuid selleks on vaja kolmandiku Ülemnõukogu liikmete nõusolekut. Kohaloleku kontroll. Kohal on 82 saadikut, puudub 23. Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et antud otsus vastu võtta salajasel hääletamisel? Palun hääletada! 82 saadikut oli kohal, kolmandik peavad andma nõusoleku. Selle ettepaneku poolt on 26 saadikut, vastu on 40, erapooletuid on 14. See ettepanek ei leidnud toetust.

Panen hääletamisele Jüri Liimi ettepaneku. Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et antud otsus vastu võtta nimelisel hääletamisel? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 43 saadikut, vastu 14, erapooletuks jäi 21. Otsus võetakse vastu nimelisel hääletamisel. Ma kordan, lugupeetud Ülemnõukogu, parandusettepanekuid minul ei ole.

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et võtta vastu Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsus "Balti Riikide Nõukogu pöördumisest Nõukogude Liidu Ülemnõukogu poole 21. novembrist 1990"? Palun hääletada! Nimeline hääletamine. Selleks on vaja 53 häält. Selle ettepaneku poolt on 62 saadikut, vastu 16, erapooletuid 1. Otsus on vastu võetud.

Lugupeetud Ülemnõukogu, kas saalis on Arvo Junti? Juntit ei ole saalis. Liia Hänni.

## **L. Hänni**

Kas Arvo Juntile oli küsimus seoses omandi- ja maareformi eelnõuga?

### **Juhataja**

Just nii, pr. Liia Hänni. Oleks vaja ettekannet või selgitust Ülemnõukogule selle päevakorrapunkti kohta.

### **L. Hänni**

Arvo Junti palus mul selgitada Ülemnõukogule olukorda. Kuna omandireformi teema osutus tunduvalt keerulisemaks kui esialgu näis, siis praegu otsuse projekt on veel töös. Sinna on lisandunud probleematika, mis käsitleb ka maareformi aluseid ja selle tõttu maareformikomisjon palub mõningat ajapikendust, et see seaduseelnõu viia vastuvõetavasse kujusse.

### **Juhataja**

Suur tänu! Kas Ülemnõukogul on eriarvamus või nõustume? Saadikud tahavad teada, kui palju komisjon veel aega vajab.

### **L. Hänni**

On lootust, et see eelnõu valmib järgmiseks istungjärguks, see on järgmiseks nädalaks, siis saab selle esitada teiseks lugemiseks.

## **Abinõudest Eesti Vabariigi idapoliitika väljatöötamiseks**

### **Juhataja**

Lugupeetud Ülemnõukogu, jätkame katkestatud päevakorrapunktiga "Abinõudest Eesti Vabariigi idapoliitika väljatöötamiseks". Kui te mäletate, lugupeetud saadikud, läbirääkimised ei olnud lõpetatud, oli ära kuulatud ettekanne ja vastatud küsimustele. Minu mälu järgi olid tellinud kõne- ja sõnasoovid Peet Kask ja Ignar Fjuk. Ignar Fjuk loobub. Alustame läbirääkimistega. Peet Kask.

### **P. Kask**

Lugupeetud spiiker, lugupeetud Ülemnõukogu saadikud! Ma olen viimasel ajal väga sageli kuulnud argumenti, mida esitatakse väga erinevatel juhtudel, ja nimelt, et meie olukord on

väga eripärane ja me peame otsima väga erilisi lahendusi, mida kuskil mujal maailmas enne kasutusel pole olnud. Ma arvan, et see seisukoht on väga ühekülgne ja ekslik. Enamikul juhtudest on probleemidel ammutuntud lahendused ja jalgratta leiutamine on lihtsalt kilplasilik ja rumal tegevus. Eesti oma poliitiliselt arengult ja olukorralt on pea kõikides küsimustes väga tavaline juhtum. Nii ka praegune kriisikollete probleem. Üks kriisielement on korrastamatus välispoliitilises tegevuses, teine kriisielement on probleemid Ülemnõukogu Presiidiumiga, kolmas on Ülemnõukogu otsustusvõimetus, mitmetes tähtsates küsimustes ei saada otsustamisel 53 häält. Kõikidel nendel nimetatud kriisikolletel on vähemalt üks väga tähtis ühine põhjus, see on reeglite puudumine või reeglite ebaselgus, reeglite ebatäiuslikkus. Meie Ülemnõukogu ülesanne on need reeglid paika panna. Meil ei ole paika pandud reeglid selle kohta, kes on riigipea ja millised on tema funktsioonid. Sellelt pinnalt on ka mitmeid probleeme, sealhulgas välispoliitilistes küsimustes. Minnes nüüd selle otsuseprojekti juurde, siis torkabki silma, et välja pakutakse jällegi uut jalgratta leiutamist, pakutakse välja lahendit, mille analoogi mina kuskil mujal, normaalses ja funktsioneerivas ühiskonnas ei näe. Võib-olla et keegi ütleb mulle, kas mõnes demokraatlikus riigis on olemas analoog sellisele idapoliitika koordineerimise tippjuhtide nõukogule, mida välja pakutakse. Minu arvates on isegi väga ohtlik sellist nõukogu luua, see on dubleerimine, see on kaksikvõimu tekitamine täidesaatva võimu osas. Me oleme moodustanud valitsuse ja valitsusjuht on täidesaatva võimu pea, tema ülesanne, tema funktsioon on koordineerida ka välispoliitika küsimused. Kui me loome tema kõrvale teise organi, millel on samad funktsioonid, siis me tekitame segadust ainult juurde. Veel arusaamatum minu jaoks on väljapakutud punkt 3, arusaamatu seetõttu, et kas tõepoolest sõltumatud demokraadid ei tea, et parlament ei tegele täidesaatva võimu teostamisega. Aga siin on ju sõna-sõnalt kirjutatud – moodustada Ülemnõukogu erikomisjon idapoliitika väljatöötamiseks ja teostamiseks. See on täidesaatva võimu funktsioon. Meie ei tohi sellega tegelda. Me ületasime omaenese võimu piirid, kui me moodustasime komisjoni läbirääkimisteks idas. Mul on kahju, et me niimoodi tegime ja mul on kahju, et ma ise selle eksituse kaasa tegin. Palun ärme kordame sedasorti eksitusi. Selle tagajärjed on lihtsalt ummikud ja uued kriisid. Tänan!

## **E. Põldroos**

Härra juhataja, head kolleegid! Idapoliitika tõusmine päevakorda on täiesti seaduspärane ja ilmselt on siin nii mõndagi, mida meil tuleks tõsiselt arutada. Tuleks juba sellepärast, et viimasel ajal paljudes teravates protsessides meie Eesti ühiskonnas on idapoliitikale toetuv tagapõhi täiesti tugevasti tunda.

Kui me vaatame neid probleeme, mis on üles kerkinud seoses idapoliitikaga viimasel ajal, siis ilmselt ei ole mitte küsimus selles, kas üks või teine aktsioon on olnud viljakas, kas üks või teine asi on tehtud just täpselt nii või teisiti. Nendes erinevate arvamuste ja seisukohtade tagant hakkab küllaltki selgelt ilmnema kaks erinevat kontseptsiooni, kaks põhimõttelist hoiakut. Ja ilmselt, kui me nüüd võtame käsile idapoliitika küsimused ja tahame minna mingite organisatsiooniliste otsuste juurde, mingite struktuurimuutuste juurde, siis me peaksime enne kõigepealt endale selgeks tegema põhilised küsimused, millistest kontseptsioonidest ma lähtume, mida me tahame saavutada. Ja alles siis, kui me oleme nendes küsimustes selgusele jõudnud, me võime minna juba konkreetsemalt mingite struktuuriliste muutuste juurde. On ka täiesti selge, et Mikk Titma poolt esitatud projekt loomulikult peab silmas ühte kontseptsiooni, ühte seisukohta ja paratamatult me oma vastuvõtmisega soodustame selle kontseptsiooni maksvuselepääsemist. Ma ei hakka ütlema, kas see on hea või halb, me peame kõigepealt otsustama kontseptsioonide suhtes.

Kuid kõigepealt võib-olla natukene kaugemalt. Me oleme mõnes suhtes üpris kriitilises olukorras. Milles see kriis avaldub, sellest on meil palju räägitud. Kuid on veel üks asi, nimelt inimesed on tõesti hakanud väsima, on hakanud surve all väsima. Samal ajal kui paljud, kes võib-olla kahtlesid meie valitud tee õigsuses, varem nagu ei pidanud võimalikuks seda välja öelda, tunnevad nüüd, et nad võivad ja on kohustatud seda tegema. Kui igapäevastes jutuajamistes ikka rohkem ja rohkem võime kohata sääraseid ütlemisi ja arvamusi, et oli meil vaja alustada, oli meil vaja nüüd kõige selle peale minna, vaadake, kuhu me oleme nüüd jõudnud. Ja paratamatult tekib selline pessimistlik hoiak. Võib-olla juba alguses mõni kahtles, et kas meil on vaja selle peale minna, et kas meil on vaja nii hambaid näidata. See on hakanud avaldama mõju ka meie poliitikale. Ja otseselt seoses idapoliitikaga on selle niisuguse teatava äraehmatava või kahtleva hoiaku üheks väljendiks selline seisukoht, et me peame muutma oma poliitika paindlikumaks ja leplikumaks, me peame katsuma leida neid punkte, kus me Moskvaga nõustume. Me ei tohi olla niivõrd enesekindlad, me ei tohi ennast nii peale suruda. Ühesõnaga, tuleb olla vaiksemad, rahulikumad, ja mis peaasi, tuleb vaadata, et ikkagi leib ja nafta jookseks.

Isiklikult olen ma küll sellise seisukoha suhtes üpris kriitiline, sest need nõudmised, et me oleksime leplikumad, et me läheksime kompromissile, on kahjuks kõik sellised, mis määravad meie suuna, meie vabadusliikumise olemuse. Viimaste nõudmiste valguses, mis Ülemnõukogus kajasid, saame me Moskvaga ainult ühes suunas kokku leppida – see on liiduleping. Selle peale, ma arvan, meil pole õigust minna. See hoiak, et me peame olema järeleandlikud ja leppima ühes või teises asjas paremini kokku, olema leplikumad ja

vaiksemad, paratamatult lähendab meid praeguses olukorras liidulepingule. Sest jutt on nimelt sellistes sõlmkõnnetustes. Ma ei ütle, et alati selle seisukoha taga oleks teadlik suundumine liidulepingule, kuid tihti võib ta seda ka olla.

Kui me nüüd tuleme selle konkreetse projekti juurde, mis meile on esitatud, siis paratamatult projekti autori seisukohad paistavad silma. Mikk Titma on korduvalt oma hinnangud praeguse idapoliitika suhtes välja öelnud, ja tema ongi üks neist, kes kutsub meid leplikkusele.

Otsuseprojekti paragrahv 1 puudutab kõrgete meeste nõukogu. Ei saa midagi olla selle vastu, et nad koos käivad, kuigi mulle tundus natuke ootamatuna eile korduvalt avaldatud arvamus, et tuleb neid jõuga kokku viia, kui nad muidu kokku ei saa. Ma tahaksin küsida hr. Rüttilt, kas see vastab tõesti tõele, mis siin eile korduvalt öeldi, et siin loetletud härrad kuidagiviisi kokku ei saa. Nii palju kui mina tean, saavad nad pidevalt kokku. See töö käib niikuinii. Hüva, võib-olla on tal õigus, et seda lugu niiviisi serveerida. Mina ei tea, osalised teavad paremini. Aga see polegi üldse eriti küsimus, me võime seda teha ja ka mitte teha. Kuid § 2 on minu arvates juba väga tõsine. Ja nimelt selles ilmneb minu arvates väga selgelt kogu selle projekti ideoloogia. See on leplikkus ja tasane samm-sammult mugavdumine selles süsteemis, kust me tegelikult tahame välja rabelda. Nii kui meie siin oma otsusega anname ametlikud volitused Liidu Ülemnõukogu ja Rahvasaadikute Kongressi saadikutele, sellega me tunnustame otseselt neid oma esindajateks selles kogus ja tunnustame ka seda kogu või institutsiooni. See on väga ohtlik tee. Me oleme seni valinud teise tee. Me oleme suhtunud meie saadikutesse Moskvas kui eraisikutesse, kes tegutsevad eraisikutena. Ja see on täiesti vastuvõetav suhtumine. Isiklikult ma oleksin rangema suhtumise poolt: panna ette neil seal tegevus lõpetada. Võib-olla oleks see õigem. Peaksime ehk selle küsimuse ära otsustama, mida me soovime. Kui me ei soovita, siis võib äärmisel juhul tõesti jääda selle hoiaku juurde, et nad lihtsalt tegutsevad eraisikutena. Äärmisel juhul me võime nõustuda ka sellega, et Moskvas tegutsevad need Eesti saadikud, kes on valitud üleliiduliste organisatsioonide poolt. Ka neid on seal ja seejuures tublisid. Nii et selle paragrahvi poolt ma kuidagi hääletada ei saa. Ja kui see jääb sisse, siis mitte mingil juhul selle otsuse poolt tervikuna.

Nüüd eraldi küsimus on § 3.

Ma ei välista sugugi vajadust, et Ülemnõukogu moodustab komisjoni praeguse väliskomisjoni kõrval, kes põhiliselt on orienteeritud läänepoliitikale, komisjoni, kes tegeleks idapoliitikaga. See on täiesti mõeldav, võib-olla on see vajalik. Kuigi ka selles asjas on üks suur oht. Nimelt ta eraldab idapoliitika läänepoliitikast ja sellega ta lõhub Eesti välispoliitika ühtset kontseptsiooni. Väike oht sinnapoole on meil juba praegu olemas ja seetõttu on vaja väga hoolega kaaluda, kas me läheme seda teed, et me institutsioonide kaupa veelgi eraldame

lääne- ja idapoliitika. Võib-olla me peame praegu tegelema hoopis teises suunas, nimelt et neid rohkem omavahel siduda, süvenenumalt siduda. Selle üle tuleks mõtteid vahetada. Ma ei oska täpselt öelda, võib-olla välispoliitika spetsialistid ütleksid paremini. Täielikku vastuseisu tekitavad minus aga selle komisjoni funktsioonid, mis siin on fikseeritud. Meie alatiste komisjonide funktsioon seisneb seadusandlike aktide ettevalmistamises. Siin on märgitud idapoliitika väljatöötamine ja teostamine. Sellesse formuleeringusse on haaratud nii seadusandlik funktsioon kui ka täidesaatev funktsioon. Ja selle kõrval ei jää enam mitte kellelgi midagi muud teha, sest sellega on kõik öeldud. Välisministeerium, Ülemnõukogu – kõik on asendatud. Ja võrdleme siinjuures veel §-s 1 tippjuhtide nõukogule määratud funktsioonidega, mis seisneb ainult idapoliitika koordineerimises. Nemad ainult koordineerivad, aga see komisjon tegelikult määrab idapoliitika täielikult. Säärast parlamentlikku komisjoni ilmselt meie teha ei saa, siin on asi viltu.

Edasi tahaksin selle komisjoni moodustamisega seoses puudutada veel ühte natukene kaugemale ulatuvat asja. Selline saadikugruppide järgi moodustamine on täiesti omal kohal nende komisjonide funktsioonide piirides, mis meil tegutsevad. Kuid midagi taolist on pakutud muide ka presiidiumi puhul ja ma teeksin siin väikese kõrvalepõike. On tõsi, et presiidium praegusel juhul ei kajasta reaalselt jõudude vahekorda Ülemnõukogus ja sellega on suurelt osalt tema töö blokeeritud. Ja juhul, kui ta jääb alles, on ta ilmselt vaja ümber komplekteerida, see on selge. Kuid ka sel puhul on tehtud ettepanekuid koostada presiidium üksikute saadikugruppide esindajatest. Sellisel juhul aga muutuks vastavus tegelikule jõudude vahekorrale sammuks teise suunda. Siis enam ei oleks määrav gruppide arvulisus, vaid ilma hakkaksid põhiliselt määrama väikesed grupid. Võib-olla Ülemnõukogus need nii suurt mõju ei avalda. See muudaks samuti presiidiumi töövõimetuks. Kuid tulles tagasi selle komisjoni juurde, siis selle komisjoni otsused kujuneksid pisut teistsuguseks kui Ülemnõukogu omad. Igal juhul oleks selles komisjonis tugevamini esindatud need jõud, kes soovivad leplikumat, järeleandlikumat poliitikat ida suunas. Rääkimata nendest, kes soovivad otseselt liidulepingut. Ma ei ütle, kas nad oleksid enamuses või mitte, kuid nende kaal sellises komisjonis oleks suurem kui Ülemnõukogus tervikuna. See mõjutaks meie idapoliitikat tugevasti ja mõnele see meeldiks, aga mõnele mitte. Ja ma kardan väga, et nimelt selles oligi selle ettepaneku mõte. Kordan veel kord: põhimõtteliselt ma ei pea taolise komisjoni loomist mõttetuks. Kuid mitte mingil juhul ei tohi me luua komisjoni sääraste funktsioonidega nagu ta on siin toodud. Ja juhul, kui sääraste funktsioonidega, siis mitte mingil juhul sellise koosseisuga. Tänan!



## **A. Rüütel**

Enn Põldroos rääkis küllalt põhjalikult nendest mõtetest ja mõttevahetustest, mis on senini toimunud selle küsimuse ümber, ja sellepärast ma ei hakkaks sellel peatuma. Lihtsalt ütleksin niipalju, et presiidiumis on see küsimus korduvalt arutuse all olnud. See, et me ei ole suutnud teostada küllalt efektiivset välispoliitikat, on kajastunud ka meie ajakirjanduses, ehkki väga sageli moonutatud kujul, mitte väljendades tegelikkust.

Nüüd aga sellest, kuidas oleks minu arvates õige. Ka teen ettepaneku, et komisjon tõesti võiks olla. Oleme seda korduvalt rääkinud ja ma pean seda õigeks, et vältida võimalikke kõrvalekaldumisi selles meile nii olulises küsimuses. Teine ettepanek, teha mitte idapoliitika komisjoni eraldi, vaid tervikuna välispoliitika küsimustes. Meil ei ole võimalik ida- ja läänepoliitikat üksteisest eraldada. Sõltuvalt sellest, kuidas me oleme suutnud mõjutada oma välispoliitikat läänes, me oleme tajunud seda otseselt idapoliitika realiseerimisel. Selleks et tõesti oleks kogu aeg omavahel informatsioonivahetus. Meil, kes ühes või teises suunas rohkem või vähem tegutsevad, oleks õige teha seda tervikliku ja ühtse välispoliitikana. Seetõttu teeksin ettepaneku siin projektis kirjas olevatele nimedele lisada veel Lennart Meri nimi. Siis oleksid selles komisjonis kõik inimesed, kes peamiselt välispoliitikaga tegelevad. Mis puutub eraldi komisjoni, kes valmistaks ette idapoliitika kui niisuguse, siis võib-olla te avaldate oma arvamust. Mulle siiski tundub, et valdava enamuse saadikute seisukohad selles küsimuses langevad kokku. Ja mulle tundub, et tänane Balti Riikide Nõukogu otsuse läbihääletamine väljendas seda selgelt. Põhiküsimus on, kas alluda sellele majanduslikule survele, kui meile ei eraldata toorainet, mitmeid muid vahendeid – vedelkütust jne., et selle kaudu siis sundida alla kirjutama üht või teist dokumenti, mis ei ole meile vastuvõetav. Ma usun, et sellist joont ei tohi jätkata. Ja nagu ma ütlesin juba küsimustele vastates, see ei tule kasuks surveavaldajatele. Ja kui see on siiski üldine, mida näitasid praegu ka selle dokumendi läbihääletamise tulemused, siis võib-olla see ongi praeguses lähitulevikus peamiseks poliitiliseks probleemiks. Eks te avaldate selles oma arvamust. Viimase punkti suhtes me ju võtsime otsuse praegu vastu. Kui Liidu Ülemnõukogu võtab homme mingisuguse otsuse vastu, siis nähtavasti tuleb seda arutada, sõltuvalt sellest, kas see on meile vastuvõetav või ei ole.

Kolme parlamendi ühisistungi kokkukutsumise suhtes oli seisukoht selline, et seda ei ole vaja kokku kutsuda, kui see homme vastuvõtmisele tulev otsus ei sea ohtu meie iseseisvumisprotsessi, kolme riigi iseseisvumisprotsessi. Sellisel puhul poleks vajadust selleks ühisistungiks kokku tulla. Täna!

## **Juhataja**

Suur tänu! Lugupeetud Ülemnõukogu, vahest oleks praegu õige teha vaheaeg, nagu reglement ette näeb, siis saab Rein Veidemann rahulikult jätkata sõnavõttu. Istungi töö jätkub kell 12.20.

V a h e a e g

## **Juhataja**

Kohaloleku kontroll. Kohal on 59 saadikut, puudub 46. Vaheaeg oli kuulutatud 12.20-ni. Ülemnõukogu andku ise hinnang.

Jätkame läbirääkimisi. Sõna saab kõnetoolist Rein Veidemann.

## **R. Veidemann**

Kallid kolleegid, mul on lihtsam esitada siin oma seisukohta, sest paljugi sellest, mida mina oleksin tahtnud öelda teile, ütles juba ära kolleeg Enn Põldroos. Kuid mõned väited ülalöeldule veel lisaks.

Tunnistades põhimõtteliselt sõltumatute demokraatide initsiatiivi meie idapoliitika vajaduse esiletõstmisel käesoleval ajahetkel, ei saa ma siiski nõustuda projektis ilmneva väite või järeldusega, nagu selline poliitika meil puuduks. Selle puudumisele osutab aga ka juba projekti pealkiri, milles räägitakse idapoliitika väljatöötamisest. Minu veendumuse kohaselt algas meie idapoliitika juba 16. novembril 1988. aastal ja selle üheks sammuks oli tänane Balti Riikide Nõukogu otsuse ratifitseerimine. Kõigi oma otsuste ja pöördumiste ja muu sellealase tegevusega oleme meie siin Ülemnõukogus teinud kogu aeg idapoliitikat. Samuti on teinud seda valitsuse erineva tasemega ministrid, pidades läbirääkimisi ja sõlmides kokkuleppeid. Me teame, et on valmimas või juba valminud põhimõttelised lepingud nii poliitilisel kui ka majanduse pinnal Venemaa ja Nõukogude Liiduga tervikuna, vähemalt sellealane töö ekspertide tasemel käib.

Ja kindlasti tuleb nõustuda, et meie sammud on olnud järjekindlad ja meile on kuulunud rahva usaldus ja sellelt teelt me taganeda ei saa. Kuid meie erimeelsused idapoliitika küsimuses johtuvad erinevast olukorra hinnangust. Olukorra hinnangu adekvaatsus sõltub informatsioonist, mis meile selle poliitikaga seoses, erinevatele isikutele, erinevatele rühmadele ja erakondadele, laekub. Mikk Titma, ja võimalik, et ka paljude teiste sõltumatute demokraatide seisukohad rajanevad ühel olukorra hinnangul, ühel informatsioonibaasil. Aga meie siin ei tea seda, milline on selle informatsioonibaasi tegelik allikas, kust lähtuvad need

hinnangud. Kas suhted on näiteks NLKP Keskkomitee kaudu, oma parteide kaudu? Meie ei tea. Meie saame väita seda, et see informatsioonibaas on üks. Valitsusliikmete või Eesti NSV-d esindavate NSV Liidu rahvasaadikute hinnang olukorrale rajaneb teistsugusel infol.

Mul on kahju, et meie keskel ei viibi Tallinna linnapea Hardo Aasmäe, kes eile hilisõhtul saabus Moskvast. Kuulnud, et meie seda küsimust arutame, väitis ta, et meie võime siin arutada kui palju tahes. Need vestlused, kõnelused ja kontaktid, mis temal olid Moskvast eritasandil, näitavad ainult üht. Keskvõim on võtnud absoluutselt jäiga positsiooni, et blokeerida ära kõikvõimalikud initsiatiivid reformi jätkamiseks Liidus sellisel põhimõttel, mida meie kavatseme kaitsta. See jäikus on omane mitte ainult meie, Balti riikide suhtes, vaid keskvõimu allergilist tegutsemist võib täheldada ka teiste liiduvabariikide suhtes, kes põhimõtteliselt oleksid huvitatud liidulepingust. Niisugune on sellest informatsioonibaasist lähtuv hinnang. Niisiis see, millele meie saadikud ja saadikute fraktsioonid keskenduda võiksid, oleks sellelt aluselt idapoliitika põhimõtete koostamine. Ja sellest lähtudes me võiksime tõesti moodustada komisjoni, kes siis oma tööga formuleeriks selle eriinfo ja teoreetiliselt baasilt lähtuvate seisukohtade kogumi. See mõte sunnib mind otsima sõltumatute demokraatide poolt esitatud projektist konstruktiivset iva. See seisneb selles, et me tõesti võiksime moodustada – nii nagu on meil analoogiliselt olemas maareformi ja omandireformi saadikugruppide vaheline komisjon – ka vastava erikomisjoni välispoliitika seisukohtade kooskõlastamiseks ja täpsustamiseks. Ja ühes sellega esitangi vaatluse all olevasse projekti paranduse kõigepealt juba selle pealkirja. See oleks siis: Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsus Eesti Vabariigi välispoliitika põhimõtete täpsustamiseks ja kooskõlastamiseks. Ning sõnastada punkt 3 järgmiselt: Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsustab moodustada Eesti Vabariigi Ülemnõukogu erikomisjoni Eesti Vabariigi välispoliitika põhimõtteliseks täpsustamiseks ja kooskõlastamiseks, mille koosseis esitatakse Ülemnõukogu järgmisele istungile kinnitamiseks saadikugruppide juhtide eelneva kokkuleppe alusel. Sellised parandused ma esitaksin ja loodan saadikute toetust. Ma usun, et me sel juhul saaksime kannu tagant välja. Täna!

## **R. Järlik**

Austatud juhataja, lugupeetud kolleegid! Ma alustaksin sellest, kuidas meie asjad siit saalist siis n.-ö. avalikkuse ette jõuavad. Täna "Päevalehest" võib lugeda: "Rein Järlik lisas tippjuhtide nõukogusse kandideerima Lennart Meri." Võib praegu küsida hr. Nugise käest, kas temani selline ettepanek kedagi sellesse nimekirja lisada on jõudnud. Ma esitasin küll eile ettekandjale küsimuse, miks sellest tippjuhtide nõukogust on välja jäänud välisminister, kes

ometi peaks tegutsema ka ida suunas. Teatavasti küsimus ja konkreetne ettepanek on kaks iseasja. Teiseks ma ei olnud eile veel üldse sellisesse faasi jõudnudki, et ettepanekuid nimekirja täiendamiseks teha. Ja ma ei saanud seda teha ka sel põhjusel, et ma siiski ei näe sellise tippjuhtide nõukogu järele vajadust. Meil on olemas Ülemnõukogu väliskomisjon, meil on olemas välisministeerium, meil on olemas välisminister, meil on olemas peaminister, meil on olemas Ülemnõukogu esimees, meil on olemas ka Ülemnõukogu juhataja, meil on olemas siin kinnitatud delegatsioon läbirääkimisteks idas nii Nõukogude Liiduga kui Vene Föderatsiooniga. Mida annaks see, kui moodustaksime veel ühe erikomisjoni või erakorralise komisjoni? Mulle tundub, et siis võiks kujuneda umbes selline rida, mida ma siin kohapeal püüdsin visandada. Kõigepealt siis tippjuhtidest nõukogu idapoliitika koordineerimiseks, seejärel erikomisjon selle nõukogu tegevuse kontrollimiseks. Siis tipp-poliitikutest nõukogu selle erikomisjoni tegevuse koordineerimiseks, seejärel ajutine komisjon selle nõukogu töö jälgimiseks ja siis alatine erakorraline komisjon kõigi idapoliitikaga tegelevate nõukogude ja komisjonide töö kontrollimiseks ja koordineerimiseks jne. Mulle tundub, et lõpuks me siis jõuaksime tõelise nõukogude võimu ja ühe tõelise erakorralise komisjonini ja muutuksime siis tõelisteks tšekistideks. Vaevalt et saab lugeda normaalseks seda, kui me moodustame komisjoni, mis tegelikult võtab endale juba täidesaatva võimu funktsiooni, nagu siin juttu oli. Ja nüüd mõned küsimused, mis minul neid probleeme käsitledes ning nende käsitlemist kuulates on tekkinud. Põhjendusena on toodud, et meie poliitika läänes on ummikusse jooksnud. Aluseks võttes seda, mida me nüüd teame Pariisist, tuleks küsida, kas ta on ummikusse jooksnud? Ja mida siis Leedu ja Läti on meist rohkem saavutanud? Kuna neil ei ole see ju ummikusse jooksnud, vähemalt niimoodi nagu meie oleme siin seda asja serveerinud seoses oma skandaalidega, ükskõik kui õigesti me neid siis oleme nimetanud, on nad "vesiväravad" või Watergate'id või mis tahes. Teiseks, kui see poliitika läänes oleks ummikusse jooksnud, siis vaevalt oleks meil idast olnud oodata sellist reageeringut, nagu sealt on järgnenud ja nagu sealt on oodata võib-olla lähemal päeval, homme juba. Ma olen päris kindel selles, et liidulepingu alusel Liiduga ühinemiseks ei vaja ei Läti, Leedu ega Eesti läänes mitte mingisugust toetust. Ma kordan, selleks et ühineda liidulepingu alusel Nõukogude Liiduga, ei ole läänest, Skandinaaviast, Lääne-Euroopast ega ka ookeani tagant vaja mingisugust toetust. Ja kui seda silmas pidades on sellest tippjuhtide nõukogust välja jäänud Lennart Meri, siis ma hakkan asjast aru saama. Ja omakorda selleks, et läänes edu saavutada, on vaevalt oodata Moskva heakskiitu. Nii et käsitledes läbipõrumisena või krahhina kriitikat ühes suunas, ei tule nähtavasti selle edu alusena otsida edu teises suunas. Aitäh!

## V. Pohla

Lugupeetud juhataja ja lugupeetud kolleegid! Me käitume päris tihti Moskva ja keskvõiku suhtes, nagu oleksid meil nende voli ja vägi, aga neil ainult meie voli ja vägi.

Siin ilmneb tendents, mida igal pool näeme, et ärkamisaja poliitilised emotsioonid ja puhtpoliitiline lähenemine mõjutavad konkreetsete küsimuste lahendamist ja see laieneb nähtavasti ka diplomaatiasse.

Meie välispoliitika puhul on olnud palju juttu sellest, et tuleb esitada välispoliitilised kontseptsioonid, panna need lauale. See on kõik puhtemotsionaalne müra, mille taga on asjaolu et meie välispoliitiline tegevus on üldse elementaarsel viisil korraldamata. See ilmneb ka selles, et meil on ida ja lääne jaoks kaks eri ministrit. On olemas üks välisministeerium, on üks keskus, kes koordineerib, ja igasugune idapoliitika peab alluma üldisele välispoliitikale kui tervikule. Ja selles suhtes loomulikult mingit eraldi ministrit näiteks idaküsimustes (kui ta sellisena ka tegutseks) vaja ei ole. See on võib-olla üks välisministri asetäitja.

Ma olin eile terve päev Moskvast, nii-öelda poolsalaja, nagu siin mõnes sõnavõtus mõista antakse. Osalesin avalikustamise ja kodanikeõiguste komitee tegevuses ja ma olin hämmastunud, mis praegu Moskvast toimub. Me võtame siin oma dokumente vastu, kuid Moskvast käib praegu impeeriumi lagunemise viimane hirmuäratav vaatus. See on üsna ohtlik agoonia, mis seal praegu on toimumas. Ma olen veel regioonidevahelise saadikugrupi ajast tuttav mitmete saadikutega. Nad küsivad ikka, et kas te tulete, kui on mõne hääle küsimus, mis aitab otsustada põhimõttelisi asju. Ma ei oska midagi selle peale vastata. Me oleme liiga egoistlikud olnud oma asjaajamises. Ja paneme ühte patta Moskva keskvõimu ja samuti meie võimalikud liitlased, kes tahavad impeeriumist lahti saada, kes tahavad seda impeeriumit lagundada. Koostöö on olnud tõepoolest väga napp. Me tõepoolest ei saa oma otsusega praegu kohustada NSVL saadikuid või, nagu Enn Põldroos ütles, teha ettepanekut või paluda meil seal tööd jätkata. Seda me teha ei saa, sest need on kaks eraldi võimuorganit ja iga valitud Liidu saadik peab praegusel ajal käituma oma südametunnistuse järgi ja tõepoolest osa võtma sellest tegevusest. Juba sellepärast, et saada elementaarset informatsiooni, mis Moskvast toimub. Me arutame oma asju siin omaette, oma nurgas. Ja kui see hakkab meile sisemiselt vastu, siis võtkem, kui me räägime impeeriumist ja tema lagunemisest, Moskvast Liidu Ülemnõukogu kui parlamenti, mille taga on lihtsalt Ida ühisturg, mis edaspidi võib kujuneda. Võtke sellest tööst osa kui Europarlamendi tööst. Tõepoolest Liidu Ülemnõukogu otsustel ja asjadel ei ole mingit tähtsust, ta on vaid organ, kus toimub praegu poliitiline võitlus. Samuti ei ole minu arvates praegu tarvis mingisugust erikomisjoni idapoliitika väljatöötamiseks, veel enam teostamiseks.

Kuid mulle tundub, et näiteks Rootsi eeskujul oleks meil vaja välispoliitika nõukogu, kuhu kuuluksid tippjuhid, kes selle asjaga otseselt tegelevad. See oleks kitsas, suhteliselt kinnine ring, kus arutatakse läbi põhiküsimused. Täna teid!

### **T. Anton**

Lugupeetud kolleegid, soovin teiega jagada viit mõtet.

Esiteks. Küllap on nii, et idapoliitika arutamine Ülemnõukogus on vajalik, kuid kahtlusi võib tekitada ja minus isiklikult tekitabki otsuse projekt, mis on tänase arutelu aluseks.

Teiseks tahan ma teie tähelepanu juhtida otsuse projekti punktile 1. Selle punkti järgi on meile tehtud ettepanek moodustada Eesti Vabariigi idapoliitika koordineerimiseks tippjuhtidest nõukogu. Mul on tunne, et sisuliselt on tehtud ettepanek astuda samm uue riigiõigusliku institutsiooni – riiginõukogu – loomiseks. Sellist kahtlust tugevdab asjaolu, et ma ei suuda vastata ühele küsimusele, mille ma retooriliselt esitaksin ka teile. See küsimus on: kas selle nõukoguta tohib edaspidi idapoliitikat teha?

Kolmandaks. Otsuse punktiga 1 soovitakse moodustada idapoliitika koordineerimiseks tippjuhtidest nõukogu, otsuse punktiga 3 aga Ülemnõukogu erikomisjon idapoliitika väljatöötamiseks ja teostamiseks. Mis on kahe nimetatud organi vahel? Esiteks nimetus: esimene on nõukogu, teine on erikomisjon. Raske on oletada, millised on sisulised erinevused. Teiseks on öeldud, nõukogu funktsiooniks on koordineerida ja erikomisjoni funktsiooniks idapoliitika välja töötada ja teostada. Kas teil on selge? Mille poolest on nimetatud organitel erinevad funktsioonid? Üks koordineerib, teine aga töötab välja ja teostab. Kahjuks ei oska ma vastata ka sellele küsimusele.

Neljandaks. Projekti punktis 2 soovitakse teha kõigile Eestist valitud Liidu saadikutele ettepanek jätkata oma tööd vastavates Liidu organites. Arvan, et Eesti Vabariigi Ülemnõukogu on oma valiku teinud, deklareerides, et on alanud üleminekuperiood, mille üheks sisuelemendiks on Liidu ja Eesti Vabariigi võimustruktuuride lahutamine. See on põhisuund ja mulle tundub, et kui me nõustume otsuse projekti punktiga 2, siis me oleme nõustunud ka sellega, et me hakkame revideerima meie poolt määratud põhisuunda.

Ma olen nõus sellega, et me võime tagantjärele arutada, kui meil selleks on aega ja me peame seda vajalikuks, kas omal ajal tehtud otsus, et Liidu rahvasaadikud enam ei osale Liidu organite töös, oli tollel hetkel õige või vale. Kuid see on minu arvates iseküsimus.

Ja viiendaks soovin ma teie tähelepanu juhtida veel otsuse projekti punktile 4, kus tehakse ettepanek suunata Ülemnõukogule esitatud otsuse projekt Nõukogude Liidu presidendi poolt 17. novembril k.a. Nõukogude Liidu Ülemnõukogu istungil tehtud avalduse kohta

seisukohavõtmiseks moodustatavale erikomisjonile. Arvan, et täna siinsamas saalis me avaldasime hääletamise teel oma arvamust antud küsimuses ja ei ole vajalik asuda koheselt ükskõik millise erikomisjoni raames langetatud otsust revideerima. Ma olen ka nõus sellega, et häälteenamusega siin saalis langetatud otsus ei anna kahjuks idapoliitika küsimusele lõplikku lahendust. Kuid ma olen veendunud ka selles, et ei idapoliitika koordineerimiseks tippjuhtidest moodustatav nõukogu ega ka Ülemnõukogu erikomisjon ei anna selles küsimuses lõplikku lahendust.

## **Juhataja**

Suur tänu! Sõna palub Eestist valitud Nõukogude Liidu rahvasaadik Hardo Aasmäe.

## **H. Aasmäe**

Tere! Jõudu, lugupeetud kolleegid! Minu esinemine ei ole seotud Eesti Vabariigi parlamendi tööga. Ma tahaksin teiega lihtsalt jagada mõningaid kaalutlusi, mis aitaksid võib-olla langetada seda või teist otsust, sellepärast et tõepoolest sisuliselt ühel või teisel moel vabariigi organid on liidulistest organitest lahutatud ja kuna siin praegu tõepoolest p. 2 puudutab ka Liidu rahvasaadikuid. Siis see oli tegelikult ainukene tõsine põhjus, miks ma palusin sõna. Mul on niisugune palve, et nende asjade üle mõeldes te võtaksite arvesse järgmisi kaalutlusi. Kõigepealt esimene küsimus: teha ettepanek Liidu saadikutele täita endale võetud ülesanded Eesti huvide esindamisel NSV Liidu Ülemnõukogus ja tema komisjonides. Siin tuleks selgituseks öelda, et enamik Liidu saadikuid tegelikult teeb seda tööd edasi. Miskipärast on tekkinud väärarvamus, et Liidu saadikud üldse Moskvas asja ei aja. Tõepoolest, mõnevõrra on see soiku jäänud. Võib-olla kas või sellepärast, et paljud Liidu saadikud on seotud vabariigi parlamendi tööga ja loomulikult on siin lihtsalt kinni. Aga põhimõtteliselt need, kes on komisjonis, väga paljud töötavad. Miks see nii on? Me peame arvestama seda, et Eestist valitud Liidu rahvasaadikud ei esinda Eesti riiklust, vaid nad esindavad oma valijaid. Nagu ma mäletan, härra Toome seal noogutab, tema esindab oma valijaid Võrumaalt. Mina esindan oma valijaid Järvamaalt ja minu valimisloosung oli selline: teen Moskvas kõik minust oleneva, et Eesti asju otsustatakse Eestis. Ja nii palju kui mul on volitusi ja võimalusi, nii ma seda asja ka ajan. See tähendab, et vabariigi Ülemnõukogul niisugust ettepanekut teha – sellel ei ole sisu selles mõttes, et Liidu saadikud vastutavad oma valijate ees, nii nagu teie vastutate oma valijate ees. Sest on ju täitsa selge, et te esindate erinevaid maailmavaateid. Ja kui ütleme näiteks minu ja Jevgeni Kogani maailmavaade mõnevõrra poliitilistes küsimustes erineb, siis me ei saa ometi teha ettepanekut, et tema oleks kas see või teine. Meil ei ole parteikoosolek,

kus on distsipliin, me esindame oma valijaid ja neil on oma nägemus sellest asjast, me oleme poliitikategelased. Nii et need asjad tuleb tõepoolest üksteisest lahutada.

Teine küsimus, mis puudutab seda koordinaatori valimist. Mul on küll niisugune ettepanek, et kui te nüüd hakkate otsustama, ärge seda tehke. Sest see oleks umbusalduse avaldamine ka teie kolleegi Vaino Väljase suhtes, kes on meie Moskva saadikutegrupi vanem, ja Marju Lauristin on valitud tema asetäitjaks. Nii et tegelikult meil on need asjad kõik olemas. Et me seda nagu teha ei saa, sest küll me ikkagi need asjad omavahel ära toimetame.

Kui nüüd teha väike kõrvalepõige puhtpoliitilises plaanis, siis täitsa selge on see, see on minu isiklik arvamus, et meie Liidu rahvasaadikud, väljendades oma valijate arvamust, peame päris tõsiselt valmistuma Liidu rahvasaadikute kongressiks, sest seekord saab olema väga huvitav.

Järgmine asi, mis ma tahaks öelda üldse selle idapoliitika suhtes. Minu amet sunnib mind kord nädalas või kord 10 päeva jooksul Moskva vahet käima väga erinevates küsimustes. Ja ma võin teile öelda seda, et tegelikult üldine hoiak meie asjadesse on tõepoolest punnseis. Ja mitte ainult meie, vaid kõikide ülejäänute puhul. Aga põhiargument, millega meid rünnatakse, lähtub Eesti Vabariigi Ülemnõukogust, nimelt 30. märtsi otsuse erinevast tõlgendamisest. Jooksvaid asju Moskvast aetakse. Kui me räägime jõusöödast või kui me räägime mingist metallist või mingist muust asjast, jooksev töö ju Moskvaga käib, valitsus ju päevast päeva tegeleb sellega. Aga kõik reformid ja muudatused püütakse praegu kinni kruvida kahel motiivil. Enne oli see 30. märtsi otsus, mida erinevalt tõlgendatakse. Ja teine asi on nüüd suhtumine liidulepingusse, olematusse liidulepingusse. Kõik, kes tunnevad Moskva asjaajamist, teavad, et eks teistmoodi ei saagi vist eriti olla. Kolmas asi, mis võiks siin kõne alla tulla, millest ka on räägitud, et Moskva ei usu pisaraid ja Moskva ei usu hästi uusi nägusid, eks ole? Aga ma arvan, et meie vabariigis seda probleemi eriti ei ole, sest kui ma vaatan teie peale, siis väliskomisjoni esimees on hr. Toome ja läbirääkimisi juhib hr. Nugis ja hr. Rüütel on seal kõigile tuttav ja samuti hr. Savisaar. Nii et selles mõttes nagu peaks meid kõiki teatama.

Nüüd kolmas asi, ma olen kuulnud ka sellist versiooni, et praegu on olukord erakordselt tõsine. Ma võin teile öelda, see on minu niisugune arusaam, et tõepoolest mõned asjad on idapoliitikas meil päris pahad. Aga sellest siin pole peaaegu räägitud. Ja tundub, et see on sellepärast, et saadikutel lihtsalt võib-olla ei ole piisavalt informatsiooni. Nii et võib-olla üks niisugune kohtumine kuluks ära. Nendega, kes alaliselt Moskvast istuvad: Mihhail Bronštein ja Klara Hallik ja Jüri Kahn, kes on väga hästi informeeritud. Selles mõttes, et me ka siin, Ülemnõukogus, võiksime seda asja klaarida. Situatsioon on minu arusaamist mööda praegu selline, et kuni rahvasaadikute kongressini ühtegi niisugust põhjapanevat muutust tegelikult



tõenäoliselt Liidus ei toimu (välja arvatud äärmiselt radikaalne, mis täna ilmselt pole mõeldav). Ja praegu käib see poliitiline võitlus või tegelikult positsioonide valmistamine rahvasaadikute kongressiks ja põhiline diplomaatiline tegevus käib liiduvabariikide tasemel, liiduvabariikide vahel ja keskvoim nagu otsib oma kohta päikese all. See tähendab seda, et kui me räägime idapoliitikast (ja võib-olla on see ka lõunapoliitika), minu arusaamist mööda võiks olla suunatud tõepoolest valdavalt ikkagi tööle liiduvabariikidega, sest rahvasaadikute kongressil midagi ära otsustatakse. Ja seal on nüüd tõenäoliselt see käänukoht, kus need protsessid hakkavad jälle toimuma. Nii et minu arusaamist mööda situatsioon on praegu selline. Nii et mul oleks teile veel kord niisugune taotlus, et kui te seda Liidu rahvasaadikute asja siin arutate või mõtlete, siis te lähtuksite neist kaalutlustest ja võib-olla natukene mõistaksite meid, et küll me nende asjadega seal hakkama saame ka siseorganisatsiooniliselt ja poliitiliselt. Täna tähelepanu eest!

### **A. Paju**

Austatud Ülemnõukogu juhataja, lugupeetud kolleegid! Tuletagem meelde, kui me kevadel istusime siia saali esimest korda ja meile esimest korda tehti selgeks see salapärase aparatuur. Me tegime klahvid endale selgeks ja nägime, kuidas meie tahteavaldus jooksis üsnagi nobedasti selja taga suurele tabloole. Me harjusime õige ruttu selle aparatuuriga. Peale selle panime ju meie, head kolleegid, ühiselt paika valitsuse juhi ja lasime valitsuse juhil selgeks teha meile, millistest lähtepunktidest alustades milliseid mehi portfelliga või ilma sellesse meeskonda on vaja ja millise tegevusjuhisega. Me ei vaielnudki selle üle siis pingsalt, vaid olime põhimõtteliselt nõus, jäädes ootama dokumenti, mille juures me esimest korda nagu takerdusime, kui meie kätte tuli Edgar Savisaare valitsuse programm. Programm, millest ei ole täna juttu olnud, kus on ilmselt sõna-sõnalt kirjas ka need taotlused, mis puudutavad välispoliitikat nii itta kui läände. Kuid vahepeal oleme endale võtnud aluseks niisuguse lähteaspekti, et meil on eraldi lääne- ja eraldi idapoliitika ja me ei tea, kuskohal me tema ühendame ühiseks Eesti Vabariigi välispoliitikaks üleminekuperioodil. Selles dokumendis, mis täna hommikul laua peal minu jaoks oli, oli mitmeid uudsuse momente, millele hr. Anton üsnagi tõsimeelselt külge läks. Ja täna oli kõlavatest sõnadest ehk kõige märkimisväärsim koos Hardo Aasmäe poolt toonitatuga hr. Pohla egoism. Võib-olla tõesti on meil seda ääretult palju, kuid selle kõige taustal võib täheldada ühel või teisel hetkel saalis kujunevate jõudude väljendusvorme. Need evolutsioneeruvad ja vägagi huvitavalt.

Ja nüüd sellest, kas me võtame siis selle koordineerimisenõukogu ja erikomisjoni otsustamise täna aluseks. Ma kardan, kui me hääletamisel hakkame siin midagi selgeks mõtlema, siis me

väga umbmääraselt ja kaudselt oleme faktiliselt ju avaldanud umbusaldust kas või selles meeskonnaski praegu peaministrile ja ühele ministrile, kelle tegevusala see tegelikult on. Ja kui siia juurde tahetakse veel lisada, et meeskond oleks täielik, ka hr. Lennart Meri, siis faktiliselt me oleme ju selles lõigus peaministri poolt valitud meestele avaldanud umbusaldust. Kui me oleme küpsemas selleks, siis teeme seda otseselt, miks me teeme seda kaudselt. Ent ma arvan, et siin see jutuajamine on omamoodi taaskujunevate grupeeringute, jõudude vahekorra näitamine. Ainult me tihti, ajades segi erinevad tasandid, ei ütle asju oma nimedega ja siis tekivad pikad diskussioonid, asi hakkab venima ja hakkab pindu kiskuma ja selles seisundis ollakse kaugel sellest hetkest, kui pirrud löövad mõlemalt poolt taas pahinal põlema.

Need inimesed, kes on meie poolt hääletatud paika, peaksid olema meile rohkem sõnumit andnud, sest see on infopuudus, mis meid lummab. Sellepärast ilmselt tulebki niisugune arvamuste kogum, aga mitte analüüs. Teen ettepaneku mitte panna seda hääletamisele sellisel kujul, vaid pöörata oma jutud siis otseselt nende ministrite tegevusalasse ja analüüsida neid juba eraldi punktina ning anda hinnang nendele ministritele.

#### **A. Rüütel**

Enne kui te langetate lõpliku otsuse, tahaks ma lihtsalt selgituseks oma arvamuse teile edastada. Ma arvan siiski, et oleks õige see komisjon teha selleks, et koordineerida välispoliitikat tervikuna. See ilmselt välistaks mitmedki eksiarvamused ja omaette tegutsemised. Teatavasti enne Pariisi oli mul jutuajamisi mitmete välisriikide esindajatega, ja nende riikide esindajad, peaministrid jt., kes võtsid sõna meie toetuseks, olid selle enne vastavates väliskomisjonides üksikasjaliselt koordineerinud. Nende komisjonide eesotsas on reeglina riigijuhid. Rootsis on näiteks selle komisjoni eesotsas kuningas ja selles osaleb ka peaminister. Ja kui Rootsi omapoolse seisukoha edastas, siis see oli üksikasjalikult läbiarutatud ja sõna-sõnalt vastuvõetud otsus, millisena peaks kõlama nende seisukoht Pariisi nõupidamisel. Nii et ma veel kord ütlen, et taoline komisjon välisküsimuste lahendamiseks võiks siiski olla. Täiendusena lisan seda, et sinna komisjoni tuleks arvata ka Lennart Meri kui välisminister, selleks et selles komisjonis rääkida välispoliitikast tervikuna, mitte eraldada idapoliitikat omaette poliitikaks. Veel tahaksin öelda, et Ülemnõukogu poolt valitud Vene Föderatsiooniga läbirääkimiste komisjon on väga palju teinud selleks, et seda poliitilist majanduslepingut oleks tõesti võimalik lähemal ajal realiseerida. Taolisi jutuajamisi on minul olnud ka teiste vabariikide esindajatega. Ja ligilähedaselt samasuguse lähenemisviisiga võiks teha poliitilise lepingu mitmegi teise vabariigiga, samuti ka majanduslepingu. Ma arvan, et

Ülemnõukogu seda toetab, kuid ma ei tee seda ettepanekut praegu konkreetselt selleks, et alustada ühe või teise vabariigiga läbirääkimisi, ma lihtsalt tahtsin seda mõtet teile avaldada. Ja selleks, et neid küsimusi tõesti kaaluda, läbi mõelda, võiks teha meie väliskomisjoni juurde lihtsalt allkomisjoni, kes nende küsimustega tegeleks ja üksikasjalikult probleemid ette valmistaks, näiteks juhuks, kui me tahaksime Ukrainaga lepingu sõlmida. Ja minul on ettepanek (see ei ole momendil päevakorraküsimus), ma lihtsalt ütlesin seda teile praegu teadmiseks. Nii nagu lepinguprojektis Vene Föderatsiooniga on sees punkt, et Vene Föderatsioon tunnustab meie täielikku riiklikku iseseisvust, nii on õige taotleda, et seda tunnustaksid ka kõik teised vabariigid, kellega me lepingu teeme. See tooks väga palju selgust kõikidesse nendesse probleemidesse, mis on ühel või teisel juhul olnud siin arutusel. Ma usun, kui see otsus praegu sellisel kujul vastu võtta, siis ilmselt väljendab see realselt meie praegust olukorda ja aitab tõesti kaasa meie välispoliitika tegemisele nii ida kui lääne suunas.

## **Juhataja**

Suur tänu! Indrek Toome.

## **I. Toome**

Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid, lugupeetud esimees! Arutelu algul ei olnud kavas antud küsimuses sõna võtta, kuid mitmed sõnavõtjad puudutasid arutelu all olevaid probleeme taolise kandi pealt, et tuleb nähtavasti nendega polemiseerida.

Milleks siis sõltumatute demokraatide ettepanek, et seda poliitikat, mida me nimetame idapoliitikaks, peab arutama niivõrd tähtis kogu, nagu seda on Ülemnõukogu. See ettepanek tulenes sellest, et see poliitika on tõepoolest kriitilises, raskes seisus. Ta on ummikseisus ja nähtavasti on just Ülemnõukogul vaja tunda siin oma vastutust, oma osa, kuidas sellest ummikseisust välja tulla. Ma olen juba paaril korral öelnud välja oma arvamuse selles küsimuses, mida siis Ülemnõukogu endast kujutab. Millegipärast on püüdnud osa inimesi niihästi varem kui ka täna siit puldist väita, et Ülemnõukogu on ainuüksi seaduseandja. Jaa, ta on ka seaduseandja, kuid see ei ole tema ainufunktsioon. Tema põhifunktsioon on olla esinduskogu ja tegelda kõigi nende probleemide ja küsimustega, mida elu, mida rahvas, valijaskond tõstab tema ette. Ma ei tea, kas seda tehakse nimme, kui teatud poliitikud pidevalt unustavad ära, et Ülemnõukogu on eeskätt esinduskogu, ja tahetakse nimme teda suunata tegelema vaid seadusandlusega. Kui nimme, siis ma mõistan neid poliitikuid üsnagi hästi. Samas ei saa ma põhimõtteliselt nõustuda Peet Kase, Enn Põldroosi, Rein Veidemanni sõnavõttudes toodud analüüsi ja mitmete järeldustega *à la* meil on Eestimaal peaaegu kõik

enam-vähem korras ja idapoliitikute kohta tehtud ettepanek tekitab Eestimaal ja tema võimustruktuurides vaid segadust. Ei tekita. Mõnes sõnavõttus oli ka otsest desinformatsiooni. Üks sõnavõtja märkis, et esinduskogu ja täidesaatva võimu vahel tekib ületamatu konflikt, kui luuakse välispoliitika koordineeriv nõukogu. Me oleme väga aldid tooma näiteid teiste riikide poliitilistest struktuuridest, riiklikust korraldusest. Mina toon näite Rootsi riiklikust struktuurist. Rootsis on moodustatud ja tegutseb edukalt välisasjade nõuandev komisjon.

Hiljutisel Rootsi parlamendi spiikri visiidi ajal Eesti Vabariiki oli hulganisti küsimusi just välispoliitika korralduse osas. Ja tuleb välja, et väga edukalt ja väga pikka aega just koordineeriv, välisasjade nõuandev komisjon on taganud enamuse poliitiliste jõudude osaluse riigi välispoliitika väljatöötamisel ja korraldamisel. Selle komisjoni eesotsas on kuningas, ametikoha järgi kuuluvad sinna peaminister ja veel mõned ministrid. Loomulikult välisminister. Osa komisjoni liikmeid valitakse sinna Riksdagi poolt. Kui mu mälu ei peta, siis 17 liiget. Kui meil täna samasisulise ettepanekuga välja tullakse, siis osa Ülemnõukogu auväärseid liikmeid hakkavad tõestama, et taolise struktuurilüli loomine meil tekitab ei tea missuguse segaduse Eestimaal. Ebatõsine.

Ma vaidlustaksin härra Põldroosi sõnavõtu paari teesi. Ta ütles, et me oleme kriitilises olukorras, kriisis. Jah, tõepoolest, see on tõsi. Ees aga on see ülitark, kes ütleb, et ebanormaalses ühiskonnas pole võimalik taolist nõukogu moodustada. Mulle tundub kuidagi imelik härra Põldroosi tees, et teatud poliitilised jõud ja inimesed on hakanud millegipärast kahtlema valitud iseseisvumistee õigsuses. Millest on jutt? Kellest on jutt? Keda süüdistatakse Eesti Ülemnõukogu printsipiaalse poliitika põhimõtetest lahtiütlemises? Võib-olla mõeldakse neid, kes kutsuvad üles koostööle ja leplikkusele, kes käisid välja arutatava otsuseprojekti? Või ma tegin valejärelt? Härra Põldroosi vihjetest võis välja lugeda, et ettepaneku tegijad tahavad peaaegu minna liidulepingu sõlmimisele, aga jumal tänatud, et on olemas niisugused tublid mehed, õiged saadikud, õiged poliitilised jõud, tublid eestlased, kes seda ei lase toimuda. Kas need 61 saadikut, kes avalikult hääletasid Balti Riikide Nõukogu avalduse toetuseks, ei ütelnud väga selgelt välja oma eitava arvamuse liidulepingu suhtes? Miks sellised vihjed ja kahtlustused kolleegidelt? Miks kahtlustada, et sõltumatud demokraadid, käies välja idapoliitika tõhustamise ettepaneku, asuvad toetama liidulepingut? Ma näen selliste avalduste taga ainult politikaanlust.

Ma arvan, et selle otsuse vastuvõtmisega teeksime me ühe väga vajaliku poliitilise sammu. Me läheksime tõepoolest võitlema Eesti iseseisvuse taastamiseks sinna, kus on tegelik võitlusrinne. Mulle meenutab tänane seis situatsiooni, kus püütakse vastasega võidelda, olles temast 1000 km eemal ja loopides tema poole oma deklaratsioonidest tehtud pabernooli. Meie

viskame oma deklaratsiooni nende poole, nemad oma presidendi ukaasi meile vastu. Ja niimoodi võitleme. Ja tunneme sellest veel rahuldustki. Või hoopis mängime võitlust. Väga hästi ütles hr. Pohla oma jutu alguses, et me käitume Moskva suhtes nii, nagu meil oleks nende voli ja vägi ja neil meie voli ja vägi. Mõelgem nende sõnade üle. Ma arvan, et meil on vaja hoopis sügavamalt tunnetada seda poliitikat, mida Moskva meie suhtes ajab. Mulle tundub, et me küpseme siin saalis oma mahlas üsna tihti, me ei tea, mida Moskva kavandab ja teeb. Me loeme lehte, loeme ajakirju ja vaatame telesaateid ja juba arvame, et me teame põhjalikult, mis toimub Moskvas ja tema võimukoridorides. Me oleme kaotanud kontakti, reaalsustaju, hindamaks, milleks on täna suuteline Moskva ja Moskvast tegutsevad teiste täna NSV Liidu koosseisu kuuluvate vabariikide esindajad. Mida mõtlevad, kavandavad need, kes on meie liitlased.

Tulles nüüd tagasi kõnealuse projekti juurde, teen ma omalt poolt mõned parandused ja ettepanekud. 1. Moodustada Eesti Vabariigi idapoliitika koordineerimiseks komisjon järgmises koosseisus: Rüütel, Savisaar, Nugis, Lippmaa ja Meri. 2. Teha kõigile Eestist valitud NSV Liidu Ülemnõukogu liikmetele ja Rahvasaadikute Kongressi saadikutele ettepanek täita valijatelt saadud mandaate Eesti huvide esindamisel NSV Liidu Ülemnõukogus. 3. Moodustada Eesti Vabariigi Ülemnõukogu komisjon, kes osaleb tipp-poliitika väljatöötamisel ja elluviimisel.

Loomulikult ei taha keegi võtta valitsuselt ja välisministeeriumilt ülesannet ja kohustust viia ellu idapoliitikat, läänepoliitikat, Balti-poliitikat jne. Meie ettepaneku mõtte selle otsuseprojekti väljakäimisel oligi, et esinduskogu ja täitevorgan saaksid koordineeritult, ühiselt oma tööd teha. Keegi ei kutsu seoses sellega üles täidesaatvat organit, valitsust mitte usaldama.

4. punkt tuleb hoopis välja võtta, sest täna vastuvõetud otsuse heakskiitmisega kaotas ta mõtte.

Ja lõpetuseks. Hr. Põldroos pöördus väga pateetiliselt hr. Rüütli poole küsimusega, kas tõesti on sellist komisjoni vaja? Kuna kõik sinna pakutavad härrased töötavat nagunii väga tihedalt koos. Hr. Põldroos, te ei valda teemat. Ei tööta koos. Väliskomisjoni ühel istungil selgus tõsiasi, et ei ole mingisugust tegusat koostööd ei Ülemnõukogu Presiidiumi, tema esimehe ega valitsuse esimehe ega kahe välisministri vahel. Puudub igasugune normaalne tegus koostöö. Selleks saigi 1. punkt niimoodi kirja pandud. Täna tähelepanu eest!

## **Juhataja**

Suur tänu! Ma palun parandusettepanekuid. Lugupeetud Ülemnõukogu, teen ettepaneku läbirääkimised lõpetada. Rein Järlik.

## **R. Järlik**

Austatud juhataja, Rahvarinde saadikuühenduse nimel palun enne vastuvõtmise hääletamist 10-minutilist vaheaega.

## **Juhataja**

Lõpetame siis kõigepealt läbirääkimised. Kohaloleku kontroll. Kohal on 69 saadikut, puudub 36. Aga meid oli ju 82. Ei ole lõunavaheaega, kolleegid.

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et lõpetada läbirääkimised päevakorra teemal? Palun hääletada! Lihthääldenamus. Selle ettepaneku poolt on 56 saadikut, 2 on vastu, 3 on erapooletud. Läbirääkimised on lõpetatud. Kuna ettekandja Mikk Titma ei saa praegu viibida istungil, siis sõltumatute demokraatide poolt saab lõppsõnaks võimaluse Jaak Allik.

## **J. Allik**

Lugupeetud hr. juhataja, lugupeetud kolleegid! Pärast hr. Rütli, hr. Toome ja hr. Aasmäe sõnavõtte puudub vajadus sisuliseks lõppsõnaks, kõigis neis kolmes esinemises väljaöeldud mõtetega olen mina ja ka meie fraktsioon põhimõtteliselt nõus. Ja minu meelest on küsimus selles, et kes tahab aru saada, see saab aru, kes aru saada ei taha, see aru ka ei saa. Küsimus on ju üsna selge. Seepärast ma vastaksin ainult paarile kirjalikule küsimusele, mis on hr. Titmale saadetud, ja tuleksin otsuse projekti juurde. Hr. Koha on küsinud hr. Titma käest viis punkti.

Kas otsuseprojekti tegemisel on eelnevalt toimunud läbirääkimised hr. Rütliga, hr. Savisaarega, hr. Nugisega, hr. Toomega, hr. Lippmaaga ja kas seda otsuseprojekti on nendega kooskõlastatud? Kõigi nende härradega mitte. Hr. Rütli seisukohta te otsuseprojekti arutamise käigus kuulsite, hr. Nugis on ka asjast teadlik, hr. Toome seisukohta te kuulsite. Hr. Lippmaaga oli meil juttu, ta ütles, et ta isiklikult ei näe vajadust taolise nõukogu moodustamiseks, kuid kui Ülemnõukogu selle moodustab, siis on ta nõus seal töötama. Hr. Savisaar vist ei ole Tallinnas või vähemalt mul puuduvad andmed.

2. Milline on Ülemnõukogu väliskomisjoni seisukoht? Selle hr. Toome esitas.

3. Kelle kompetentsi kuulub välispoliitika väljatöötamine ja teostamine? Minu arvates välispoliitika väljatöötamine kuulub Ülemnõukogu kompetentsi, tema teostamine kuulub välisministeeriumi kompetentsi. Ja kuna me oleme arvamusel, et üks lõik välispoliitikast,

nimelt idapoliitika, nõuab praegu tunduvalt põhjalikumat käsitlemist, siis ongi ettepanek üks osa Ülemnõukogust komisjoni näol panna selle probleemiga tõsisemalt ja tihedamalt tööle.

4. Palun ka õiguskomisjoni seisukohti nimetatud otsuseprojekti suhtes, sest selle otsusega püütakse Ülemnõukogu sundida lahendama riigiõiguslikke küsimusi. Hr. Anton siin vastas. Mina ei saa aru, et see otsus puudutaks üldse riigiõigust.

5. Millist funktsiooni näeb saadikurühm väliskomisjonile Ülemnõukogus? Sellest vist ka hr. Toome rääkis.

Nüüd otsuse suhtes. Meie reglement näeb ette, et otsuseprojekti esitaja võib osa ettepanekuid arvestada ja seetõttu nad alternatiividena hääletusele ei lähe. Ma esitaksin nüüd otsuseprojekti, viies sisse need parandused, mida otsuseprojekti esitajad on aktsepteerinud. Kõigepealt projekti pealkiri. Siin arutelu käigus nähti tohutuid tagamaid ja kellelegi umbusalduse avaldamist ja mingit poliitilise hinnangu andmist. Tondi maalimine oli väga suur, seetõttu me lahkelt võtame vastu kõik need parandused, kus seda tonti nagu ei maalikaks, või mis vähendab seda hirmu, mis selle taga oleks. Hr. Veidemann esitas paranduse otsuse pealkirja suhtes ja pakkus "Abinõudest Eesti Vabariigi välispoliitika täpsustamiseks ja kooskõlastamiseks". Et jääks ära hinnanguline moment. Sellega me oleksime nõus.

1. Moodustada Eesti Vabariigi (nagu hr. Rüütel pakkus) välispoliitika koordineerimiseks nõukogu järgmises koosseisus: härrad Rüütel, Savisaar, Nugis, Toome, Lippmaa ja Meri täiendavalt. Tõenäoliselt, kui otsus vastu võetakse ja kui 3. punkti alusel on loodud spetsiaalne komisjon, siis Ülemnõukogu võib arutada uuesti või eraldi küsimust, kas ka selle komisjoni esimeest sinna komisjoni viia või mitte, aga see on eraldiseisev küsimus.

2. Te täna siin saalis nägite, kuivõrd segane teise punkti osas asi on. Hr. Anton teatas meile, et kui Liidu rahvasaadikud asuksid Moskvast tööle, siis me oleme tagasi võtnud oma 30. märtsi ja muud otsused. Ja selle peale hr. Aasmäe teatas, et nad töötavad Moskvast. Siin on seinast seinast arvamuste diapason. Ma tahaksin ainult juhtida tähelepanu, et ka Lätimaal on täpselt sama üleminekuperiood, aga Läti saadikud Moskvast töötavad. Nii et siin ma ei näe mingit taganemist. Ja pakuks siis sellist sõnastust: "Teha kõigile Eestist valitud Nõukogude Liidu Ülemnõukogu liikmetele ja Rahvasaadikute Kongressi saadikutele ettepanek täita valijatelt saadud mandaati Eesti huvide esindamisel NSV Liidu Rahvasaadikute Kongressil ja tema poolt moodustatud organites".

3. Kolmanda punkti sõnastus oleks selline: "Moodustada Eesti Vabariigi Ülemnõukogu komisjon, kes osaleks idapoliitika väljatöötamisel ja teostamisel, mille koosseis esitatakse Ülemnõukogu järgmisele istungjärgule kinnitamiseks saadikugruppide kokkuleppe alusel." Ma tahaks kommenteerida, et siin projektis on kirjas "teostamisel". Keegi ei ole mõelnud, et

Ülemnõukogu komisjon hakkaks teostama välispoliitikat selles lõigus, mida teeb välisministeerium. Mõeldud oli küll seda, et see komisjon võiks võtta kontakti Ukraina, Leedu, Gruusia parlamentide komisjonidega. Ka see on ju välispoliitika teostamine. Ja sõnastuse lõpposa tähendab, et koosseis esitatakse Ülemnõukogule kinnitamiseks saadikugruppide kokkuleppe alusel. Siin ei ole mõeldud seda, et igast saadikugrupist oleks seal esindaja, siis oleks võinud ju ka nii kirjutada. Ei ole mõeldud ka seda, et see komisjon valitakse salajasel hääletamisel meie autahvli printsiibil, kes rohkem hääli saab. Mõeldud on eelnevat kooskõlastamist, et seal oleks inimesed, kes tahavad seal töötada ja omavad mingisugust pagasit sellel tööil ning et oleks esindatud kõik põhilised mõttelaadid. Mitte seda, et seal peaks olema 12 liiget.

Ja neljas punkt muidugi langeb ära. See oli esitatud eile just nimelt ühe idapoliitikaalase projekti menetlusse pakkumiseks, kuid projekti esitajad panid selle täna alternatiivsele hääletusele. See juba välistab neljanda punkti. Nii et otsus oleks siis 3-punktiline ja sõltumatute demokraatide saadikugrupp teeb ettepaneku see otsus panna nimelisele hääletusele.

### **Juhataja**

Suur tänu! Kas hääletamise korra kohta? Indrek Toome.

### **I. Toome**

Ma olen nõus selle projekti sõnastusega, mille esitas Jaak Allik, ja võtan enda projekti maha.

### **Juhataja**

Suur tänu! Vaheaeg. Istungjärgu töö jätkub 13.35.

V a h e a e g

### **Juhataja**

Palun asuda töökohtadele ja kontrollime kohalolekut. Kohaloleku kontroll. Palun kiirustada. Kohal on 64 saadikut, puudub 41.

Lugupeetud Ülemnõukogu, asugem parandusettepanekute juurde. Seaduseelnõu autorid on juba töö käigus paljude parandusettepanekutega nõustunud. Mõningate suhtes on vaja selgust saada enne hääletamisele panekut. Ma informeerin teid. On laekunud mitmeid



parandusettepanekuid, kus on pakutud nõukogu koosseis välja selliselt. Nõukogu liikmed: Rüütel, Savisaar, Nugis, Lippmaa, Meri, Toome. Seaduseelnõu autorid on sellise nõukogu koosseisuga nõustunud. Sellisel juhul seda parandusettepanekut jms. hääletamisele ei pane.

On vaja täpsustada Rein Veidemanniga ja Jaak Allikuga otsuseprojekti pealkiri. Rein Veidemann teeb ettepaneku nimetada antud otsust "Eesti Vabariigi välispoliitika põhimõtete täpsustamiseks ja kooskõlastamiseks". Kas see langeb kokku otsuse projekti autorite arvamusega või ei lange? Jaak Allik? Langeb kokku.

Kalju Koha ja Koit Raua ettepanek on sõnastada pealkiri järgmiselt: "Abinõudest Eesti Vabariigi lääne- ja idapoliitika väljatöötamiseks". See on Kalju Koha ettepanek. Selle ma panen hääletamisele. Ma praegu lihtsalt tutvustan teid laekunud parandusettepanekutega.

On konkreetsed ettepanekud otsuse ühe või teise paragrahvi muutmise või ärajätmise kohta. Need ma panen hääletamisele. Küsimus Rein Veidemannile, pealkirja osas probleeme ei ole, kuid kas sisu osas tuleks seda tõlgendada kui alternatiivset ettepanekut või puudutab see ühte paragrahvi? Rein Veidemann.

## **R. Veidemann**

Härra juhataja, ma taandan oma parandusettepaneku.

## **Juhataja**

Suur tänu! Veel mõned täpsustused enne hääletamist. Ants Paju ettepanek on üldse mitte seda projekti hääletusele panna. Kui Ants Paju jääb oma ettepaneku juurde, siis ma panen selle hääletamisele viimasena, kui parandusettepanekud on läbi. Ettepanekuid seadusandlikku akti või otsuseprojekti mitte vastu võtta ei käsitleta iseseisva otsusena ega projekti muudatusena. Suhtumist niisugusesse ettepanekusse väljendavad saadikud hääletamise teel.

Kui Ants Paju jääb oma ettepaneku juurde, siis paneme hääletamisele muudatusettepanekuid. Jääb? Jah. Kalju Koha ja Koit Raua parandusettepanekute üks lõik on selline. Lõppu lisada lause: komisjoni moodustamisega lõpetab oma tegevuse Eesti Vabariigi Ülemnõukogu väliskomisjon. Mul on õigus seda tõlgendada nii, et see ei ole päevakorrakohane. See on minu õigus, sest alatiste komisjonide teemat me praegu ei aruta. Me arutame praegu välispoliitikaga seonduvat. Kalju Koha.

## **K. Koha**

Lugupeetud juhataja, kolleegid! Härra Nugis ei lugenud ettepaneku kogu sisu. Me kirjutasime, et punktis 3 teha ettepanek selliselt: moodustada Eesti Vabariigi Ülemnõukogu

lääne- ja idapoliitikakomisjon. Ja panime juurde punkti, et selle komisjoni tegevuse alustamisega väliskomisjon lõpetab oma tegevuse, sest meie juhendusime oma ettepanekus sellest, et me võime neid komisjone hästi palju teha, aga katsume nende komisjonidega, mis meil on, kõigepealt tööd tegema hakata. Tänan!

### **Juhataja**

Arvamuse eest suur tänu. Esimese lõigu, mis puudutab § 3 parandust ja puudutab erikomisjoni, ma panen hääletamisele, kuid mul on õigus mitte panna hääletamisele väliskomisjoni laialisaatmist. See on eraldi päevakorrapunkt. Ma juhin peaministri tähelepanu sellele, et läbirääkimised on lõppenud, nii et praegu saab avaldada arvamust ainult hääletamise korra kohta. Edgar Savisaar.

### **E. Savisaar**

Lugupeetud koosolijad, tänan härra spiikrit meeldetuletamise eest. Ma teen ettepaneku otsustamine selles küsimuses edasi lükata, kuna küsimus puudutab valitsuse kompetentsi. Valitsust ei ole aga sellest informeeritud ja seda ei ole valitsuses arutatud. Tänan teid!

### **Juhataja**

Majapidamine on siin päris keerukas, nii et paluks ka see ettepanek anda mulle kirjalikult. Ja vastavalt reglemendile tuleb mul panna see ettepanek kõige esimesena hääletamisele. Kohaloleku kontroll. Kohal on 69 saadikut, puudub 36. Kõigepealt pannakse hääletamisele Edgar Savisaare ettepanek, mis puudutab protseduuri küsimust. Jaak Allik.

### **J. Allik**

Lugupeetud saadikud, lugupeetud hr. peaminister! Ma tahaksin täpsustada, kas seda ettepanekut võib mõista nii, et ettepanek on katkestada selle küsimuse arutamine, kuni vabariigi valitsus jõuab seisukohani selles küsimuses. Sellisel juhul peaks lisama tähtaja. Kui valitsus pakuks ka tähtaja, siis ma ei tahaks fraktsiooni poolt midagi öelda, aga isiklikult mina toetaksin seda ettepanekut.

### **Juhataja**

Jah, reglement näeb küll ette tähtaja. Edgar Savisaar.

## **E. Savisaar**

Põhimõtteliselt tõlgendas Jaak Allik õigesti. Me ei saa seisukohta praegu vastu võtta ja samaaegselt ei saa me välja pakkuda ka konkreetset tähtaega, kuna see sõltub küsimuse keerukusest. Ja kuna valitsus ei ole üldse selle küsimusega tutvunud, siis me ei tea, kui keerukas see on.

## **Juhataja**

Minu meelest tähtaeg peab olema. Üks hetk, ma pean dialoogi reglemendikomisjoni esimehega. Jaak Allik.

## **J. Allik**

Lugupeetud hr. juhataja! Tähtaeg peab olema. Minu meelest saab Ülemnõukogu valitsusele tähtaja ka määrata. Minu ettepanek oleks kaks nädalat. Ma ei taha hr. Savisaarega vaielda. Kui ta arvab, et on vaja kolm, siis olgu kolm. Küsimus ei ole üldse selles, vaid tähtaeg peab olema.

## **E. Savisaar**

Kaks nädalat on täiesti vastuvõetav tähtaeg.

## **Juhataja**

Kas 3. detsember sobib? Jaa, see on ühe nädala pärast. Siis on 8. detsember. Ma saan aru peaministri ettepanekust, et see oleks 8. detsember. Selle paneme hääletamisele.

Lugupeetud Ülemnõukogu! Peaministri ettepanek on antud küsimuse arutamine edasi lükata kuni 8. detsembrini. See on parandusettepanek ja ma panen selle hääletamisele lihthääletamusega.

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on Edgar Savisaare parandusettepaneku poolt, et otsustamine antud küsimuses edasi lükata 8. detsembrini k.a.? Palun hääletada! Antud ettepaneku poolt on 49 saadikut, vastu 9, erapooletuid 7. Ettepanek on vastu võetud. Mina palun Jaak Allikut kui otsuse eelnõu autorit võtta kõik parandusettepanekud seniks oma kätte.

Lugupeetud Ülemnõukogu, meil on istungi lõpuni jäänud mõned minutid. Kas me võime lugeda istungjärgu töö sellega lõppenuks?

Head nägemist! Järgmine nädal on plenaaristungitest vaba.